

**ЦЕНТР НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ
ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПУБЛІКАЦІЙ
«ВЕЛЕС»**

**МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«ЗИМОВІ НАУКОВІ ЧИТАННЯ»**

(м. Київ | 22 лютого 2016 р.)

3 частина

м. Київ – 2016

© Центр наукових публікацій

УДК 082
ББК 94.3
ISSN: 6827-2341

Збірник центру наукових публікацій «Велес» за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції: «Зимові наукові читання», 3 частина м. Київ: збірник статей (рівень стандарту, академічний рівень). – К.: Центр наукових публікацій, 2016. – 128с.

ISSN: 6827-2341

Тираж – 300 экз.

УДК 082
ББК 94.3
ISSN: 6827-2341

Видавництво не несе відповідальності за матеріали опубліковані в збірнику. Всі матеріали надані а авторській редакції та виражають персональну позицію учасника конференції.

Контактна інформація організаційного комітету конференції:

Центр наукових публікацій:

Електрона пошта: s-p@cnp.org.ua

Офіційний сайт: www.cnp.org.ua

Содержание

ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ

Белік А.В. ”ДИСКУСІЇ” НАВКОЛО ЄВРЕЙСЬКИХ ПОГРОМІВ ГОЛОВИ ДИРЕКТОРІЇ В. ВИННИЧЕНКА І ГОЛОВНОГО ОТАМАНА С. ПЕТЛЮРИ.....	5
Хомяк М.В. ГУСИТСЬКИЙ ЕПІЗОД В ПОЛЬСЬКО-ЛИТОВСЬКІЙ ПОЛІТИЦІ ЩОДО «СХІДНОГО МІСІОНЕРСТВА» ТЕВТОНСЬКОГО ОРДЕНУ.....	10

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Бойко М.О. ІНФОРМАЦІЙНА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПОРТОВОГО ОПЕРАТОРА.....	15
Maridashvili M., Meparishvili D. LEADERSHIP STYLES AND CULTURAL VALUES AMONG MANAGERS IN GEORGIA.....	18
Набиева Х.Н. ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ФАТОРА В РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ	22
Нургалиева А.А., Саденова С.Н., Шафеева Л.А., Ахметова Д.Д. ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ.....	28

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Абуова Б.П. ОСОБЕННОСТИ ТЕРМИНОЛОГИИ В ИНФОРМАЦИОННОЙ ТЕХНОЛОГИИ.....	34
Азнабаева Л.А., Капитонова И.В. ФРАНЦУЗСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ ХАРАКТЕР В СВЕТЕ ПОСТМОДЕРНИЗМА	38
Березіна Ю.О. ХАРАКТЕРИСТИКА ЗІМКНЕНИХ ПРИГОЛОСНИХ b, d, g – p, t, k У ПОЕЗІЇ БАВАРСЬКОГО ЛИЦАРЯ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ НЕЙДХАРТА ФОН РЕЙЕНТАЛЯ	43
Гусейнли Гиле Мехти кызы ПРИНЦИПЫ ПОСТМОДЕРНИСТСКОГО ПОВЕСТВОВАНИЯ В ТВОРЧЕСТВЕ ПОЛА ОСТЕРА	46
Issayeva Z.I. LINGUISTIC ANALYZE OF CHARACTERS IN THE PROVERBS AND SAYINGS.....	50
Ларина Е.А., Аюпова Р.А. ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РОССИЙСКОЙ СОВРЕМЕННОЙ ЖЕНСКОЙ ПОЭЗИИ.....	53
Алкебаева Д.А., Малик М.М. ОТРАЖЕНИЕ РЕЧЕВЫХ АКТОВ В СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЯХ.....	57
Писаренко К.В. КОМПОЗИЦІЙНА КЛАСИФІКАЦІЯ МОВНИХ ПОРТРЕТІВ ПЕРСОНАЖІВ У ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ ТРИПТИХУ «ХРЕСНА ПРОЩА» Р. ІВАНИЧУКА	63

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Зотова Л.Э.	
ОСОБЕННОСТИ Я-КОНЦЕПЦИИ ВЗРОСЛЫХ С РАЗНЫМ УРОВНЕМ ОПТИМИЗМА	67
Зімовін О. І.	
ОСОБЛИВОСТІ САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ У ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД СТАТЕВИХ ТА СІМЕЙНИХ ЧИННИКІВ.....	70
Лукьянова У.А.	
КОРРЕКЦИЯ АСОЦИАЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ ВОСПИТАННИКОВ В УСЛОВИЯХ СОЦИАЛЬНО-РЕАБИЛИТАЦИОННОГО ЦЕНТРА	75
Ершова Д.А., Несват В.А.	
ВЛИЯНИЕ ГЕНДЕРНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ ПОДРОСТКОВ НА РАЗВИТИЕ КОМУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ И ЭМПАТИИ В ПРОЦЕССЕ СОЦИАЛИЗАЦИИ.....	79
Стебнева Т.М.	
СОЦИАЛИЗАЦИЯ ЛИЧНОСТИ КАК МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЙ ФЕНОМЕН	82

СОЦИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Атанасова А., Милев М.	
МНЕНИЕ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ КАДРОВ О ВЫПУСКНИКАХ ПО СПЕЦИАЛЬНОСТИ „ЗУБНОЙ ТЕХНИК“ МЕДИЦИНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА – ВАРНА	86
Коваленко С.О.	
ПОДХОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ ПРОЦЕССА ВЫСШЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ.....	91
Syzdykova S.M.	
SOCIAL STATE: AS A MAIN MECHANISM OF A SOCIAL POLICY	95

ПОЛИТИЧЕСКИЕ НАУКИ

Mukashev S.	
THE ROLE OF ELECTRONIC MEDIA RESOURCES IN THE REALIZATION OF GLOBAL STRATEGY OF “AL-KAIDA”	98
Мищенко А.М.	
КОМПРОМІСНИЙ ПІДХІД ДО ВИРІШЕННЯ МОРАЛЬНОЇ ДИЛЕМИ В ПОЛІТИЦІ НА ПРИКЛАДІ КОНЦЕПЦІЇ ДЖОНА РОЛЗА.....	102
Співак М.В.	
ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ НМ В УКРАЇНІ.....	106

ФИЗИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ И СПОРТ

Вітер Н.Б.	
НЕОБХІДНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗНАНЬ У ШКОЛЯРІВ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ.....	110
Савенко В.Н., Васильева С.В.	
НЕКОТОРЫЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ОБУЧЕНИЮ ПЕРЕДАЧИ МЯЧА В БАСКЕТБОЛЕ...	114

ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ

Демченко С.О.	
СОЦІАЛЬНІ МЕДІА: РОЗВИТОК, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ.....	117
Оргієць О.М.	
КОНЦЕПЦІЯ УПРАВЛІННЯ ЗНАННЯМИ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ДОСВІД АВСТРІЇ	119

СОЦИАЛЬНЫЕ КОМУНИКАЦИИ

Товкач І.О., Піддубний В.О., Бойко Г.В.	
ЕЛЕКТРОННА МЕРЕЖА АРХІВІВ КИЇВЩИНИ – ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ...	123

ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ

”ДИСКУСІЇ” НАВКОЛО ЄВРЕЙСЬКИХ ПОГРОМІВ ГОЛОВИ ДИРЕКТОРІЇ В. ВИННИЧЕНКА І ГОЛОВНОГО ОТАМАНА С. ПЕТЛЮРИ

Бєлік А.В.

*Здобувач історичного факультету
Наук.кер.:д.і.н., проф.Турченко Ф. Г.
Запорізького Національного університету,
Україна, м. Запоріжжя*

"DISCUSSION" ABOUT THE JEWISH POGROMS DIRECTORY VYNNYCHENKO CHAIRMAN AND CHIEF PETLIURA

Byelik A.V.

*Competitor faculty of History
Supervisor: Professor Turchenko
Zaporizhzhya National University,
Ukraine, Zaporizhzhya*

Анотація

Важливим завданням є визначення позиції Голови директорії В. Винниченка та Головного Отамана С. Петлюри щодо ганебного явища української історії — єврейських погромів. Важливим є також встановлення об'єктивних і суб'єктивних причин, через які уряд УНР не зміг припинити винищення мирного населення власної держави. Однією із проблем статті є питання відповідальності урядовців за свої вчинки.

Abstract

An important task is to determine the position of Chairman directory Vynnychenko and Chief Ataman Petliura that the shameful phenomenon of Ukrainian history - Jewish pogroms. Also important is the establishment of objective and subjective reasons UNR government could not stop the destruction of the civilian population of their own country. One problem with the article is the liability of officials for their actions.

Ключові слова: Єврейські погроми, Директорія, уряд УНР, отамани, мемуари, євреї, жиди, грабежі, документи, провокації, ганебні вчинки.

Keywords: Jewish pogroms Directory, UNR government, chieftains, memoirs, Jews, robbery, documents provocation shameful deeds.

Відповідь на болюче, для української нації, питання про неспроможність уряду УНР припинити єврейські погроми, які розпочалися уже в грудні 1918 року, скоріш за все, слід шукати в мемуарах сучасників та в документах тих часів. Щоб проаналізувати чому Голова Директорії В. Винниченко, якого дуже пригнічувало це, за його ж словами, ”жахливе, ганебне явище”, не зміг нічого вдіяти, звернемося також до праць деяких сучасних дослідників, які намагалися розв'язати цю проблему в цілому, не акцентуючи уваги на тому етапі, коли очолював уряд УНР В. К. Винниченко. Багато, хто з них вважає відповідальним за це С. Петлюру.

Наприклад, неодноразово звертався до проблеми українсько-єврейських стосунків, історії погромів, ставлення С. Петлюри до єврейства В. Сергійчук. Зробивши багато для пошуку й оприлюднення максимально можливого кола документів, дослідник поступово додавав все нові елементи в тлумачення проблеми. В. Сергійчук розглядає позиції, аргументи різних авторів, що так чи інакше торкалися питання, уважно аналізує обставини появи деяких праць, які вплинули на їх зміст. Серед останніх не лише

публікації радянських публіцистів, а й єврейських, зокрема В. Жаботинського. Але, на жаль, дослідник не акцентує уваги на ролі Голови Директорії В. Винниченка, який, на наш погляд, несе таку саму відповідальність за єврейські погроми як і Головний Отаман С. Петлюра.

Багато світла на становище євреїв в часи УНР пролив вчений В. Солдатенко. Майже в кожній із своїх праць він не оминає це питання. Наприклад, в статті "Єврейські погроми в УНР 1919 р.: міркування з приводу деяких історіографічних тенденцій", В. Солдатенко проводить аналіз мемуарів громадських і політичних діячів того періоду, і в котрій роз доводить неспроможність уряду Директорії виконати своє основне завдання: захистити власних громадян.

Звичайно, щоб розібратися в даній проблемі, обов'язково слід звернутися до праці В. Винниченка "Відродження нації", в якій він із відчаєм пише про становище єврейства, та звинувачує в цьому С. Петлюру. До статей С. Петлюри, де Головний Отаман, а потім і Голова Директорії в багатьох випадках виправдовується, або ж взагалі заплющує очі нації події. Також, є сумні спогади київського присяжного А. А. Гольденвейзера; єврейського суспільного діяча, соціал – федераліста, міністра іноземних справ в петлюрівській Директорії Арнольда Марголіна. Ці сучасники Петлюри та Винниченка згадують про неабияке розпалення не тільки класової, а й національної ворожнечі.

Відомо, що єврейські погроми розпочались уже в грудні 1918 року: 13 грудня це зробив "Республіканський полк ім. Петлюри" на станції Бобринські, а 26 грудня в м. Сарнах. При цьому "козаки заявили, що вони одержали від свого полковника дозвіл "поводитись три дні з жидами, як їм захочеться". Коли цього полковника відвідала депутація міського самоуправління то полковник заявив: "Ви підкуплені жидами" [22, с. 28].

З 25 по 30 грудня 1918 року "інша українська регулярна частина" на залізничній лінії від Коростеня до Сари грабувала і вбивала "усіх жидів, яких тільки козаки могли піймати". "Зараз же після цього почалися ексцеси в Бахмачі й Борзні (Чернігівська губернія), де особливо відзначився ославлений отаман Ангел, що також командував українською військовою революційною частиною". Всю першу половину січня український загін на чолі з отаманом Козир-Зіркою тероризував єврейське населення м. Овруча. "Десятки жидівських дівчат були насилувані й захоплені козаками. На одному лише базарі залишилося 32 жидівських трупи. Все, що можна було грабувати, було пограбоване" [22, с. 28-29].

Бердичівська комендантура заявила, що вона одержала від начальника південно-західного фронту отамана Оскілка наказа не втручатися в розпорядження Палієнка. В Житомирі заявив комендант, що він має наказ: "повбивати всіх жидів..." [22, с. 29-30].

В. Винниченко, як голова уряду, щоб припинити кровопролиття, звернувся до військових: "Таким чином фізична сила, військо, лишалось у руках елементів, які або не розуміли революції або були явними контрреволюціонерами й навіть контрукраїнцями. В цьому ж полягає причина тих єврейських погромів, які, почавшись незабаром по вступі Директорії в Київ, потім такою страшною, кривавою пошестю розлились по всій Україні. Не маючи глибоких, захоплюючих солдатські маси соціально-революційних лозунгів, отамани мусіли чимсь підбадьорювати "козацький дух". І "давали хлопцям погуляти", як говорилося тоді... І також не секрет, що ні одного з таких злочинців отаманською владою не було ні розстріляно, ні навіть якось покарано. А коли голова Директорії став вимагати в Головного Отамана пояснення, то Головний Отаман С. Петлюра сердито відповів: "А чого ж вони (євреї) не боролись з нами проти гетьманців?!" І коли Головний Отаман говорив і думав, що євреї заслужили погроми, то що могли думати, говорити й робити отаманці?" [5, с. 187].

Головний Отаман С. Петлюра у своїх зверненнях пише наступне: "Наша народна Армія мусить нести рівність, братерство і визволення українському і єврейському гро-

мадянствам, бо останнє активно підтримує Правительство У.Н.Р. Всі його партії, як-от: Бунд, Об'єднанці, Поалей-Ціон і Фолкс-Партей стали на ґрунті самостійности України і беруть участь у будівництві Республіки... Старшини і козаки Української армії! Українські і єврейські працюючі маси дивляться на вас, як на визволителів, і грядучі покоління не забудуть ваших заслуг перед цими народами, а історія з гордістю впише на свої сторінки моменти з цієї боротьби. Уникайте провокацій, а з провокаторами, хто сам чинить погроми та підбиває слабших від нас, будьте безпощадними. Кара на смерть мусить упасти на голову погромників і провокаторів.“ [12, с.184-185]. Отже, виходить, що звинувачення В. Винниченка що до причетності С. Петлюри у погромах були безпідставними? Але хто повинен відповісти за цей злочин? Бо як згадує А. А. Гольденвейзер: ”...Это было время неслыханно-кровавых и жестоких еврейских погромов.“ [3, с. 48]. В. Винниченко вважає, що С. Петлюра не вважав за потрібне припинити ці погроми. Сам Головний Отаман звинувачує більшовиків: ”Провокацією, на яку вони витрачають величезні суми, вони хотять розкласти нас з середини, підкуплюючи злочинний елемент, який підбурює наших козаків до різних бешкетів і до погромів над невинним єврейським населенням, і цим хотять накласти тавро погромників на чоло лицарів, які несуть визволення всім народам на просторах України.“[12, с.184]. Але чи правда це? Причина цього лиха, яке спіткало Україну, на думку Ю. Митрофаненка, в тому, що: ”Після відновлення УНР окремі отамани перестануть визнавати повноваження представників Директорії, її посадовців, а невдовзі і Головного Отамана. При цьому, вони мотивували свої дії нездатністю влади до керівництва або хибністю поглядів при організації місцевої влади, формуванню урядів, організації збройних сил та проведенню зовнішньої політики, напрямку міжнаціональних відносин.“[10, С.55]. Отже, погроми відбувалися через неспроможність влади їх припинити. В самому уряді не було єдності, а голова Директорії В. Винниченко був неспроможний об'єднати представників різних партій для спільної боротьби. Можливо через таку "невтішну внутрішню ситуацію", коли "...окремі українські провідники почали по-різному дивитися на характер та завдання української революції (за словами І. Мазепи), В. Винниченко "...як політик жив хвилевими настроями і не мав сталого погляду на справу", "імпровізував", не мав "...ясної відповіді на питання, яке тоді мучило всіх: що ж пробити далі?"[9].

А С. Петлюра ”воював” з погромами наказами, розпорядженнями і відозвами, на які мало хто зважав. Тому справедливий висновок В. Сергійчука про те, що ”С. В. Петлюрі в 1919 році не вдалося запобігти погромам, але його щире слово в оборону жидівства залишилося” [18, с. 86].

Вважаючи керівництво Директорії (і В. Винниченка, і С. Петлюру) винними в тому, що за їхнього правління поширювались єврейські погроми, слід згадати і документи, видані місцевими отаманами, які або ініціювали, або виправдовували ганебні вчинки проти невинного населення. Серед них ”Наказ по Запоріжській Козацькій Бригаді Українського Республіканського Війська імені Головного Отамана Петлюри» від 6 лютого 1919 року, виданий в м. Проскурові отаманом Симосенком. В ньому є й такий параграф: ”Пропоную населенню припинити свої анархичні вибухи, бо з вами у мене досить сил боротися; це більше всього зауважаю жидам. Знайте, що ви народ всіма націями не любий, а ви робите такий бешкет між хрещеним людом. Хіба ви не бажаєте жити? Хіба вам не жалко своєї нації? Вас коли не чіпають, то й сидіть мовчки, а то така нещасна нація каламутить бідний люд” [23, 106].

В листі до колишнього міністра єврейських справ Піхнаса Красного 29 грудня 1920 року Головний Отаман С. Петлюра на ”пресову кампанію проти української справи, взагалі і Уряду УНР, зокрема за єврейські погроми” стверджував, що все то вигадками ідейних ворогів: ”Звичайно, підстава цієї кампанії криється не в погромах, яких в дійсности не було, а десь глибше, в тайниках європейської дипломатії, і провадиться особами, яким в даний час потрібно здискредитувати українське питання... Якщо де

може і траплялись випадки, коли офірою якогось нападу був єврей, то в цьому були винні банди розбійників, яких після большевицького панування залишилось чимало і яких одразу не можна було знищити. Про погроми, про масові грабіжництва та вбивства я нічого не знаю і навіть не припускаю, щоб це могло бути". М. Попович назвав це "курйозними рядками" [14, 216], хоча самі-собою напрошуються значно жорсткіші характеристики. А що процитоване зовсім не курйоз, а свідомо політична поведінка, свідчить звернення С. Петлюри до українського населення від 18 березня 1921 року, в якому міститься такий пасаж: "Кати наші большевики скрізь поширюють чутки, що буцім-то українські повстанці нищать єврейське населення. Я, Головний Отаман Українського Війська, не вірю цьому, не вірю, бо знаю нарід український, який, утиснений грабіжниками-завойовниками, сам не може утиснити народу іншого, що так само страждає від большевицького панування, як і він". Повторивши слова про "сльози, якими єврейське населення проводжало відступаюче наше військо", Петлюра говорить: "Як Головний Отаман Війська Українського, я наказую вам: большевиків-комуністів і інших бандитів, що роблять єврейські погроми та нищать населення, карати безпощадно і, як один, стати в оборону бідного змученого населення і через наші військові суди розправлятися з бандитами негайно. погром

В скорому часі я повернуся з Українським військом і Урядом на Україну, і ті, що шкодили нашій справі, приставали до повстанців для грабунків і погромів будуть суворо покарані по законах військового часу як зрадники нашого народу та прислужники ворога" [14,406-407], [20].

Аналізуючи відозву Головного Отамана військ України С. Петлюри від 27 серпня 1919 року, не можна не звернути уваги на те, що відповідальність за погроми покладалася на ворогів УНР, зокрема на большевиків (які немовби навмисне, підкупали злочинні елементи, організовували єврейські погроми в тилу української армії), повідомлялося про те, що єврейські політичні партії стоять на ґрунті української державності, що єврейське населення допомагає українській армії, піклуючись про ранених козаків, і закликалося до рішучої боротьби з погромщиками і до братерського співжиття двох народів. "Кара на смерть мусить упасти на голову погромщиків і провокаторів, - писав С. Петлюра. Більше карности й дисциплінарности я вимагаю від вас (старшин і козаків) в цьому відношенні, щоб ні один волос не впав з голови невинного. З Богом на велике і святе діло визволення народів з ярма большевицького!" [14, 167]. Але це були лише слова на папері. Ні голова Директорії В. Винниченко, ні Головний отаман С. Петлюра були неспроможні справитися з ситуацією, яка склалася на той час в країні. До того ж в самому уряді йшла безперервна боротьба за владу. Припинити її Голова Директорії В. Винниченко теж був не спроможний. Бо не мав сили, яка б втілювала в життя курс, яким він збирався вести країну: "До голови Директорії звертались усі ліві елементи з скаргами... Розгромлені професійні спілки, пороті селяне, погромлені євреї... київські обивателі, терорізовані отаманцями, шантажистами, спекулянтами, всі вони благали, молили захисту, оборони. А голова Директорії, голова "Верховної Влади" безпомічно обурювався, обіцяв "розслідувати" і... нічого не міг зробити, бо його накази отаманами не виконувались, а своєї фізичної сили не було, щоб ті накази підперти"[14,193-194]. Але керівник держави, котрий не може навести порядку, має нести значну міру відповідальності перед народом, країною. В. Винниченко був неспроможний вплинути на своїх опонентів і знайшов наступний вихід для себе із ситуації що склалася. Він "...зараз же вийшов з Директорії і почав готуватися до від'їзду за кордон." [14, с.145]. Голова Директорії оцінює цей свій вчинок, як вимушену необхідність для себе: "Інформувати про цю владу не можу і не буду, бо це було б для мене компрометацією." [9, с.145]. Але соціалдемократ, член Трудового Конгресу І. Мазепа іншої думки: "Треба сказати, що немало роль в дезорганізації українських сил в цю добу відіграв той факт, що попередні українські провідники, як Винниченко, Грушевський та інші, саме в цей

час відїхали за кордон. Імена Винниченка та Грушевського тоді були ще популярні в масах, тому їхній відїзд люди подекуди сприймали взагалі, як крах української боротьби за незалежність.”[9, с.147]. "...Цей відхід був не на користь української боротьби. В цей час революційний рух на Україні досягав свого найвищого розвитку. Українські маси йшли за найрадикальнішими гаслами. В цей момент тільки соціалістичні партії могли надіятися опанувати внутрішню ситуацію на Україні і дати масам такі гасла, які б повели їх до боротьби з російськими більшовиками. Замість цього українські соціалісти добровільно уступають владу правим українським партіям і ждуть, що це принесе поліпшення українській справі на міжнародному форумі.”[9, с.147 - 148].

Такою є картина Української революції, увінчаної громадянською війною, знищенням мирного населення, повним безсиллям керівників уряду. І пророчими виявилися слова В. Винниченка:” Про це колись буде написано цілі томи з цього чорного, ганебного періоду нашої історії” [5, с. 365]. Автор рядків мав на увазі перш за все "...грабіж, мордування, катування й убийства беззбройних людей, починаючи з старих дідів і кінчаючи малими дітьми” серед єврейського населення.

Література

1. Безпалко О. Симон Васильович Петлюра // Соціал-демократ (Прага). 1926. 28 травня.
2. Визвольні змагання очима контррозвідника. (Документальна спадщина Миколи Чеботаріва). К., 2003.
3. Гольденвейзер А. Из Киевских воспоминаний / Революция на Украине по мемуарам белых. - Состав. С. А. Алексеев, под ред. Н. Н. Попова. – Госуд. Издательство. – Москва, 1930. – Ленинград.
4. Гольдельман С. Листи жидівського соціал-демократа про Україну / С. Гольдельман. – Відень: Гамойн, 1921. – 78 с.
5. Винниченко В. Відродження нації. Ч. III. К., Відень, 1920.
6. Гай Ю. З ким і проти кого. К., 1980. С. 32; Будков Д., Веденєєв Д. Слово правди про Україну. Міжнародна інформаційна діяльність Української держави. 1917 1923 рр. К., 2004.
7. Гриневич Л.В., Гриневич В.А. Євреї в Україні // Енциклопедія історії України. Т. 3. К., 2005.
8. Еврейская Энциклопедия. Иерусалим. 1976. Т. 6.
9. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. 1917 1921. Т.І. Центральна Рада Гетьманщина Директорія. Прага, 1942
10. Митрофаненко Ю. Отаманщина як суспільний феномен Української революції періоду Директорії 1918 – 1919 років: дис. ... кандидата іст. наук: 07.00.01 / Митрофаненко Юрій Станіславович. – Дніпропетровськ, 2011. – 229 арк.
11. Марголин А. Украина и политика Антанты / Революция на Украине по мемуарам белых. – Состав. С. А. Алексеев, под ред. Н. Н. Попова. – Госуд. Издательство. – Москва, 1930. – Ленинград.
12. Петлюра С. Статті. К.: Дніпро, 1993. С. 183 -186;
13. Петлюра С. Вибрані твори та документи. К., 1994. С. 159-160.
14. Попович. М. Червоне століття. - К., 2005.
15. Робітнича газета (Вінниця). 1919. 28 лютого.
16. Робітнича газета (Вінниця). 1919. 4 березня.
17. Робітнича газета. 1919 - 20 січ.
18. Сергійчук В. Погроми в Україні в 1914-1920 рр.: від штучних стереотипів до гіркої правди в радянських архівах. К., 1998.
19. Солдатенко В. Винниченко і Петлюра: політичні портрети революційної доби / В. Солдатенко. – К.: Світогляд, 2007. – 621 с.
20. Солдатенко В. Єврейські погроми в УНР1919 р.: міркування з приводу деяких

історіографічних тенденцій. Разміщено на: <http://www.allbest.ru/>

21. Солдатенко В.Ф. Українська революція. Історичний нарис. К., Либідь, 1999.
22. Трагедія двох народів. Матеріали до спору між українською та російською соц.-дем. партіями з приводу убійства С. Петлюри. Прага К., 1928. Прага Київ. 1928.
23. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції Т. III. - Прага, 1921.
24. ЦДАВО України. Ф. 3696. Оп. 2. Спр. 18.
25. ЦДАВО України. Ф. 3809. Оп. 2. - Спр. 6.
26. ЦДАВО України. Ф. 130. Оп. 4. Спр. 13.

ГУСИТСЬКИЙ ЕПІЗОД В ПОЛЬСЬКО-ЛИТОВСЬКІЙ ПОЛІТИЦІ ЩОДО «СХІДНОГО МІСІОНЕРСТВА» ТЕВТОНСЬКОГО ОРДЕНУ

Хомяк М.В.

*Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
відділ історії середніх віків*

THE HUSSITE EPISODE IN THE POLISH-LITHUANIAN POLICY CONCERNING "EASTERN MISSIONARY" OF THE TEUTONIC ORDER

Khomiak M.

*Institute of Ukrainian Studies name Ivan Krypyakevych
NAS of Ukraine, Lviv,
department of History of the Middle Ages*

Анотація

У статті проаналізовано політичні комбінації Польської та Литовської держав щодо гуситського руху на початку 20-х років XV ст. крізь призму протистояння цих держав з Тевтонським орденом. «Місіонерство» останнього, чи вірніше – drang nach osten, привів польського короля Ягайла та литовського князя Вітовта до унійних проєктів, а згодом і до втручання у чеські справи. Зважаючи на потужну опозицію у самій Польщі до гуситської реформації, польський король не мав ілюзій стосовно можливості приміряти чеську корону. Проте активне ангажування у справи сусідньої держави дозволяло отримати суттєві дивіденди у протистоянні з Орденом.

Поміж іншим, звернуто увагу на резонанс, який мала гуситська реформація в середовищі православних християн на українських землях, зокрема в Галичині.

Abstract

In the article analyzes the political combination of Polish and Lithuanian states concerning to the Hussite movement in the early 20s of the XV century through the prism of the confrontation states of the Teutonic Order. "Missionary" of last, or rather - drang nach osten, led the Polish king Jagiello and Lithuanian Grand Duke Vytautas to projects for union, and later to intervene in Czech affairs. Given the strong opposition in Poland to the Hussite Reformation, the Polish king had no illusions about the possibility to try the Czech crown. However, active intervention in the affairs of a neighboring state provides a substantial dividends in the confrontation with the Order.

Among other things, referred to the resonance, who had Hussite Reformation among the Orthodox Christians in the Ukrainian lands, particularly in Galicia.

Ключові слова: католики, гусити, православні, Ягайло, Вітовт, Тевтонський орден.

Keywords: Catholics, Hussites, Orthodox, Jagiello, Vytautas, the Teutonic Order.

Бурхливий період зламу XIV-XV ст. та першої половини останнього позначений утворенням доволі тісного, попри часті зауваження істориків, польсько-литовського союзу, який мав визначальне значення у подальшій долі українських земель, що опинились у межах названих держав. Чи не основний феномен цього часу, який сприяв політичному союзу цих держав – унійні ініціативи та участь у соборах делегацій з Київської митрополії, результатом чого став її поділ (1458 р.) на Київську та Московську. Політичне протиборство у Східній Європі, що було позначене активним зазіханням на ці терени з боку Тевтонського ордену під не надто делікатним прикриттям католицького місіонерства серед «схизматиків», змушувало Польське королівство і Велике князівство Литовське шукати для відповіді не лише збройного варіанту. Унійні проекти були своєрідним свідченням того, що православні русини прагнуть до об'єднання з Апостольською столицею, отож і місіонерство Ордену є очевидно зайвим. Проте для польського короля Ягайла і литовського великого князя Вітовта існувала ще одна проблема, яка була доволі делікатною і могла принести чимало напруги. Йдеться про гуситську революцію, чи інакше – чеський реформаційний рух.

Загалом, чеський реформаційний рух постає як спроба реформи церкви, в результаті якої повинні були б відновитися її доктринальні засади, літургійна практика раннього християнства, що більше, утворитись – національна церква з окремими самоврядними елементами, зокрема із мовою та культурними традиціями [1, 23]. Це були доволі революційні наміри. Відомо, що у часи середньовіччя появляються такі терміни, як *natio* та *gens*; це дало підстави історикам стверджувати, що якщо античність постає перед нами, як доба міст та імперій, то у середньовіччі зароджуються нації [2, 34-35].

В даному контексті зв'язки чехів із Польською та Литовською державами слід виводити від візиту Ієроніма Празького, який покинувши чеську столицю у кінці 1412 р. (як і Ян Гус), подався у подорож теренами Польщі, Литви і Русі, відвідавши, поміж інших, міст Вітебськ і Псков. Весною 1413 р., у Вітебську, Ієронім мав зустріч з литовським князем Вітовтом, якого переконував припинити відносини з папською курією та католицькою церквою взагалі. Відомо, що чеський реформатор виступав перед численними натовпами людей у Вітебську та Пскові, наголошуючи на своїй прихильності до православної віри та стверджуючи провини католицького духовенства [3, 72-73]¹. Зближення з православною церквою гусити шукали тому, що вважали її такою, що зберегла засади «чистого» апостольського християнства [1, 25].

Подібне вивищення православної церкви навряд чи було до вподоби місцевим католицьким елітам, зокрема – єрархам. Зрештою, не це було найнебезпечнішим у промовах Ієроніма Празького. Справа у тім, що він наголосив на релігійному елементі, коли говорив, що кожна націю складають мова, спільна кров та віра. Щоправда, тогочасна нація – це нація «політична», інакше – «шляхетна» [2, 35]. Як відзначив М. Грушевський, «протягом півстоліття чеська церква правила фактично самим громадянством, і сей приклад не міг не впливати на усвідомлення сеї ідеї у нас [тобто, на українських землях. – М. Х.]» [4, 11]. Пізніше, на соборі у Констанці, Ієроніму Празькому згадали про його подорож у Литовське князівство, зокрема і про причащення у «схизматиків» [1, 25]. Розправа з Гусом та Ієронімом Празьким у Констанці викликали широкий резонанс, і не тільки у чеських землях, але й у польських та литовських [4, 7]².

Тісні чесько-польські зв'язки позначилися на виборі чехами претендента на корону: у Празі планували запросити на престол польського короля Ягайла. У Польщу рушило цілком таємне посольство, очолене Хинком з Вальдштейна. Проте на переговорах

¹ Заклики чеського реформатора про створення єдиної християнської церкви для східних і західних слов'ян викликали невдоволення не лише у віленського католицького єпископа і його кліру, але й у місцевих язичників [1, 25].

² М. Грушевський наводить приклад процесу над священником Якубом перед гнєзненським трибуналом за те, що він у відповідь на таврування Гуса сином диявола, назвав ним папу [4, 7].

у квітні 1420 р. Ягайло не проявляв рішучості. Йому, очевидно, йшлося про порозуміння з Вітовтом. Проте основним стримуючим фактором у планах з чеською короною було польське католицьке духовенство [5, 167]. Приблизно з 20-х років XV ст. у Польщі з'являються антигуситські програми, котрі в деяких пунктах виглядали репресивними. Так, до синодальних статутів архієпископа Миколая Тромби з 1420 р. були включені т.зв. *Remedia contra hereticos*, статті яких повинні були регулювати пошук на теренах Польського королівства віросповідників вчення Яна Гуса («*heretice pravitatis Joannis Hus*»). У документі йшлося і про тих, хто б симпатизував гуситам і допомагав їм. Програма мала бути настільки масштабною, що під контроль потенційно потрапляли б усі маєтки, як у межах королівщин, так і приватні [6, 164]. Щоправда, ця програма не діяла на практиці настільки жорстко.

Для чехів зволікання було абсолютно неприйнятним, а тому наступне посольство до Ягайла було уже менш таємним. Та і воно не принесло очікуваних у Празі результатів, бо король відмовився визнати *Чотири пункти*, у яких йшлося і про певні зміни у церкві [5, 168].

У Чехії йшли воєнні дії. Після початку другого хрестового походу проти гуситів [7, 87-88]³, сейм на Кутній Горі вирішив запропонувати чеську корону литовському князю Вітовту [3, 111]. Ще до цього, у червні 1421 р., енергійний в дипломатичних переговорах Хинек з Вальдштейна привіз уповноваженого князя Вітовта В. Рачинського, котрий ствердив, що князь готовий прийняти корону [5, 168]. Невдовзі, литовський князь радо прийняв посольство на чолі з Вільгельмом Костою. Проте зазначив, що рушити особисто не зможе через загрозу зі сторони хрестоносців, а тому відправить військо на чолі з Сигізмундом Корибутовичем [5, 168]⁴.

Військова експедиція Сигізмунда Корибутовича знайшла широку підтримку в польських і литовських землях, в тому числі і в руських. М. Грушевський пояснює це десятилітньої давності місією Ієроніма Празького. Історик наголошує, що особливу активність проявила галицька шляхта [4, 8].

Очевидно, прибуття у чеські землі Сигізмунда Корибутовича з військом мало відіграти роль певного тиску на імператора Сигізмунда. Литовському князю, як і польському королю, йшлося про те, аби Сигізмунд відмовився від Вратиславського договору (1420 р.), котрий був для Польщі не вигідним, та від політики підтримки Ордену проти Польщі та Литви [10, 79]. Імператор Сигізмунд в свою чергу активно заохочував хрестоносців, аби ті виступили проти Польського королівства війною, запевняючи їх, що майже усе польське військо рушило у чеські землі на чолі з Сигізмундом Корибутовичем [9, 305].

Невдача третього хрестового походу у чеські землі остудила запал короля Сигізмунда та Мартина V. Наразі було вирішено чинити економічний бойкот та політичну ізоляцію для Чехії [3, 117]. В той же час, 1422 р., до польського короля прибув корбавський єпископ Пйотр фон Зеєк (Piotr von Zeesk) з певними вимогами щодо присутності Корибута у чеських землях з польським військом. Ягайло зазначив, що перебування в Чехії Сигізмунда Корибутовича не має до нього жодного відношення⁵. Вітовт ствердив

³ 30 червня численне військо угорського короля Сигізмунда підступило до околиць Праги. За словами Лаврентія із Бржезової, воно налічувало близько 150 тис. осіб, а оскільки це був хрестовий похід, за котрий його учасникам відпускались гріхи, то тут можна було зустріти представників різних народностей, в тому числі і русинів [7, 87-88].

⁴ Сигізмунд Корибут був близьким до польського королівського двору, де певний час виховувався. Ймовірно, розглядався як спадкоємець престолу. У битві під Грюнвальдом очолював 51-у польську хоругву, котра виступала під литовським гербом «Погоня», виконував службу з охорони королівської особи. Мав певні військові заслуги протягом 1410-1414 рр. (серед іншого, здобув замок Ресенбург (Прабути) у пруських землях). У Кракові в 1411-1417 рр. володів власним двором. Вперше у Чехію прибув у 1418 р. разом з князем Федором Острозьким [8, 650; 9, 232, 290].

⁵ «Wiadomo zaś, że nie ja posłałem do Czech księcia Żygmunta Korybuta, toteż nie zamierzam za niego

корбавському єпископу, що він відправив Сигізмунда Корибутовича у чеські землі, і його дії мотивовані тим, що імператор Сигізмунд підтримує хрестоносців у їхніх посяганнях на литовські землі. У разі необхідності, зазначив литовський князі, він особисто встане на підтримку свого намісника у чеських землях [9, 311].

За посередництва папи польський король Ягайло, який не мав особливих сподівань на чеський трон, намагався примиритись з імператором Сигізмундом. Їхня зустріч у Шрамковичах на Спіжу привела до того, що Ягайло і Вітовт пішли на компроміс з політикою цісаря. Небавом відбувся синод у Ленчиці, метою якого було обговорення і прийняття рішень проти польських гуситів. В результаті з чеськими землями було скасовано усілякі торговельні відносини [5, 178-179]. Сигізмунда Корибута відкликали з чеських земель [3, 118], які він залишив у травні 1423 р. [5, 180].⁶ З тих пір певна група чашників починає шукати можливості примирення з Сигізмундом. Імператор Сигізмунд та Римська курія докладали зусилля, аби польсько-чеський союз не став реальністю. З цією метою було створено антигуситський союз в Сілезії, куди увійшли місцеві князі, а також заохочувалися до такою позиції тамтешні міста [10, 80].

Під тиском Сигізмунда на початку 1423 р. було укладено союз князів Сілезії з Орденем проти Польщі та Литви. Одночасно імператор, німецькі князі та римський папа неодноразово апелювали до Ягайла та Вітовта із закликами відмовитись від підтримки гуситської Чехії і навпаки – пропонували їм вступити у боротьбу проти гуситів. В результаті Сигізмунд відмовився від Вратиславського договору і у березні 1423 р. уклав з Владиславом Ягайлом та Вітовтом Кежмарський договір, за яким визнав вічні права Литви на Жмудь і отримав згоду на відкликання Сигізмунда Корибутовича із Чехії. Крім цього, проти гуситів мав відправитись польський та литовський корпуси військ [10, 80]. Весною 1423 р. король в своєму зверненні з Теревовлі до львівської шляхти і всього Руського воєводства та в дещо пізнішому листі до єпископів, виданому у Галичі, нарікав, що на заклик Сигізмунда Корибутовича про допомогу гуситам шляхта відгукнулася охоче, не маючи особливої надії на платню, а на оголошення походу королем проти гуситів, не зважаючи на обіцяну плату та на папське розгрішення, охочих практично не виявилось [4, 8].

Після того, як Сигізмунд Корибутович прибув до Польського королівства, він присягнув Ягайлу, що в чеські землі більше не повернеться. Король надав йому у винагороду Добжинську землю, проте це надання не було підтвердженням зібранням прелатів та шляхти [5, 180].

Велюнський декрет 1424 р., який прирівняв допомогу гуситам до антидержавних дій, був підтверджений на провінційних сеймах у Кам'янці-Подільському та Мостиськах [1, 26]. Минув майже рік з часу, коли Сигізмунд Корибутович покинув Чеські землі і до Ягайла у Віслицю вирушило чергове посольство з проською, аби король знову вислав їм колишнього намісника. Католицьке духовенство зреагувало миттєво: оскільки у місті перебували єретики, 3. Олесницький наклав на нього інтердикт. В свою чергу Ягайло у гострій формі відмовив послам і навіть пригрозив війною, якщо чехи не полишать єресь. Така позиція, ймовірно, не була великою несподіванкою для послів, і вони вирішили напругу зв'язатись з Сигізмундом Корибутовичем. Очевидно, ситуація для цього була сприятлива. Князь не отримав обіцяної Добжинської землі, за що мав образу на Ягайла. Сигізмунд Корибутович цілком таємно відправляється у чеські землі на початку березня 1424 р. Його загін складався з 1,5 тисячі поляків та русинів [5, 180].

Ягайла такий демарш його родича розгнівив. Сигізмунду Корибутовичу було конфісковано його маєтності, а також проти єретиків та їх протекторів появився окре-

---

odpowiadać. Skieruj się zatem z tą skargą do kogo innego, kto go wysłał, a nie do mnie» [9, 311].

⁶ Г. Лівшиц помилково вказує, що Корибут покинув чеські землі у грудні 1422 р., хоча відомо, що зимою князь перебував ще у Празі [3, 118] В. А. Озолина також помилково вказано, що відкликати Сигізмунда Корибутовича з чеських земель не вдалося [10, 80].

мий декрет. Усім, хто перебував в чеських землях, було наказано повернутися до Польщі до Вознесіння [6, 165]⁷. Більше того, король вислав каральний 5-тисячний загін на чолі з Павлом Недзведзкім, проте ця виправа результату не принесла [5, 180]. У різних документах, як зазначає С. Биліна, авторами котрих були духовні і світські особи, йшлося про те, аби ізолювати місцеве населення від контактів з чехами. Вже пізніше увагу почали приділяти і тим, хто пропагував ідеї гусизму [6, 165]. Краківський єпископ З. Олесніцький заявляв, що ситуація з руськими «схизматиками» тісно пов'язана зі справою чеських єретиків, себто гуситів. У католицьких кругах, як переконував М. Грушевський, відчутно був поширений погляд, що коли б гуситська схизма протривала б у часі і перемогла, то це відкрило б шлях для їх порозуміння з православними. Подібна думка пролунала дещо пізніше, на з'їзді у Луцьку 1429 р. з уст імператора Сигізмунда. Грушевський був переконаний, що подібні думки мусили б існувати і у середовищі чехів та русинів [4, 8-9].

Підсумовуючи значення гуситської революції для українських земель, М. Грушевський писав: «...гуситська епоха була критичною для українсько-білоруської княжої верстви, що проявила ці тенденції. В спілці із своїми союзниками чеськими гуситами, вона понесла страшний погром від католицького війська над рікою Святою (1435), і від того часу перестала бути рішачим політичним фактором. На її місце в обороні національних інтересів і в першій мірі – національної церкви, починає виступати інша соціальна група – українське міщанство» [4, 11]. Ми ж додамо, що Польська і Литовська держави розігрували чеську карту для вирішення питань, пов'язаних із агресивною політикою Тевтонського ордену. Що ж стосується українського сліду у гуситській кампанії, то його висвітлення ще дуже далеке від хоча б спроби комплексного аналізу.

Література:

1. Любашенко В. Чеський реформаційний рух і православ'я: сторінка з історії Київської митрополії / В. Любашенко // Проблеми слов'янознавства. – Львів, 2012. – Вип. 61. – С. 23-31.
2. Вандич П. Ціна свободи: Історія Центрально-Східної Європи від Середньовіччя до сьогодення / П. Вандич. - Київ, 2004. – 462 с.
3. Лившиц Г. Реформационное движение в Чехии и Германии / Г. Лишвиц. – Минск, 1978. – 270 с.
4. Грушевський М. Впливи чеського національного руху XIV-XV вв. в українським життю і творчості як проблема досліду / М. Грушевський // Ювілейний збірник Наукового товариства імени Шевченка у Львові в пятидесятиліття основання. – Львів, 1925. – С. 1-13.
5. Chłędowski K. Zygmunt Korybut, Szkic Historyczny, 1420-1428 / K. Chłędowski // Biblioteka Warszawska. – Warszawa, 1864. – Т. III. – S. 164-191.
6. Bylina S. Hussitica. Studia / S. Bylina. – Warszawa, 2007. – 202 s.
7. Лаврентий из Бржезовой. Гуситская хроника / Лаврентий из Бржезовой. – Москва, 1962. – 329 с.
8. Войтович Л. Княжа доба на Русі: портрети еліт / Л. Войтович. – Біла Церква, 2006. – 782 с.
9. Polska Jana Długosza / red. naukowy H. Samsonowicz. – Warszawa, 1984. – 597 s.
10. Озолин А. Бюргерская оппозиция в гуситском движении. Социально-политические требования / А. Озолин. – Саратов, 1973. – 120 с.
11. Volumina legum / ed. J. Ohryzko. – Petersburg, 1859. – Т. 1. – 288 s.

---

⁷ Ягайлів Велюнський едикт 1424 р. був безпрецедентно суворим і окреслював засоби превентивних і репресивних заходів щодо чеських єретиків і їх симпатиків. Згідно змісту, підозрюваними у ересі ставали усі, хто прибував з чеських земель, а ті, хто приїжджав ще й після зазначеного періоду, по самому факту повинні були бути засуджені та покарані, незважаючи на їхній стан і гідність [6, 165; 11, 38].

ІНФОРМАЦІЙНА СКЛADOVA ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПОРТОВОГО
ОПЕРАТОРА

Бойко М.О.

*Інститут проблем ринку та економіко-екологічних
досліджень НАН України, Україна*

INFORMATION COMPONENT OF ECONOMIC SECURITY
OF THE PORT OPERATOR

Boiko M.O.

*The Institute of Market Problems and Economical & Ecological
Researches of NAS of Ukraine, Ukraine*

Анотація

Представлено методичний підхід до оцінки показників ефективності інформаційної складової економічної безпеки портового оператора відповідно особливостям його діяльності, який дозволяє визначити рівень ефективності управління економічною безпекою та прийняти обґрунтоване управлінське рішення в напрямку її підвищення.

Abstract

Presented methodical approach to assessing efficiency indicators information component of economic security of the port operator according to the peculiarities of its operations, which determines the level of efficiency of management of economic security and make informed management decisions in the direction its improvement.

Ключові слова: економічна безпека, інформаційна безпека, показники інформаційної безпеки, портовий оператор.

Keywords: _economic security, information security, information security indicators, port operator.

Забезпечення надійності економічної безпеки підприємства можливо лише за комплексного і системного підходу до її організації та напряму залежить від її складових, різноманітності кожної з яких характеризуються власним змістом, характером, набором критеріїв та способом досягнення.

При цьому «усе більш очевидно стає залежність загального рівня економічної безпеки підприємства від її інформаційної складової. Практика показує, що будь-яка цілеспрямована недружня акція, направлена проти інтересів господарюючого суб'єкта, починається із збору інформації» [5, с. 126].

Важливість інформаційної складової економічної безпеки портового оператора обумовлено стрімким розвитком інформаційних систем, створення баз даних, які відповідають ринковим умовам господарювання, створенням єдиного інформаційного простору в морських портах. Крім того, інформація є базисом для прийняття обґрунтованих управлінських рішень та отримання найкращих результатів всіх видів діяльності. Також цілком згодні, що «основною конкурентною перевагою повинна бути сучасна інформаційна система» [6].

В наукових дослідженнях достатньо широко розглянута сутність інформаційної складової економічної безпеки [1, 7, 9], система інформаційної безпеки [2, 3, 5, 7], принципи системи захисту [7] та втрати від настання інформаційного ризику [5].

Під інформаційною безпекою підприємства розуміють захист інформації, якою володіє підприємство (виробляє, передає або отримує) від несанкціонованого доступу, руйнування, модифікації, розкриття і затримок при надходженні [7]. З погляду Іванченка «під інформаційною безпекою слід розуміти такий стан інформаційного середовища (інформації, інформаційної системи, інформаційного ресурсу), за якого гарантується розвиток цього середовища та його використання в інтересах людини, суспільства та держави, а також захищеність від відповідних загроз» [3, с. 129].

Необхідність підвищеної уваги до інформаційної безпеки портового оператора пов'язано зі стратегічним значення морських портів. Критерії інформаційної складової економічної безпеки визначають ступінь захищеності внутрішньої конфіденційної інформації портового оператора та характеризують зовнішню діяльність щодо створення позитивної репутації підприємства.

В табл. 1 представлені основні показники інформаційної складової економічної безпеки, які можуть бути використані портовим оператором.

Таблиця 1

Показники інформаційної складової економічної безпеки

Показники	Розрахунок	Економічна характеристика	Характеристика тенденції
1. Коефіцієнт повноти інформації для прийняття управлінських рішень	Обсяг інформації, яка є у особи, що приймає рішення / Обсяг інформації, необхідної для ухвалення обґрунтованого рішення	Характеризує ступінь достатності наявної інформації для прийняття обґрунтованого управлінського рішення	Позитивною тенденцією є збільшення показника при прагненні досягнення 1
2. Коефіцієнт точності інформації	Обсяг релевантної інформації / Загальний обсяг наявної інформації, яка є у особи, що приймає рішення	Характеризує наявність інформації, яка впливає на майбутні управлінські рішення	
3. Коефіцієнт суперечливості інформації	Кількість наявних незалежних свідчень на користь ухвалення рішення / Загальна кількість незалежних свідчень у сумарному обсязі релевантної інформації	Характеризує ступінь отримання інформації за межами підприємства і збільшення незалежної думки для прийняття управлінського рішення	
4. Частка електронного документообігу в загальному документообігу портового оператора	Кількість наказів, розпоряджень, службових записок, заяв, договорів, податкових накладних, звітів, актів, рахунків, що видаються в компанії в електронному вигляді / Загальна кількість цих документів протягом року	Характеризує наявність паперового документообігу та організацію технологічних процесів	Тенденція до зменшення показника свідчить про скорочення часу операцій шляхом надання всім учасникам процесу коректної та легітимної інформації

Джерело: складено з використанням [4] та доповнено автором

Виходячи з представлених показників інформаційної складової економічної безпеки, важливе значення приділяється релевантної інформації.

Відокремлення релевантної інформації при прийнятті управлінських рішень тран-

спортної галузі дає можливість швидко реагувати на різні аспекти діяльності, вільно орієнтуватися в умовах постійно змінного зовнішнього середовища, визначати внутрішні резерви для скорочення витрат [8, с. 151].

Рівень інформаційної складової економічної безпеки можливо визначати як: надійний, достатній, задовільний та критичний. Для кожного з рівнів пропонуються наступні інтервали:

- надійний – 0,75-1;
- достатній – 0,5-0,75;
- задовільний – 0,25-0,5;
- критичний – 0-0,25.

Представлені в табл. 1 показники були розраховані на прикладі стивідорної компанії Одеського морського торговельного порту за трьохрічний період з 2012 по 2014 рр. та зведені в інтегральний показник.

Отримані результати розрахунків представлені в табл. 2.

Таблиця 2

Інтегральний показник інформаційної складової економічної безпеки

Показник	2012	2013	2014
Інтегральний показник інформаційної складової економічної безпеки	0,759	0,834	0,864

Результати аналізу показали, що спостерігається тенденція зростання інтегрального показника інформаційної складової економічної безпеки, який належить до діапазону надійного рівня економічної безпеки та свідчить про збільшення ефективності управління економічною безпекою.

В цілому, для підвищення інформаційної безпеки портового оператора необхідно створення ефективної системи захисту інформації, впровадження електронного документообігу, що дозволить виключити помилки, скоротити час і витрати на доставку даних та інформації, збільшити продуктивність роботи портового оператора, поліпшити організацію і прискорити виконання виробничих операцій; отримати контроль над пересуванням вантажів, спростити використання електронного підпису, підвищить ефективність взаємодії портового оператора з іншими учасниками транспортного процесу.

Список використаної літератури

1. Арзуманов С.В. Оценка эффективности инвестиций в информационную безопасность [Текст] //Защита информации. Инсайд, 2005. – № 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.inside-zi.ru/pages/1_2005/23.html. Дата звернення. 16.02.2016.
2. Волков Я. Системы обеспечения информационной безопасности как часть корпоративной культуры современной организации [Текст] / Я. Волков // Финансовая газета, 2006. – № 34. – С. 15.
3. Иванченко Н.О. Інформаційна складова економічної безпеки підприємства та її значення для забезпечення стійкого розвитку національної економіки [Текст] / Н.О. Иванченко // Стратегія розвитку України. Економіка, соціологія, право, 2011. – № 3. – С. 125-129. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/4296/4430>. – Дата звернення 14.02.2016.
4. Ильяшенко С.Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке [Текст] / С.Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3. – С. 12-19.
5. Коваленко Ю.О. Забезпечення інформаційної безпеки на підприємстві [Текст] / Ю.О. Коваленко // Економіка промисловості, 2010. – № 3. – С. 123-129.
6. Ковбатьок М.В. Алгоритм створення транспортно-логістичних центрів на базі морських торговельних портів [Текст] // Вісник економіки транспорту і промисловості

№ 34, 2011. – С. 195-199.

7. Міщенко С.П. Інформаційна складова економічної безпеки підприємства / С.П. Міщенко [Текст] // Вісник економіки транспорту і промисловості, 2012. – № 39. – С. 250-254. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/informatsiyna-skladova-ekonomichnoyi-bezpeki-pidpriemstva>. – Дата звернення 14.02.2016.

8. Онешко С.В. Управління витратами портового оператора на базі релевантної інформації [Текст] / С.В. Онешко // Економічний аналіз: зб. наук. праць. – Тернопіль, 2014. – Т. 16. – №2. – С. 148-156.

9. Петренко С. Информационная безопасность: экономические аспекты [Текст] / С. Петренко, С. Симонов, Р. Кислов // Информационный бюллетень, 2003. – №10 (125). – 24 с.

LEADERSHIP STYLES AND CULTURAL VALUES AMONG MANAGERS IN GEORGIA

Maridashvili M.

*Doctor Business Administration, Associate Professor
Caucasus International University, Tbilisi, Georgia*

Gvinianidze S.

*Master Business Administration
Caucasus Academic Center, Tbilisi, Georgia*

Meparishvili D.

*Magistral Student in Business Administration
Caucasus International University, Tbilisi, Georgia*

Abstract

Our research aims to determine the identity of the Georgian management to universally recognized schools, identify its characteristics and the influence of these features on formation of Georgian psychological type of managers, as far as people are differ from each other with their genetic certainty and ethical principles. our research focuses on the psychological type of manager, which is basically formed by Soviet mentality and its inherent management style is typical of any post-Soviet country manager.

Keywords : leadership styles, national culture, national management, former USSR, psychological type of managers.

What are the strengths of the Georgian society, and in particular the National Management, which Its properties and values can contribute for economic growth? This is an important question that requires research and science-based recommendations.

Managers in different countries perform similar activities, but considering traditions, education characteristics, customs, culture, business development, characteristics of nationality they have their own management style, which are quite different from each other and are very interesting and diverse.

Georgian cultural features, business traditions and ethical standards form the peculiar style of government relations and the manager's original psychological types. These features are reflected in the basic trends of Georgian economics development, priorities and strategies, which have currently recessive character and countries with economies in transition are characterized by the typical problems.

Our country's transit geo-strategic location causes the fact that Georgian entrepreneurial culture is influenced by European and Asian approaches. Georgian manager psychological

types formed, as symbiosis of both cultural properties, form of government, Principles and values.

From the end of the 20th century formed a new direction -Comparative Management which, studies management with respect to the environment. These issues are very important according to Robert Blake, Jane mouton, Jim Collins and others opinions.

From Modern managerial schools significantly emerged a Japanese management system. Based on the values of Western management Japanese management has built its own model of management. While in the western model the main factor is the final result, Japanese system emphasizes on the human factor, cooperation, "the corporate spirit" formation, and recognition of spiritual values.

A key feature of the western business culture are - Independence, individuality, self-confidence, the straight line, stability, accuracy, punctuality, initiatives, purposefulness, mobility, energy, optimism. This is a society with high social mobility and meritocracy.

Eastern business culture characterized hierarchy, collectively, rituality, cronyism, fatalism, strict subordination, identify the individual with the team, big distance with a authorities. It is important hierarchical and functional difference between the steps. In the scheme below (table 1) we can see USA, Japanese and Georgian management models features with its characteristics.

table 1
USA, Japanese and Georgian management models

Japan	USA	Georgia
Managerial team decision (65% of employees)	Decision-making of individual character	A decision by the Director, Manager only performs the decision (12%)
Flexible management system, Individual for the organization. Eastern wisdom,, think - one, say - the other, you do - the third "	Strictly formalized management structure The words =Case	Traditional post-Soviet system of management: doing and thinking a little , speaking a lot
Employee slow promotion	Labour fast promotion	Employee promotion, Due to personal preferences
The main feature of the manager- the ability to coordinate and control	The main feature of the manager - the professionalism and initiative	The sole purpose of the manager is the maximum profit in minimum time
Group-oriented management and its assessment of the collective results	Personality-oriented management and its evaluation of individual results	Personality-oriented management and its evaluation of individual results
universal type of the manager	Some specialized type of manager	Some specialized type of manager
Remuneration according to the group's performance and length of service	Remuneration according to the individual success	The remuneration of the personal point of view
long-term employment	Hire for a short period of time	Hire for a short period of time

70-year existence under the influence of the Soviet system, there are many psychological coincidence between Russian rulers and Georgian managers. First, they have higher education, talent, competence and sociability. The main problem is the dictatorial skills of man-

agement that reduces the labour activity and the initiatives. These factors influence is still strong in the consciousness of Georgian people. However, our managers have specific features of different countries governors psychological types- Hierarchy, egalitarianism, individuality, collectivism and more which takes the transitional role in Euro-American and Asian cultures. Ms Wharton business school pursuing the global assessment project of national management features. In this theory it is possible to define our national culture's characteristics, which affects the peculiarities of the Georgian management, namely:

- ✓ Passiveness of Company employees, Low level of personal responsibility and the strong trust of leaders.

- ✓ active manifestation of nepotism during the recruitment

- ✓ Often illogical, emotional behaviour, the action of double standards.

Japanese and Georgian managerial modes component factors average values. We present following form in order to clearly understand the average values of Japanese and Georgian managerial model's component factors, we present The following table 2

Table 2

Japanese and Georgian managerial model's component factors

	Japan	USA	Georgia
Organizational environment	30. 42	46.7	26.83
Loyalty to the organization	33.5	54.3	27.12
Work engagement	20.05	39.08	17.74
Job satisfaction	23.26	52,26	29.7

Apparently, our characteristics are closer to the USA model of organizational behaviour. In Georgia dominates the management of the administrative style.

It is impossible belonging Georgian management system uniquely one of them. As far as the principle of the oriental tradition, it aspires to establish progressive Western, persons and his creative independence-oriented relationship. Today in Georgia, the main problems of managers are a lack of knowledge of social psychology and the still high influence of the Soviet ideology. The manager who has "Administrative psychological type, basically takes directives, which comes from „tops”. That is why a typical style for Georgian manager is - excessive centralism, violent punishment and control methods.

For Georgian managers besides lack of professionalism, problems come from attitude with the owners of company. Differences of opinion and the goals between them are not so rare, because Georgian businessman is a conservatory, he does not like the changes, even the progressive changes and also less characterized by the ability to respond adequately to the needs of a new life. Georgian psychology leads inadequate self-estimation for managers that followed dizziness from success, low skills of self-critics and omnipotence mood. For Georgian managers are a typical "career growth illness". It focuses on personal ambitions and not the interests about his/her work.people with no motivation can't work affectively. This will have the influence on their working efficiency.

In Georgia besides of low professionalism of managers and the psychological problems in the relations, actual problem are – powers, which is delegated in wrong ways, duplication of functions, poor understanding of the strategic goals and objectives, vicious practices in selection and promotion, wrong operating mode, ignoring the interests of the partners, business and competitive relationships sharp reflection of personal relationships, poor control, wrong communication and other.

Based on the data of the National Statistics Service, in Georgia there are approximately 60 thousand managers, 15% of them are employed in large businesses, 85% of medium and small business, whose largest part are the founders of this business, It increases requirements for managers. The studies have Showed that only 20% of heads of enterprises fully familiar

with the tax laws, 75% of managers are not familiar with foreign experience in the field of management, 70% of Ltd. managers - are not aware of the essence of a Ltd. large parts of Managers not able to manage a new, modern technologies. A majority of them are dilettante, only one-tenth of managers have received professional education. This was determined in different conditions

- Lack of knowledge of Modern approaches and trainings
- Unhealthy competition
- The mentality of the Soviet Union.
- Low level of lifestyle and Etc.

Modern management styles formation connected to the 20th century, when Georgia represented the post-Soviet space, consequently, the main features and characteristics of the management was formed in the Soviet Union and embracing all the flaws and viciousness what characterized the system. General trends of management and principles are more or less identical in the former republics, including it is easy to find common psychological traits and their comparative study among the Georgian and Russian managers. During the evaluation of the Russian management famous theoretic Yitzhak Adzes considers that Russians are slaves to the corporate government authority, often the head like this situation and pleasure to his imperial senses. They do not pay attention to the Subordinate opinions. They live in a management vacuum, and make decisions himself.

High unemployment prefers employers interests, Violated the principles of partnership relations, are not studied the psychological-social conditions of workers, this, in itself, is counterproductive and hinder the establishment of market relations. The managing peculiarity in Georgia depends on factor that the socializing of society is too weak. It is less familiar with the law and their rights. Correspondingly, the establishment of civil society, this problem is gradually regulated, because community members are more informed and become adapted to the market principles

The pursuit of wealth is high in society. Power of money is so much stronger, that in addition to stimulating the economy functions, it has the destructive impact of human relations, their spiritual condition and, unfortunately, often the connections between states. Such crisis of materialism has the worthwhile disposition and the psychological addiction depends on the money relations are still actual. Studies have shown that business relationships have the dominant role in the properties of the top manager. No less important resource for Georgian managers is ability to work in different fields. The managing features are quite different from each level of controlling. While for the regional manager main resource is the ability to adapt to changes, then comes the professionalism, credibility, authority and ability to assemble a team, In general, the leadership skills plays a major role for Manager's successful work, as with trust, also requires a high level of professionalism and teamwork skills.

As research shows, most effective manager is the manager who owns companies shares. He is more focused on professionalism, adaptive, authority and trust. Separately allocated nomenclature management that is the typical for the market system especially for the administrative relationships. This type of manager main ability is universality and team building skills and in resources professionalisms is an outsider.

References

1. Boxall, P. and Purcell, J. (2003) Strategy and Human Resource Management, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
2. Leede, J. and Looise, J.K. (2005) Innovation and HRM: Towards an integrated framework, Creativity and Innovation Management, Vol.14 No.2, pp 108-117.
- 3 .Jackson, S.E., Chuang, C.H., Harden, E.E. and Jiang, Y. (2006) Toward developing Human Resource , Vol.15, pp 17-70.
4. Laursen, K. and Foss, N. (2003) New Human Resource practices, complementarities,

and impact on innovation performance, Cambridge Journal of Economics, Vol.27 No. 2, pp 243-263.

5. Maridashvili M., Georgian Business Development Trends, International Scientific and Practical Conference "MODERN SCIENCE: Theoretical and practical views". Ufa, Russian Federation, October 29-30, 2013. pp 27-34.

6. Maridashvili M., Modern Management Development Features in Georgia from the View of Comparative Management, International Scientific and Practical Conference "Achievements and challenges of modern science", Ufa, Russian Federation, July 28, 2015. pp 42-45.

7. Shipton, H., Fay, D., West, M.A., Patterson, M. and Birdi, K. (2005) Managing people to promote innovation, Creativity and Innovation Management, Vol.14 No. 2, pp 118-128.

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ФАТОРА В РЕГИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ

Набиева Х.Н.

*старший преподаватель
«Экономическая теория и управление»,
Политехнический Институт Таджикского
Технического Университета имени
академика М.С.Осими,
г. Худжанд*

FEATURES OF USE OF HUMAN FACTOR IN THE REGIONAL ECONOMY

Nabieva H.N.

*senior lecturer "Economic theory
and management", Polytechnic Institute
of Tajik Technical University
academician M. S. Osimi,
Khujand city*

Аннотация

Статья посвящена анализу использования человеческого фактора в региональной экономике и его особенности. Здесь анализируется структура денежных доходов, средняя месячная зарплата по отраслям экономики анализируемого региона которое непосредственно влияет на формирования и развитие человеческого фактора в данном регионе.

Кроме того, из проведенного анализа выявлено, что самую низкую зарплату получает отрасли образования, здравоохранения, культура и сельское хозяйства которое непосредственно влияет на формирования и развитие человеческого фактора.

В конце статьи автор приходит к мнению, что государству необходимо как во времена плановой экономики взять перечисленные отрасли под свою опеку, так как оно является приоритетом государственной политики.

Abstract

This Article analyzes the use of the human factor in the regional economy and its features. Here analyzed the structure of money income, average monthly salary by sectors of the analyzed region, which directly affects the formation and development of the human factor in this region.

In addition, the analysis revealed that the lowest salary gets the education, health, culture and agriculture which directly affects the formation and development of the human fac-

tor.

At the end of the article the author comes to the conclusion that the state is necessary as in the times of planned economy, to take industry listed under his wing, as it is a priority of state policy.

Ключевые слова: человеческий фактор, заработная плата, среднемесячная заработная плата, минимальная заработная плата, прожиточный минимум, индекс человеческого развития.

Key words: human factor, salary, average salary, minimum salary, minimum wage, human development index.

В современных условиях роль человека значим, так как без него невозможно представить производства общественных благ. Как известно экономический портрет человека очень многообразен, это трудовые ресурсы, кадры, человеческий капитал, человеческий потенциал и человеческий фактор.

Под человеческим фактором понимается психологические и другие характеристики человека, его возможности и ограничения, определяемые в конкретных условиях его деятельности.

Используя такое определение, следует внести в него уточнение. Один из характерных свойств человека является способность к труду – которое включает в себя система способностей, знаний, умений, которые позволяют человеку удовлетворить свои потребности и тем самым производить продукцию. При воздействии на отдельную подсистему способностей и знаний повышается не только уровень общеобразовательных и профессиональных знаний работника, но и ответственность за проделанную работу и взаимоотношения между коллективами и т.д.

Принимая во внимание важность системного аспекта способности к труду, следует подчеркнуть, что в процессе воспроизводства человеческого фактора должны воспроизводиться не отдельные элементы, а все элементы вместе взятые (вся система качеств человека).

Процесс воспроизводства человеческого фактора - основа развития экономики любой страны. Поэтому по этим вопросам нужно обратить внимание, так как значение человека как важнейшего фактора производства, необходимо для осуществления мероприятий по обеспечению расширенного воспроизводства человеческого фактора.

В нашей стране процесс воспроизводства рабочей силы независимо от низкой доли фонда заработной платы в структуре доходов растет. Данные о структуре денежных доходов Согодийской области представлены в таблице 1.1.

Как видно из таблицы 1.1, удельный вес заработной платы за анализируемые годы увеличился с 40,3% в 2008 г. до 47,7% в 2013 г., тогда как доля доходов от собственности почти за эти годы не изменилась. Доля предпринимательской деятельности уменьшилась с 33,2% до 30,9%. Доля социальных трансфертов увеличилась с 2,5% до 4,5%. Подобные сдвиги свидетельствует, с одной стороны, что основным доходом населения считается заработная плата, и каждый год ее доля в доходе населения увеличилось, а социальные трансферты со стороны государства тоже увеличилось и свидетельствует о том, что государства для уязвимых групп населения продолжает финансировать. Данные о величине средней заработной платы представлены в табл. 1.1.

Таблица 1.1

Структура денежных доходов населения Согдийской области за 2008-2013 годы.¹

Год	Всего денежных доходов, %	В том числе				
		Оплата труда	Доходы от предпринимательской деятельности	Социальные трансферты	Доходы от собственности	Другие доходы
2008	100	40,3	33,2	2,5	0,5	23,5
2009	100	41,9	30,5	3,2	0,4	24,0
2010	100	34,5	31,3	2,9	0,02	31,3
2011	100	39,0	30,5	3,6	0,5	26,4
2012	100	38,3	33,4	3,8	0,1	24,4
2013	100	47,7	30,9	4,5	0,4	16,5

Источник: Рассчитано по: Таджикистан: 20 лет государственной независимости, 2011; Ежегодник Согдийской области, 2014г

Из данных таблицы следует, что отраслями-лидерами в сфере заработной платы являются финансы, кредит, страхование, строительство, наука и научное обслуживание, промышленность. Отрасли же, работающие на развитие человека, на будущее страны находятся в числе аутсайдеров. Исключение составляет лишь наука. Объяснение этому мы находим в том, что здесь показываются в полном объеме все доходы, в то время как во многих внебюджетных отраслях (к примеру, в торговле и общественном питании) происходит сокрытие большей части получаемых денежных средств. При этом очень велик разрыв между самыми высокооплачиваемыми и самыми низкооплачиваемыми отраслями.

Анализ сложившейся дифференциации уровней заработной платы по отраслям экономики национального хозяйства в Согдийской области позволяет сделать ряд выводов:

Соотношение отраслевых заработных плат характеризуется ярко выраженной диспропорциональностью, наблюдается существенный разрыв.

Таблица 1.2

**Среднемесячная заработная плата по отраслям экономики
(в расчете на одного работника) в Согдийской области.**

	Средняя заработная плата в январе 2013г, сомони.	Отношение к республиканскому уровню средней заработной платы в январе 2013г., %
Всего	553	100
В том числе: Промышленность	928	168
Строительство	1348	244
Сельское хозяйство	225	41
Лесное хозяйство	225	41
Транспорт	824	149
Связь	824	149
Торговля и общественное питание	490	88,6
ЖКХ	662	120
Здравоохранение, физкультура	590	107
Образование	528	96
Культура и искусство	804	146
наука и научное обслуживание	1435	259
финансы, кредит, страхование	1825	330
Управление	730	132

Источник: Рынок труда в Республики Таджикистан. Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан, 2014г. - С. 169.

1. Приведенные данные свидетельствуют также о профессиональной и отраслевой дискриминации работников по заработной плате, о социально несправедливых условиях воспроизводства рабочей силы во многих отраслях, о невозможности даже простого воспроизводства способности трудиться в некоторых из них. Причем, как правило, речь идет об отраслях, от которых зависит формирование социально-экономической среды устойчивого возрождения и развитие здоровой духовной среды народа, которые способствуют укреплению здоровья населения и процветанию страны в будущем. Наиболее низкооплачиваемые отрасли — это сельское хозяйство, здравоохранение, образование, культура и искусство. Данный факт дает основание утверждать, что в стране формируется маргинальная экономика с античеловеческим лицом.

2. Задействованы мощные анти стимулы, касающиеся получения высокого уровня образования и квалификации. Этому способствует «традиционная» установка на оплату сложного квалифицированного труда существенно ниже относительно простого малоквалифицированного труда. Низкая заработная плата ведет к деградации системы общего и профессионального образования, поскольку бессмысленно тратить время и средства на приобретение высокой квалификации, если в дальнейшем негде ее применить или получать при ее наличии мизерную заработную плату. При этом подрастающее поколение отказывается от выбора профессий, связанных со сложным и высококвалифицированным трудом, но оплачиваемым (в результате извращения самой сущности оплаты труда) значительно ниже труда неквалифицированного. Последний оплачивается на порядок выше и обеспечивает престижный уровень потребления.

Низкий уровень оплаты труда ведет к деградации трудовых ресурсов, ухудшает не только профессиональные качества, но и их физиологическое состояние. В подтверждение сравним величину средней зарплаты с величиной прожиточного минимума и минимальным потребительским бюджетом.

Однако до сих пор Статистическое агентство не раскрыл информацию о прожиточном минимуме в Таджикистане, хотя соответствующий закон был принят в 2009 год (Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан, 2009 год, №5. ст.328). А специалисты Министерства труда и соцзащиты несмотря на значительный срок, прошедший после принятия закона РТ «О прожиточном минимуме», в стране до сих пор отсутствует единый стандарт его определения. Для этого сотрудникам Минтруда необходимо разработать номенклатуру и количество товаров, входящих в потребительскую корзину, которая включает еду, одежду и некоторые другие неизбежные траты. Этот перечень затем необходимо утвердить их специальным постановлением правительства. Однако, никто не спешит выполнять эту работу.

Вместо этого Минтруда и соцобеспечения РТ, подсчитывает стоимость набора продуктов питания, входящих в потребительскую корзину, что делалось и прежде. Одновременно Минтрудом приводится еще один показатель, преподносимый, как «при рациональной норме питания». И обычно, эта сумма почти в два раза выше.

По данным Агентства по статистике, стоимость набора продуктов питания, входящих в потребительскую корзину, по фактическому потреблению на конец сентября 2010 года на одного члена семьи в месяц составила 107,54 сомони (\$24,55), тогда, как при рациональной норме питания ее стоимость составила бы 208,77 сомони (\$47,66).

Между тем, в соответствии с законом, принятым в июне 2009 г., сведения о величине прожиточного минимума должны ежеквартально публиковаться в официальных стат. изданиях страны. Но эта информация, так и не появились в отчетах. Причина ясно, так как прожиточный минимум, который определено, не соответствует минимальному денежному доходу населения, который государства гарантирует. Из-за того что

государственный бюджет страны находится в состоянии дефицита государства не может все время повышать зарплату так как это приведет к инфляции. И наша зарплата в основном зависит от ВВП страны и 50% от него расходуется на социальные нужды. Поэтому сегодняшняя среднемесячная зарплата ниже прожиточного минимума и эти данные не афишируют.

Представляемые Минтруда данные вызывают также недоверие и критику экономистов и социологов. Национальная ассоциация политологов Таджикистана (НАПТ) в конце 2008г. провела первое независимое исследование по определению прожиточного минимума в стране и параметров потребительской корзины, что дало возможность получить реальные данные прожиточного минимума.

Данные показали крайне низкий уровень потребления продуктов, гораздо скуднее рациональной нормы питания. В соответствии с ними, каждый житель республики, в среднем, потребляет овощей и фруктов — в 2 раза, молочных продуктов – в 5 раз, а мяса и яиц – в 7 раз меньше годовой нормы. Зато примерно на 15 процентов больше съедается хлеба и растительного масла. В некоторых домохозяйствах наблюдается хроническое недоедание, но даже при этом, анализ исследования принес вполне предсказуемые результаты: значительное отличие между реальной и официально объявляемой стоимостью ПК, а также доходов и зарплат населения от жизненного необходимого уровня.

Зарботная плата покрывает лишь часть необходимых расходов, другую часть должно взять на себя государство. Важно учитывать, что рабочая сила — фактор не только экономического, но и социального. Это требует понимания значимости обеспечения процесса нормального воспроизводства рабочей силы на всех уровнях: не только на уровне частных предпринимателей, частных и государственных предприятий, но и на государственном уровне. Механизмом создания материальной основы данного процесса является механизм заработной платы.

Наряду с заработной платой важным условием воспроизводства рабочей силы является уровень жизни населения. На наш взгляд, именно он обеспечивает развитие факторов роста культуры, образовательного уровня, заботы о здоровье, улучшения окружающей среды и т.д. Бедность всему этому никак не способствует. Между тем подавляющее большинство нашего населения - бедное по современным «западным» стандартам уровня жизни. К сожалению, наша социальная статистика не дает точных данных об уровне жизни населения страны. К тому же долгое время была почти полностью засекречена. Однако по многим фрагментарным данным все же можно составить представление о том, что уровень жизни в нашей стране на протяжении десятков лет был и остается до сих пор крайне низким, не обеспечивая не только расширенного, но зачастую и простого воспроизводства личности человека и его рабочей силы. Развитие личности происходило во многом за счет отказа от самого необходимого, в том числе от достаточного количества свободного времени, от приобретения эффективных медикаментов и платных услуг здравоохранения, от качественного питания и прочее.

Одним из наиболее совершенных комплексных показателей, с помощью которого оценивается на международном уровне уровень и качество жизни, является так называемый «индекс человеческого развития» (ИЧР), который представляет собой среднюю арифметическую величину из показателя ВВП на душу населения, уровня образования населения и средней продолжительности предстоящей жизни.

По расчетам специалистов ООН, Таджикистан по ИРЧП занимала в 2001г. - 110-е место, в 2002г. - 103-е, в 2003г. - 113-е, в 2005г. - 122-е, в 2009г. - 127-е, в 2010г. - 112-е, в 2012г. - 125-е, в 2013г. - 133 место среди 185 сопоставляемых стран мира. ИЧР Таджикистана соответствует группе стран со средним уровнем ИЧР. Если учесть, что в мире насчитывается 29 экономически развитых стран (по методике расчета МВФ), то даже с учетом, вероятнее всего, завышенной оценки уровня жизни, даваемой ИЧР,

наша страна находится далеко за чертой, отделяющей экономически развитые страны от «развивающихся». Дополнительно к этому можно сравнить уровень жизни в Таджикистан и России по величине среднедушевого дохода. В России он выше, чем в Таджикистан, почти в 4 раз. Низкий жизненный уровень населения нашей страны вносит множество негативных моментов в процесс формирования и развитие рабочей силы.

Надо отметить, что из года в год наблюдается и заметное ухудшение качественных параметров рабочей силы - медико-биологического, образовательно-профессионального, интеллектуального. Это связано с тем, что в настоящее время груз проблем, связанных с ростом цен, снижением реальных доходов и уровня жизни населения, ложится на семьи (домохозяйства), являющиеся первичным уровнем воспроизводства рабочей силы в любой стране. Прерогативой семьи становятся вопросы организации бытового, медицинского обслуживания, возможности получить образование и др. Ранее эти проблемы решало государство.

Регулирование социальной сферы осуществляется государством посредством проведения социальной политики. Она представляет собой особый аспект внутренней политики, воздействующей на социальные процессы и отношения в обществе, обращенный непосредственно к населению. В зависимости от различных факторов, таких как объект регулирования, характер воздействия и др., выделяются отдельные составляющие, характеризующие в целом данным понятием. Одной из таких составляющих является политика воспроизводства рабочей силы. Это — часть социальной политики, направленная на обеспечение условий для восстановления затраченной в ходе трудового процесса рабочей силы, ее дальнейшего развития и совершенствования. Данная политика имеет целью создание системы воспроизводства, учитывающей весь комплекс влияющих на данный процесс факторов.

Список использованной литературы

1. Демографический ежегодник Республики Таджикистан. Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан, 2014. – с.71.
2. Рынок труда в Республики Таджикистан. Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан, 2014г. - с. 169.
3. Статистический ежегодник Согдийской области. Главное управление Агентства по статистике при Президенте Республики Таджикистан в Согдийской области, 2014. – с.87.
4. Таджикистан: 20 лет государственной независимости. Статистический сборник. Агентство по статистике при Президенте Республики Таджикистан, 2011. – с.212.

ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ

Нургалиева А.А.,

к.э.н., доцент

Саденова С.Н.,

старший преподаватель

Шафеева Л.А.,

старший преподаватель

Ахметова Д.Д.

преподаватель

Павлодарский государственный университет

им. С.Торайгырова

THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF SOCIAL INFRASTRUCTURE

Nurgaliyeva A.A.

Ph.D., associate professor

Sadenova S.N.

Senior Lecturer

Shafyeva L.A.

Senior Lecturer

Akhmetova D.D

teacher

Аннотация

Данная статья посвящена проблемам функционирования экономики региона, связанных с рациональным развитием производственной и социальной инфраструктуры, оказывающей влияние на его инвестиционную привлекательность, эффективность производства и качество жизни населения. Сокращение производства в аграрном секторе области приводит к резкому снижению качества жизни на селе, развалу социальной и производственной инфраструктур.

Abstract

The mechanism of social regulation provides the social stability of the society. The state, being the guarantor of national system of social security and stability, must work out the common conception of social responsibility. The responsibility, in itself, for a worthy living of every human being, must deride social, charitable organizations and entrepreneurship. Social sphere development is to be the main direction in government development. It has a number of problems the answers of which are priority in government regulation.

Ключевые слова: Рыночные отношения, пути развития аграрного сектора, сельхозпроизводителей, сельского хозяйства, экономического развития, сельского хозяйства, социального статуса, экономического развития и перехода к рыночной экономике, укрепления рыночных отношений, переход на рыночные дорог

Keywords: Social infrastructure, driving the development of agriculture, manufacturers of agricultural production, agriculture, economic development, agriculture, social status, economic development and transition rinoçnoy Economy, strengthening rinoçnix Relations, the transition to a rinoçnoy Roads.

Формирование и развитие отраслевых систем социальной сферы зависят от свойств услуг, реализация которых требует минимального времени и поэтому привяза-

на к месту локальной концентрации населения. В зависимости от этого выбираются тип и место размещения предприятий, осуществляется формирование рациональной сети учреждений. В практике отечественного градостроительства в зависимости от социальных функций услуг выделяются три группы предприятий, удовлетворяющих потребности населения:

повседневного спроса — детские дошкольные учреждения, общеобразовательные школы, продовольственные магазины, приемные пункты бытового обслуживания, закусочные, кафе, столовые...;

периодического спроса — универмаги, специализированные магазины, аптеки, поликлиники, комбинаты бытового обслуживания, ателье, клубы, спортивные залы, кинотеатры...;

эпизодического спроса — административные и хозяйственные учреждения, музеи, цирки, рестораны, высшие и средние специальные учебные заведения

Региональные особенности развития народнохозяйственного комплекса страны потребовали более глубокого изучения территориальной организации социальной сферы. К этому вопросу обратились в своих исследованиях В.В. Покшишевский, О.А. Евтеев, С.А. Ковалев, Ж.Т. Тощенко. Ими заложены определенные научно методические основы формирования и развития территориально-отраслевых систем социальной сферы — социальной инфраструктуры.

Согласно гипотезам, выдвинутым в данном исследовании, структурные элементы сельской региональной общности включают следующие индикаторы:

1) «Природные условия». С одной стороны, следует оценить качество природной среды в регионе как один из элементов сферы социальных интересов жителей. С другой стороны, природные условия играют особую роль в структуре индикаторов сельской региональной общности, поскольку они в наибольшей степени определяют результативность сельскохозяйственного производства — основной сферы занятости сельского населения. Поэтому климатические, ландшафтные характеристики, качество земельных угодий и т. п. в регионе являются значимыми для обеспечения социального благополучия проживающего на его территории сельского населения.

2) «Национально-демографический состав населения». Это неотъемлемая характеристика региональной группы, в которой фиксируется ее качественная специфика. Одновременно она может выступать интегрирующим показателем благополучия (неблагополучия) развития сельских региональных общностей. Так, сбалансированность демографической, прежде всего половозрастной, структуры населения свидетельствует о нормальном процессе демографического воспроизводства, перспективности существования региональной группы как таковой. И наоборот, нарушение основных пропорций демографической и национальной структур населения часто выступает индикатором наличия нерешенных в рамках региональной общности социальных проблем, ставит порой под угрозу возможности воспроизводства и развития региональной группы населения.

3) «Структура рабочих мест и эффективность производства» — характеризуют производственно-экономическую сферу. Речь идет о возможностях, многообразии, качественных характеристиках сферы приложения труда для проживающего в регионе населения. Как известно, обеспеченность всех групп трудящегося населения рабочими местами в соответствии с потребностями в современном, творческом, развивающем труде является одной из главных задач социального развития общества, а следовательно, и важнейшим индикатором социального положения той или иной региональной группы.

4) «Освоенность территории и расселение» — специфические характеристики региональных общностей по сравнению с другими типами социальных групп. Они показывают их пространственную размещенность, закрепленность за различными типами

населенных пунктов, отражают близость к центру (обычно при высоком уровне освоённости территории) или периферийность (сопровождаемую сравнительно низким уровнем освоённости территории). В ретроспективе уровень освоённости территории и расселение сельских жителей определялись природными условиями, ибо те обуславливали возможности ведения сельского хозяйства и закрепление сельского населения за определёнными участками территории.

5) «Развитие личного подсобного хозяйства» — специфическая характеристика сельских региональных групп по сравнению с городскими. Размеры личного подсобного хозяйства (ЛПХ), его специализация зависят от природных условий, демографических и социально-экономических характеристик проживающего населения. (Калугина, Антонова). Развитие ЛПХ зависит также от специфики сельского расселения. Так, по данным социологических исследований известно, что размер сельского населённого пункта, административное значение поселений, место во внутрисельском расселении, расстояние от центральной усадьбы оказывают влияние на условия ведения подсобных хозяйств

6) «Занятость населения и структура кадров» — характеристики работающего населения региональной группы. Они включают в себя распределение по отраслям производства, обусловленное структурой рабочих мест, образовательную и профессионально-квалификационную структуру кадров. Последняя, в свою очередь, определяется демографическими параметрами региональной группы например, уровень образования сельских работников в целом выше, если в их составе преобладает молодёжь. Национальный состав сельского населения также является значимым для профессиональной структуры кадров, поскольку экономическая культура разных национальных групп может быть различной.

7) «Социально-бытовая инфраструктура и жильё» и «Доходы и материальное благосостояние населения» — индикаторы, позволяющие описать материальный статус сельской региональной группы. Они являются взаимосвязанными, но в то же время относительно самостоятельными, занимающими разное место по отношению к характеристике социально-материального статуса региональной группы.

Объекты социально-бытовой инфраструктуры и жилые дома жестко «закреплены» за определённой территорией, обусловлены сложившимся расселением, уровнем освоённости территории. Они представляют собой часть «социального потенциала» территории. Что касается доходов и обеспеченности другими материальными благами, то они, хотя также «задаются» регионально обусловленными возможностями приложения труда в тех или иных отраслях общественного производства или в ЛПХ, но все-таки являются более мобильной характеристикой материального положения и социального статуса региональной группы.

9) «Удовлетворённость населения условиями проживания (уровень миграции сельского населения)» — косвенная характеристика возможностей самореализации членов сельской региональной группы в социокультурных условиях данного региона. [2, С. 36,37,38,39]

Тесная взаимосвязь сельского расселения и формирующихся на его основе систем социально-бытового обслуживания сельских жителей была доказана многочисленными исследованиями. В основе ее лежит существовавший порядок планирования строительства объектов социально-культурного и бытового назначения, исходя из демографического потенциала каждого населённого пункта, точнее его людности.

В дальнейшем, социальная сфера нашла отражение в трудах В.В.Покшишевского, О.А.Евтеева, С.А.Ковалева, Ж.Т.Тощенко, Ю.Н.Казакова, Б.С.Мовчана. Ими заложены определённые научно методические основы формирования и развития территориально-отраслевых систем социальной сферы – социальной инфраструктуры. В качестве ключевых понятий для дальнейших исследований предлагалось использовать следующие:

социальное развитие, отражающее межотраслевые аспекты решения социально-экономических проблем;

социальная сфера – комплекс отраслей народного хозяйства, выступающий структурным компонентом территориальной организации производительных сил;

социальная инфраструктура – материально-техническая база (здания, сооружения, инженерно-технические коммуникации и т.д. отраслей социальной сферы).

По мнению ученых, все перечисленные понятия взаимосвязаны между собой и обуславливают необходимость применения различных методологических подходов к решению основной задачи – удовлетворения потребностей населения и всестороннего развития личности. [2, С.16]

Выделяя главное - экономические отношения, марксизм рассматривал общество в единстве базиса и надстройки. Экономика - это подсистема обеспечения социального развития. Следовательно, экономическая динамика является средством общественного прогресса, его условием, но никоим образом не целью. Как писал Ф.Энгельс, "распределение, поскольку оно управляется чисто экономическими соображениями, будет регулироваться интересами производства, развитие же производства больше всего стимулируется таким способом распределения, который позволяет всем членам общества как можно более всесторонне развивать, поддерживать и проявлять свои способности".

Удовлетворение растущих материальных и культурных потребностей населения осуществляется путем непрерывного развития и совершенствования общественного производства, поэтому принципиально важным при разрешении проблемы взаимодействия социальных и экономических процессов является точное определение экономических и социальных сфер общества.

В зависимости от концентрации спроса на услуги разрабатываются и организационные формы размещения предприятий:

в городах формируются территориальные комплексы предприятий группы жилых домов, микрорайонов, жилых и административных районов;

в сельской местности создаются комплексы предприятий межселенных центров обслуживания (для нескольких хуторов и сел), комплексы предприятий обслуживания отдельных центральных усадеб колхозов и совхозов, районных и областных административных центров.

Сложившийся подход с позиции, получившей название трехступенчатой системы размещения предприятий сохраняет свое организационно-конструктивное преимущество с точки зрения как решения градостроительных задач, так и экономии времени, полноты предоставляемых услуг и учета других факторов повышения качества услуг.

Повышение эффективности и качества обслуживания определяется, в свою очередь, условиями планирования развития отраслей, в основе которого всегда находятся вопросы финансирования строительства и ввода новых мощностей, преодоления ведомственной разобщенности составляющих подсистем, обеспечения комплексного подхода к развитию отраслей на уровне любого региона.[3,С.23].

Только максимальное совмещение решения отраслевых и территориальных проблем на единой проектной основе позволит осуществить комплексный подход к развитию инфраструктурных отраслей. При этом важно учитывать, что развитие инфраструктурных отраслей и их территориальных систем характеризуется несколькими уровнями формирований в соответствии с целями и потребностями расширенного воспроизводства. По мнению Казакова и Мовчана, следует выделить три таких уровня: общегосударственный, региональный и локальный. [3,С.24].

Инфраструктура общегосударственного значения предусматривает освоение и рациональное использование природных ресурсов, централизованное энергоснабжение и своевременное обеспечение транспортных перевозок, совершенствования всей системы государственного и хозяйственного управления страной. Развитие этих систем ведется

по комплексным общегосударственным программам на основе долгосрочных прогнозов, при участии многих научно-исследовательских и проектных институтов, специализированных строительных организаций. По таким программам осуществляются развитие мелиорации, сооружение высоковольтных линий электропередачи, магистральных газопроводов и нефтепроводов и других инженерно-технических сооружений общегосударственного и межрегионального масштаба. [3, С.24].

Инфраструктура регионального значения. В границах крупных экономических районов страны региональный уровень инфраструктурных систем формируется и развивается на основе крупных энергетических сооружений (ГЭС, ТЭЦ, АЭС), транспортных узлов и водных артерий, гидроузлов, оросительных систем. Важным пополнением этой системы является сеть базовых складов материально-технического снабжения и реализации продукции территориальных управлений различных министерств и ведомств. В условиях планового ведения хозяйства основная часть элементов инфраструктуры крупных экономических районов входит, разумеется, в состав общегосударственных инфраструктурных систем. Однако на региональном уровне значительно усиливается роль отраслевых министерств и ведомств, решающих многие проблемы совместного строительства объектов инфраструктуры и их размещения. Основой для планирования региональной инфраструктуры являются генеральные схемы развития отраслей народного хозяйства, генеральные планы развития промышленных узлов, особенно при формировании их в новых районах освоения. Размещение таких производственно-инфраструктурных формирований определяется задачами наиболее рационального развития и размещения производительных сил страны по каждому экономическому району. [3, С.25]

Инфраструктура локального значения формируется на уровне областей (краев), автономных республик и отдельных крупных городов. Ее деятельность самым непосредственным образом связана с обслуживанием конкретных объектов производственного и социального назначения. На этом уровне, происходит один из самых сложных процессов согласования отраслевых и территориальных проблем, связанных с обеспечением не только функционирования объектов материального производства, но и необходимого уровня обустройства жизни и деятельности населения, комплексного социального и экономического развития отдельных населенных пунктов, характеризующихся различным уровнем концентрации объектов производственного и непроизводственного назначения, различной численностью проживающего в них населения и его социально-демографической структурой. Здесь возникают проблемы финансирования строительства объектов инфраструктуры. (за счет бюджетных и ведомственных капитальных вложений, других источников.) [3, С.26]

Современная инфраструктура села во многом способствует социальному обеспечению идеологической работы. Она оказывает первоначальное воздействие на самое важное и трудное — на переориентацию умов и настроений людей, пересмотр устаревших идей и представлений, преодоление инерции традиционного мышления и перестройки общественного сознания с тем, чтобы ориентировать его на качественно новые решения. Последовательная реализация этой сложной и многогранной задачи возможна лишь в рамках долгосрочной программы.

Актуальное значение приобретает фактор рационального использования и воспроизводства трудовых ресурсов села, так как сегодня в сельскохозяйственную жизнь широко внедряется научно-технический прогресс. Этот процесс ведет к возрастанию потребности в высококвалифицированных кадрах, к повышению их удельного веса в числе занятого населения, к усилению их роли в социальном переустройстве села, ускорении его технико-экономического развития. [4, С.75]

Исходя из вышеизложенных теоретических обоснований, социальную инфраструктуру села в свете проводимых реформ перехода к рынку, можно рассматривать

как наиболее сложный комплекс объектов, состоящий из множества составляющих. Формирование и развитие социальной инфраструктуры ориентируется на достижения многих наук, в том числе на теоретические положения политической экономии, социальной политики, демографии, экологии, экономической географии, отраслевых наук. В этом есть особая сложность и неоднозначность проблемы, особенно в условиях не до конца сформировавшейся рыночной экономики.

Литература

1 Керимова У. Проблемы устойчивого развития сельского хозяйства Казахстана в условиях его вхождения во Всемирную торговую организацию //Аль Пари – 2006 - №2 – С.89-92

2 Шохаманов А. Развитие малого предпринимательства в сельском хозяйстве Жамбылской области // Саясат – Policy -2006 - №4 – С.32-36

3 Сапарбаев А., Бекбулатова Р. Теоретические основы функционирования и развития сельскохозяйственных предприятий в условиях рыночных отношений // Аль Пари – 2004 -№1 – С.32-37

4 Ташимова Н. Региональные аспекты экономического развития // Транзит.экономика – 2004 - №3 – С.143-145

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

ОСОБЕННОСТИ ТЕРМИНОЛОГИИ В ИНФОРМАЦИОННОЙ ТЕХНОЛОГИИ

Абуова Б.П.

*Магистр пед. наук, старший преподаватель кафедры
Государственного и иностранных языков
Алматинский технологический университет
Алматы, Республика Казахстан*

FEATURES OF TERMINOLOGY IN INFORMATION TECHNOLOGY

Abuova B.P.

*Master ped. Sciences, Senior Lecturer
the Department of State and Foreign Languages
Almaty Technological University
Almaty, Republic of Kazakhstan*

Аннотация

Статья посвящена вопросам применения новых терминов в области информационной технологии. Данная тема актуальна, поскольку область информационных технологий постоянно пополняется новыми идеями, разработками. Интенсивный рост социальной значимости информационной технологии в эпоху развития новейших информационных систем способствует в русском языке к образованию и обогащению новой терминологической лексики.

Abstract

The article is devoted to the use of new terms in the field of information technology. This topic is relevant, as the area of information technology is constantly updated with new ideas and developments. The rapid growth of the social importance of information technology in the era of advanced information systems contributes to the Russian language in the formation and enrichment of the new terminological vocabulary.

Ключевые слова: Информационная технология, термины, терминология, терминологическая лексика, информация, интернет.

Keywords: Information technology, terms, terminology, terminological vocabulary, information, internet.

В современное время значительно увеличилась роль информационных технологий в жизни людей. Сфера информационных технологий осуществляет создание, развитие, и использование современных достижений в области компьютерной техники. Информация сегодня становится основным стратегическим ресурсом развития современного образования. В действительности, неиссякаемый поток новейшей информации, особенно на русском языке, требует идти в ногу со временем. Это поиск новых информационных подходов, постоянное обновление в системе образования. Использование в образовании интернет-ресурсов понимается как процесс, направленный на повышение качества образования, проведение разработок и исследований, сопровождение, внедрение и развитие, замену традиционных информационных технологий на более современные, эффективные деятельности.

В современном обществе информационная технология является неотъемлемой частью любой современной науки и техники, и роль ее для развития различных отраслей знаний несомненно велика. Интенсивный рост социальной значимости информаци-

ных технологий в эпоху научно-технической революции способствует в русском языке к образованию и обогащению новой терминологической лексики. Источником пополнения терминов являются новые заимствованные слова из других языков. Заимствование новых слов считается закономерным для любого языка, например, *computer* - *компьютер*, *innovation* - *инновация* и т.д. Заимствование – это слово или термин, который переходит в другой язык со своим понятием или используется для терминологического обозначения того же понятия.

Таким образом, терминология пополняется новыми заимствованными словами, многие из которых стали интернационализмами. Под терминологией понимается «совокупность, система терминов» [1, с. 793]. Терминологическая лексика дает возможность наиболее точно, четко и экономно излагать содержание данного предмета и обеспечивает правильное понимание существа трактуемого вопроса. В специальной литературе термины несут основную семантическую нагрузку, занимая главное место среди прочих общелитературных и служебных слов.

Термин - слово или словосочетание название определяемого понятия какой-нибудь специальной области науки, техники, искусства».[1, с. 793]

Слова-термины часто искусственно созданы с использованием латинских и греческих корней и отличаются от «обычных» слов языка тем, что они, в идеале, однозначны в данной терминологии и не имеют синонимов, то есть каждому термину должен соответствовать только один объект данной науки. Каждое слово-термин имеет строгое определение, зафиксированное в специальных научных исследованиях или терминологических словарях. Различают термины общепонятные и узкоспециальные. Значение общепонятных терминов известно и неспециалисту, что обычно связано с изучением основ разных наук и с частым их употреблением в быту (например, медицинская терминология) и в СМИ (политическая, экономическая терминология). Узкоспециальные термины понятны только специалистам. Приведем примеры терминов разного типа:

- общепонятные термины: подлежащее, сказуемое, ткань, бизнес, валюта;
- узкоспециальные термины: брокер, причастие, сканер.

О соотношении терминологической лексики и лексики общего употребления «в какой-то мере можно судить по показаниям толковых словарей: наличие слова-термина в словаре лексики общего употребления - свидетельство его широкого употребления в речи, а отсутствие в словаре - показатель ограниченного использования». Например, термины, которые широко употребляются: технология, вычисление, информация и другие. И термины ограниченного (узкопрофессионального) употребления: принтер, сканер, модем. Обзор научных интерпретаций и классификаций понятия «термин» показывает, что исследователи делают акцент на функциональной специфике термина как знака научного и/или профессионального понятия: «Термин – понятие функциональное (т.е. субстанционально являясь словом или словосочетанием, термин отличается от других лексических единиц тем, что выполняет функции знака профессионального понятия)». В силу такой функциональной специфики термины, особенно узкоспециальные, всегда относятся к определенной области деятельности, репрезентируя её, и связаны с профессиональным аспектом использования, поэтому узкоспециальные термины не общеизвестны, в отличие от слов. Вся история развития терминоведения сопровождается поисками доказательств того, что главное в феномене термина – его функциональная нагрузка, его прагматическая специфика как знака, который функционально выступает средством экспликации конкретного научного или научно-профессионального, специального понятия.

Терминологическая лексика в научных текстах информационных технологий составляет не более 25%, а основную часть лексики составляют общенаучные, общетехнические и общеупотребительные.

Формирование новых терминов в области информационной технологии, происхо-

дившее в течение несколько столетий, отражает сложный процесс развития информационных систем, начиная от простейших счётных палочек до появления быстродействующих ЭВМ. Если обратиться к истории вычислительной техники, то впервые такие слова, как «счёт, вычисления» были употреблены ещё в V-IV вв. до н. э. Именно тогда были созданы древнейшие из известных счетов – «саламинская доска» по имени острова Саламин в Эгейском море – которые у греков и в Западной Европе назывались «абак», у китайцев «суан-пан», у японцев «серобян». Вычисления на них проводились путем перемещения счетных костей и камешков в полосковых углублениях досок из бронзы, камня, слоновой кости. Особенного развития достигли вычисления на абаке в древнем Китае. Счеты, абак и инструменты подобные им сохранились до наших дней.

Поэтому в связи с развитием мореплавания, астрономии возникла мысль создать устройство, облегчающее проведение арифметических операций над большим количеством чисел. А считать приходилось все больше и больше. Ещё в 1642 году молодой 18-летний французский математик и физик Блез Паскаль сконструировал первый механический вычислитель, позволяющий складывать и вычитать числа. До наших дней сохранилось восемь его машин. Труды Паскаля оказали заметное влияние на весь дальнейший ход развития вычислительной техники. В 1673 году немецкий ученый Готфрид Лейбниц разработал счетное устройство, способное механически выполнять все четыре действия арифметики. Ряд важнейших ее механизмов применяли вплоть до середины XX века в некоторых типах машин. В 1821 году конструктор Карл Ксавье Томас наладил серийное производство счетных устройств, названных им арифмометрами. За 50 лет он изготавливает 1500 экземпляров. В период с 1833 по 1871 г. английский ученый Чарльз Беббидж предложил структуру автоматического вычислителя, названного им «аналитической машиной», состоящего из двух отдельных устройств: устройства хранения и перерабатывающего устройства. В 1880 году В.Т. Однер создает в России арифмометр с зубчаткой с переменным числом зубцов, а в 1890 г. налаживает массовый выпуск усовершенствованных арифмометров, которые в первой четверти XIX века были основными математическими машинами. Их модификация «Феликс» выпускалась в СССР до 50-х годов. В 1936 г. английский математик А.Тьюринг и независимо от него американский математик Э.Л.Пост выдвинули и разработали концепцию абстрактной вычислительной машины. «Машина Тьюринга» – теоретическая вычислительная система. Тьюринг и Пост показали принципиальную возможность решения автоматами любой проблемы при условии возможности ее алгоритмизации с учетом выполняемых ими операций.[2]

Как видно, в разные периоды развития информационной технологии слова специальной лексики активно внедряются в жизнь общества, так как появляются такие термины и терминосочетания слов: *счёт, вычислитель, счётное устройство, арифмометр и другие.*

Основное становление терминологической лексики в области информационных технологий происходит в 40-50-е годы XX столетия. Именно в этот период начались работы по созданию электронных вычислительных машин, причем почти одновременно в трех странах: Великобритании, в США и в СССР. Что же касается первой в мире действующей ЭВМ, то она была построена не в США, как это часто утверждают, а в Великобритании, в 1943 году. Над ее созданием работал известный английский математик Алан Тьюринг, который был не только специалистом по теории информации и алгоритмов, но и талантливым инженером. Первая в мире ЭВМ, носившая название «Колосс», была специализированной и использовалась для расшифровки германских кодов во время второй мировой войны. Большой вклад в развитие электронно-вычислительной техники внес один из крупнейших американских математиков Джон фон Нейман. Электронный интегратор и вычислитель (ENIAC) – так назвали первую ЭВМ ее создатели инженеры Дж.Моучли и Д.П.Эккерт. Эта машина выполняла опера-

цию умножения двух десятиразрядных чисел за 0.0028 секунд, но эта ЭВМ была очень громоздкой: весила 30 т, занимала комнату длиной 30м и потребляла энергию 150 квт.

В 1948 году американские физики Уолтер Браттейн, Джон Бардин и Уильям Шокли сконструировали транзистор. В 1956г. им за это изобретение была присуждена Нобелевская премия. Первая советская ЭВМ - Малая электронная счетная машина была создана в 1950 году, коллективом под руководством будущего академика Сергея Алексеевича Лебедева (1902-1974 г.г.). [2]

Таким образом, появление таких новых слов-терминов и словосочетаний, как *электронно-вычислительная машина, интегратор и вычислитель, транзистор, электронная счётная машина*, отражает процесс, строго обусловленный фактами истории развития информационной технологии.

Терминологическая лексика в области информационных технологий состоит из слов, словосочетаний, употребляемых для выражения связей и отношений между терминованными понятиями. Эти слова и словосочетания или терминосочетания можно разделить на слова:

- 1) Простые - *Web, word, мышь, скайп, модем*;
- 2) Сложные - *интернет, интерфейс, веб-сервер*; *Веб-сервер*- компьютер, предназначенный для публикаций гипертекстовых документов. [3, с. 580]
- 3) Аббревиатурные, т.е. слова, которые образуются от начальных букв знаменательных слов словосочетания. При их произнесении по названиям букв ударение падает на последнюю букву: *ЭВМ, IT, WWW (World Wide Web)* и т.д.

WWW- это система публикации ресурсов, представленных в виде гипертекстовых документов [3, с. 580]

Как известно, в последнее время очень часто в виде новых терминов появляются названия техники, учреждения, имен изобретателей или различных современных фирменных изделий: *Samsung, Apple, IT* и другие. Новые термины в большинстве случаев пишутся с заглавной буквы. Некоторые названия из этих терминов в текстах пишутся со строчной буквой, так они получают широкое употребление и распространение в речи, однако со временем связь с их фирменным названием теряется.

Таким образом, анализ истории информационных технологий позволяет сделать вывод, что терминологическая лексика, развиваясь в течение длительного времени, в настоящее время сформировалась в строгий лексический терминологический фонд.

Список литературы

1. Ожегов С.И. Словарь русского языка: 70000 слов/ Под ред. Н.Ю. Шведовой. – 21-е изд., перераб. и доп. – М.: Рус. яз., 1989. – 924 с.
2. Интернет-ресурсы: [https://ru.wikipedia.org/wiki/История вычислительной техники](https://ru.wikipedia.org/wiki/История_вычислительной_техники)
3. Избачков Ю.С., Петров В.Н. Информационные системы. Учебник для вузов. 2-е изд. – СПб: Питер, 2006 – 656 с: ил

ФРАНЦУЗСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ ХАРАКТЕР В СВЕТЕ ПОСТМОДЕРНИЗМА

Азнабаева Л.А.,

*профессор кафедры лингводидактики и переводоведения
факультета романо-германской филологии
Башкирского Государственного Университета*

Капитонова И.В.

*аспирант кафедры лингводидактики и переводоведения
факультета романо-германской филологии
Башкирского Государственного Университета*

FRENCH NATIONAL CHARACTER IN VIEW OF POSTMODERNISM

Aznabaeva L.A.

*Professor of the chair of
lingvodidactics and translation studies
Department of Romance and Germanic Philology
Bashkir State University
Russia, Ufa*

Kapitonova I.V.

*postgraduate student of the chair of
lingvodidactics and translation studies
Department of Romance and Germanic Philology
Bashkir State University
Russia, Ufa*

Аннотация

В статье рассматриваются исторические корни французского национального характера, который отличался впечатлительностью, легкомыслием, шутливостью, смелостью, культом красноречия и общительностью; а также произошедшие в нём изменения. Авторы связывают эти изменения с политическими и социальными процессами в французском обществе со времён Второй Мировой войны и интерпретируют их в терминах таких понятий, как аномия (от франц. *Anomie* — беззаконие, безнормность), когнитивный диссонанс, деконструкция, индивидуалистическое общество сверхпотребления и культа развлечения. Эти явления привели к таким чертам современного французского характера, как подозрительность, недоверчивость, цинизм, склонность к эгоцентризму и, как следствие, потерянности и одиночество, что типично для общества постмодернизма.

Abstract

The article describes the historic roots of the French national disposition such as impressionability, flippancy, courage, wittiness, sociability and love of eloquence, as well as changes that have since taken place in the French temper. The authors refer these changes to political and social processes in French society since the WWII. These changes are considered in terms of such notions as *anomie* (fr. *lawlessness, absence of the norm*), cognitive dissonance, deconstruction, individualistic society of hyperconsumption and the cult of entertainment. These phenomena resulted in such modern features of French character as suspicion, mistrust, cynicism, egocentric disposition and, finally, embarrassment and loneliness which are typical of postmodernistic society.

Ключевые слова: *постмодернизм, когнитивный диссонанс, аномия, деконструкция, эгоцентризм, индивидуализм, сверхпотребление, цинизм, культ развлечения, одиночество.*

Keywords: *postmodernism, cognitive dissonance, anomie, deconstruction, egocentrism, individualism, hyperconsumption, cynicism, cult of entertainment, loneliness.*

Целью данного исследования является изучение особенностей французского национального характера в обществе постмодернизма.

Чтобы понять характер современного жителя Франции, обратим внимание на то, каким нравом обладали его предки. Из характеристики, данной Ю. Цезарем, мы узнаём, что галлы были впечатлительными, непостоянными, склонными к революциям, легко увлекаемыми натурами. «Они решают опрометчиво самые важные дела, но падают духом при первом несчастии и воспаляются от первой обиды; легко затевают без всякого повода войну, однако вялы, лишены «энергии в години бедствий» [цит. по А. Фуллье]; страстно любят всякие приключения, вторгаются в Грецию или Рим из одного удовольствия сражаться; великодушны, гостеприимны, откровенны, приветливы, но легкомысленны и непостоянны; тщеславны, пристрастны ко всему блестящему, обладают тонким умом, умением шутить, ненасытным любопытством по отношению ко всему новому, культом красноречия, удивительной легкостью речи и способностью увлекаться словами. «Разговор во Франции – целый мир», утверждает А. Фуллье. Галлов упрекали также за их любовь к грубым шуткам. Цезарь восхищался не только талантом подражания у галлов, но также их изобретательностью. Флавий Вописк называет галлов самым беспокойным народом на земле, всегда готовым переменить вождя и правительство, всегда ищущим опасных приключений. При таком страстном и увлекающемся характере, галлы не чувствовали расположения к дисциплине и иерархии. Мало склонные отступать от своих личных желаний, они инстинктивно стремились к равенству. Даже привилегия возраста была им всегда ненавистна [цит. по Фуллье].

Чувствительный удар по культурному национальному сознанию галлов был нанесён Цезарем. Воинственный и беспокойный дух галлов был надломлен. Римское христианство сменило древнее мировоззрение, латинский язык заменил кельтское наречие. «Галлы всегда любили сражаться и говорить; *потеряв возможность сражаться, они стали говорить*» [там же; выделено И.К.].

Относительно недавние исследования, в которых изучались взаимоотношения жителей стран Евросоюза, неожиданным образом показали, что **самыми недоверчивыми** (как по отношению друг к другу, так и по отношению к власти и институтам государства) и **самыми невежливыми** оказались французы. Причём данная тенденция не зависела ни от возраста, ни от дохода, ни от уровня образования и политических взглядов жителей различных стран Европы, но напрямую – от степени однородности национального состава населения в данной стране [Algan, Cahuc, 2007: 18-41].

Какие ещё факторы могли повлиять на подобные результаты, учитывая упомянутую природную открытость французов, умение веселиться и шутить?

Альфред Фуллье отмечает угнетённое состояние французского народа ещё в 19 веке и объясняет это «*чрезмерным перевозбуждением его интеллектуально-чувствительного темперамента*». «Соединение впечатлительности и общительности со светлым и ясным умом, присущее французскому характеру», могут объяснить «беспременную смену свободы и порабощённости, революции и рутины, оптимистической веры и пессимистического упадка духа, восторженности и иронии, кротости и насилия, логики и нерационального увлечения, дикости и человечности» [Фуллье, 1899].

Французский социолог и философ Эмиль Дюркгейм (1858 —1917) считает, что промышленное общество заражено тем, что он называет термином «**аномия**» – «состояние общества, в котором те или иные области социальной жизни, типы социальных отношений и поведения людей выпадают из сферы нормативного регулирования со стороны общества, когда отсутствуют необходимые для этого нормы или, когда значительная часть граждан не считает обязательным следовать существующим нормам. По-

ощряемые обществом ценности индивидуального успеха сталкиваются с неравенством членов общества в обладании средствами и ресурсами, необходимыми для его достижения, что порождает конфликт и аномию» [Быченков, 2010].

Таким образом, с исторической точки зрения, в коммуникативном поведении французов прослеживаются такие особенности, как культ красноречия, умение шутить (в том числе склонность к грубым шуткам), ироничность и даже невежливость в сочетании с общительностью как ведущей характеристикой в отношениях с людьми. В последние десятилетия стала проявляться и недоверчивость как психологическое свойство французского менталитета, а также нежелание соблюдать общественные нормы.

Авторы современных исследований о моральном состоянии французского общества приходят к выводу, что недоверие, язвительность, невежливость жителей современной Франции имеет следующие историко-политические причины:

1) поражение во время Второй мировой войны, немецкая оккупация и режим Виши (коллорабационистский режим в Южной Франции);

2) корпоративизм (который, предоставляя социальные права в соответствии со статусом и профессией и поощряя таким образом погоню за прибылью, вызывает взаимные подозрение и недоверие друг к другу);

3) государственный диктат (*étatisme*) (когда государство в малейших деталях прописывает социальные и экономические отношения, препятствуя тем самым прямому социальному диалогу, мешая конкуренции и способствуя коррупции) [Algan, Cahuc, 2007: 42; пер. И.К.].

Современный французский социолог Аллен Туррен приходит к выводу, что в современном обществе происходит серьёзное *нарушение политического баланса между «прогрессом и традицией, между бытием и поведением, между ожиданиями и достижениями»* [Бауман, 2005: 51], что приводит в конечном итоге к разъединению «тела и ума, памяти и рассудительности» [там же], так называемому *когнитивному диссонансу*.

А.Е.Цуверкалов в своей статье «Французы глазами иностранцев» [Цуверкалов, 2002: 78] приводит цитату из австралийской газеты, которая даёт следующее объяснение «национального когнитивного диссонанса» французов: «Как и в других странах, у них есть Интернет и нищие в метро, как и другие, они пытаются сохранить национальную культуру перед натиском мировой. Но для них, возвращённых на революциях, *контраст слишком разителен*. Свобода, Братство, Неравенство?» – спрашивает газета.

Социальный аспект этого явления рассматривает британский социолог польского происхождения Зигмунд Бауман. Который называет современное индивидуализированное общество обществом **постмодернизма**, воплощением структурного хаоса, разрывающим привычные связи и нарушившим порядок эпохи **модернизма**: «*Бессилие, несостоятельность – вот названия постмодернистской болезни, das Unbehagen der Postmoderne*. И это не боязнь неприспособления, но неспособность приспособиться. Не ужас, вызываемый нарушением запретов, а *террор полной свободы*. Не требования, превышающие возможности личности, а беспорядочные действия в *напрасных поисках надёжного и непрерывного пути*» [Бауман, 2005: 54]. Часто постмодернизм называют «*концом истории*» [Фукуяма, 2015], подразумевая под этим конец природы, культуры, конец истории человека и приходящую ему на смену постчеловеческую цивилизацию: искусственную, технологическую, информационную.

Французский философ Ж. Деррида связывает негативные социальные процессы с феноменом «*деконструкции*» – философского понятия, предложенного М.Хайдеггером и введённого в научный оборот Ж.Лаканом, которое является отрицанием традиционного мира человеческого бытия: «Разрушая привычные ожидания, дестабилизируя и изменяя статус традиционных ценностей, деконструкция выявляет теоретические понятия, уже существующие в скрытом виде» [Маньковская, НФЭ].

Современный французский социолог Жиль Липовецки в своих публикациях также отмечает отрицание традиций и устоев прошлого, и этот факт, по его мнению, приводит к формированию совершенно нового общества – *общества сверхпотребления* (“*société d’hyperconsommation*” [Lipovetsky, 2006: 3] и *культуры развлечения*, в центре которой становится почитание собственного «Я», желание удовлетворить свои потребности и испытать наслаждение. Это *общество потребления* является, по мнению Жана Бодрийяра, той сферой жизнедеятельности человека, «где не только есть предметы и товары, которые желают купить, но где само потребление потреблено в форме мифа» [Бодрийяр, 2006: 4]. В то же время, само это общество в последние десятилетия становится всё более индивидуализированным и атомизированным вследствие расселения людей в городах, где человек оказывается «**независимым, но одиноким посреди толпы**» [Doucet, 1961: 6, пер. И.К.].

А. де Токвиль видит проблему современного общества в провозглашённых демократических идеях – **равенстве** и **свободе**, которые, по его мнению, трансформировались в наши дни в **одинаковость** (нивелирование различий между людьми) и **независимость отдельного человека от общества** (потерянность, одиночество): если «аристократия создавала из своих граждан длинную цепь, от крестьянина до короля, – пишет он – то демократия рвёт эту цепь, разъединя звенья» [Tocqueville, 1840: 98: эл. ресурс].

Демократическая свобода, по мнению Дусе, создаёт ров между человеком и обществом, превращая отношения между людьми в некий утилитарный договор, стирая социальные связи, делая из каждого индивида автономную отдельную монаду, каждую со своим собственным законом, свободную от общества, но обязанную, прежде всего Государству (в виде социального контракта, феномен которого изучался ещё Томасом Гоббсом (1588 – 1679) и Жан-Жаком Руссо (1712—1778)). Человек в таком обществе, ввиду отсутствия общей веры, общих ориентиров, замыкается на самом себе, что делает его ещё более одиноким, недоверчивым, циничным по отношению, как к себе, так и к враждебно настроенному обществу [Doucet, 1961: 9-10, пер. И.К.].

Интересно заметить, что, кроме упомянутых факторов, способствующих отчуждению, взаимному недоверию, одиночеству человека в обществе «постмодерна», некоторые современные философы указывают на **приобретение знаний** как таковое, которое, по их мнению и приводит к всеобщему разочарованию. Так, немецкий философ Петер Слотердаик рассматривает приобретение знаний как деструктивную для человечества категорию: «Никакое Просвещение не осуществляется без разрушения в том или ином смысле и без разрушения перспективистско-конвенциональных моралей; в психологическом плане это связано с размытием Я...». Однако, по мнению философа, это не есть зло для человека, а лишь приобретение им критического разума и освобождение от иллюзий [Слотердаик, 2009: 15-23].

Рассматривая особенности современной эпохи, словенский культуролог и социальный философ С. Жижек утверждает: «Не верьте тому, кто говорит: «Эта эпоха прошла, и мы продвинулись дальше. Никуда мы не продвинулись. Исторический процесс не есть поступательное движение. Прогресс сменяется регрессом. И сейчас мы, безусловно, деградировали» [Жижек, 2012]. Идеологию, которая господствует сейчас в мире, Жижек называет «**гедонистическим цинизмом**» [Жижек, 2013], в соответствии с которым человек должен быть внимательным, прежде всего, к себе, осторожно относиться к великим идеям, не верить им безоговорочно, заботиться о собственном комфорте, наслаждаться жизнью. Жизнь понимается в этом контексте как совокупность *индивидуальных удовольствий, предпочтений и желаний*. В условиях гедонистического цинизма люди становятся *лицемерными*. Главным желанием современного человека становится потребность в том, чтобы на его привычный жизненный уклад никто не покушался.

Таким образом, характер человека эпохи «конца истории» или «постмодерна» и, в частности, французский национальный характер претерпел значительные изменения в течение истории своего существования. Изначальная весёлость, открытость, легкомысленность с течением веков по ряду исторических, а также идеологических причин трансформировались в подозрительность, недоверчивость, цинизм, склонность к эгоцентризму и, как следствие, потерянности и одиночество. Данный «экзистенциальный кризис» современности нашёл отражение в литературно-художественном стиле постмодерн.

Литература

1. Бауман, Зигмунд. Индивидуализированное общество/Пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева. – М.: Логос, 2005. – 390 с.
2. Бодрийяр, Жан. Общество потребления. Его мифы и структуры / Пер. с фр., послесл. и примеч. Е. А. Самарской. – М.: Республика; Культурная революция, 2006. — 269 с. (Мыслители XX века).
3. Быченков В.М. // Аномия // Интернет-версия издания: Новая философская энциклопедия: в 4 т. / Ин-т философии РАН; Нац. обществ.-науч. фонд; Предс. научно-ред. совета В.С. Степин. – М.: Мысль, 2000—2001. 2-е изд., – М.: Мысль, 2010.
4. Жижек, Славой. Интервью, 2012: <http://theoryandpractice.ru/posts/5280-filosof-slavoy-zhizhek-absolyutnyy-tsinizm--eto-iznachalno-nezhiznesposobnaya-pozitsiya>
5. Жижек, Славой. Интервью, 2013: <http://www.lookatme.ru/mag/people/experience/191353-slavoj-zizek>
6. Маньковская И.Б.// Деконструкция //Интернет-версия издания: Новая философская энциклопедия: в 4 т. / Ин-т философии РАН; Нац. обществ.-науч. фонд; Предс. научно-ред. совета В.С. Степин. – М.: Мысль, 2000—2001. 2-е изд., – М.: Мысль, 2010. <http://iph.ras.ru/elib/3645.html>
7. Слотердаик П. Критика цинического разума. Пер. с нем. А. Перцева; испр. изд. – Екатеринбург: У-Фактория, М.: АСТ Москва, 2009. – 800 с.
8. Фукуяма, Фрэнсис. Конец истории и последний человек. – Пер.с англ. М. Б. Левина: АСТ; Москва; 2015. PDF формат. – 755 с.
9. Фуллье, Альфред. "Психология французского народа", издательство Ф. Павленкова, СПб., 1899 г.
10. Цуверкалов А.Е. Французы глазами иностранцев // Русское и французское коммуникативное поведение // Выпуск 1, научное издание, Воронеж. – 2002, – 235 с.
11. Algan, Yann; Cahuc, Pierre. “La société de défiance, Comment le modèle social français s’autodétruit”, Éditions Rue d’Ulm/Presses de l’École normale supérieure, 2007. – 103 p.
12. Doucet, Marie-Chantal. Solitude et sociétés contemporaines: une sociologie clinique de l’individu et du rapport à l’autre, Presses de l’Université du Québec, 2007.
13. Lipovetsky, Gilles. Le bonheur paradoxal. Essai sur la société d’hyperconsommation. Ed. Gallimard, 2006. – 378 p.
14. Tocqueville, Alexis. De la démocratie en Amérique II (1-re et 2-e parties). Édition électronique réalisée avec le traitement de textes Microsoft Word 2001 pour Macintosh le 21 février 2002.

**ХАРАКТЕРИСТИКА ЗІМКНЕНИХ ПРИГОЛОСНИХ b, d, g – p, t, k
У ПОЕЗІЇ БАВАРСЬКОГО ЛИЦАРЯ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ НЕЙДХАРТА ФОН
РЕЙЕНТАЛЯ**

Березіна Ю.О.

аспірантка

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

**CHARACTERISTIC OF OCCLUSIVE CONSONANTS b, d, g – p, t, k
IN POETRY OF THE KNIGHT OF THE MIDDLE AGES
NEIDHART VON REUENTHAL**

Berezina J.

postgraduate student

Odessa I. I. Mechnikov National University

Анотація

В даній статті представлений аналіз творів баварського лицаря Середньовіччя Нейдхарта фон Рейенталя, який писав на середньовісньонімецькій мові. Підраховані складові структури в анлауті та ауслауті з зімкненими приголосними b, d, g – p, t, k. Авторка статті дійшла висновку, що кінець слова став енергетично послабленим, а початок – енергетично посиленним.

Abstract

This article shows the analysis of works of Bavarian knight from the Middle Ages Neidhart von Reuenthal. The component structures with occlusive consonants b, d, g – p, t, k in the beginning and the end of the word were investigated and counted. The author of the article comes to the conclusion that the end of the word became energy attenuated and the beginning – energy intensified.

Ключові слова: зімкнені приголосні, середньовісньонімецька мова, Нейдхарт фон Рейенталь.

Keywords: occlusive consonants, Middle High German language, Neidhart von Reuenthal.

В лінгвістичній літературі, яка пов'язана з вивченням історії німецької мови у середньовісньонімецький (свн.) період, що охоплює роки з 1050 по 1350, більш за все приділяється увага класичній середньовісньонімецькій мові (Klassisches Mittelhochdeutsch 1170 – 1250). Як вважають відомі вчені М. М. Гухман, В. М. Жирмунський, Л. Р. Зіндер, Т. В. Стросва, В. В. Левицький, Н. Weddige, Р. Ernst, W. Schmidt, G. Wolff, G. Hübner та ін. – це найбільш вагомий період в мовному та літературному сенсі.

Оскільки, як стверджує В. В. Левицький, на формування свн. мови особливо вплинули два екстралінгвістичних фактори: хрестові походи та східна колонізація, то це, в свою чергу, сформувало особливу лицарську культуру і літературу, а також поширило територію, де була розповсюджена німецька мова, що не була ще єдиною, а складалася з багатьох діалектів. Але, середньовісньонімецькі письменники та поети прагнули, щоб їх твори були зрозумілими на всій території Німеччини того часу і намагалися згладжувати діалектні розходження [4; с.123].

Нейдхарт фон Рейенталь (Neidhart von Reuenthal) писав про себе, що він лицар з Баварії але справжнє його ім'я невідомо, бо у середньовісньонімецькій поезії завжди називали Nithhart/ Neidhart, тому це ім'я може бути прізвиськом або псевдонімом. Що стосується «фон Ройенталь/ Рейенталь», то це, як вважає Е. Йост (Jöst, 2001), назва місцевості,

звідки був Нейдхарт, може й надумана.

Не дивлячись на цю загадковість, Нейдхарт був та залишається одним з найвідоміших німецьких мінезінгерів (кінець XII – XIII ст.). Поет-співак при дворі Фрідріха II у Відені залишив після себе 68 віршованих текстів та 17 пісень, до яких написав не тільки тексти, але й музику. Тексти його пісень умовно розподіляються на «весняні, літні та зимові». У своїх, на перший погляд простих сільських творах, Нейдхарт оспівує природу, яка прекрасна в кожній порі року. Саме природа відкриває в людині найкращі риси та надихає її на кращі вчинки, напр.:

*«Der walt mit loube stât»,
sprach ein meit, «ez mac wol mîner sorgen werden rât.
bringt mir mîn liechte wât!
der von Riuwental uns niuwiu liet gesungen hât:
ich hæir in dort singen vor den kinden.
jâne will ich nimmer des erwinden,
ich springe an sîner hende zuo der linden».*
(Sommerlieder, L 1 – 1)

Майже в усіх його творах йдеться про любов, без якої не можна жити, про яку не можна мовчати, бо це великий дар і гордість, вона діє на благо та має великі права, напр.:

*Swem von liebe lieb geschiht
und diu liebe liebes giht,
swem liebe geliebet
der muoz liebe liebes jehen.
liebe machet stolzen lîp,
liebe machet wol gestalt,
liebe ist rehter liebe balt.*
(Sommerlieder – Sumerzit – L 74-5)

В його творах йдеться також про ворожнечу між дрібними лицарями та заможними селянами, про справжню дружбу та про зраду тих, кого він вважав своїми друзями:

«diesen ougest nie bestat, ez wær min verrat»
(«Ez gruoet wol din heide» - XI).

Дослідження зімкнених приголосних на початку та в кінці слів (усього 500 лексичних одиниць – л. о.) показало, що в анлауті 337 л. о. (67%) домінують дзвінки *b, d, g* – 227 л. о. (67%). Їхня частота зменшується в наступному порядку: *g* – 99 л. о. (44%), *d* – 71 л. о. (31%), *b* – 57 л. о. (25%): *ginc, gegen, durch, drin, balt, bluomen*. Слова з початковими глухими зімкненими *p, t, k* становили 110 л.о.(33%), де домінує глухий *t* – 50 л. о. (45%), далі йдуть *k* – 45 л. о. (41%), *p* – 15 л. о. (14%): *kint, tohter, phlegen*.

Аналіз зімкнених приголосних в кінці слова (163 л. о. – 33%) показав, що тут домінують глухі *p, t, k* (152 л. о. – 93%), напр.: *gap, walt, tac*. При цьому найчастіше зустрічається кінцевий *t* – 115 л. о. (76%), далі йдуть *k* – 22 л. о. (14%), *p* – 15 л. о. (10%). Кінцеві дзвінки приголосні зустрічалися дуже рідко (7%), це були *d* – 7 л. о., напр.: *und, b* – 4 л. о., напр.: *ab*. Дзвінкий *g* в ауслауті не зустрівся.

Таким чином, можна зробити висновок, що для цього твору характерні дзвінкий початок та глухий кінець слова.

Аналіз складових структур показав, що тут домінують слова з односкладовими структурами – 270 л. о. (54%), напр.: *balt, drin, gap, phlac, tal, kint*; далі йдуть двоскладові – 146 л. о. (29%), напр.: *bedarf, danken, ganzen, phlegen, tohter, knaben*; трьохскладових зустрілося – 72 л. о. (14%), напр.: *besorgen, genesen, tugentlich, geliebet, sicherheit*; чотирьохскладових – 12 л. о. (3%), напр.: *künegunde, trunkenliche*. Зустрілися також слова з більшою кількістю складів, такі як «*traranuretun, traranuriruntundeie*», але ми їх не враховували, вважаючи їх так званим приспівом типу «тра-ля-ля-ля-ля...».

Серед розглянутих 337 словоформ з початковими зімкненими приголосними зустрілися наступні структури: CV- 263 л. о. (78%): *bekante, decken, getan, tievel, komen*; CC (r) V- 48 л. о. (14%): *breit, driuht, truoc, krefte*; CC (l) V- 15 л. о. (4,5%): *bluomen, glesin, kleine, kluoc*; CC (h)C(l) V- 6 л. о. (2%): *phlegen, phlanzen, phlac*; CC (n) V- 5 л. о. (1,5%): *knabe, knaben*.

Дослідження 163 л. о. з кінцевими зімкненими приголосними показали, що там налічується наступна кількість структур: -VC - 69 л. о. (42%): *ab, wip, rat, mit, mac*; -VC(n)C - 34 л. о. (21%): *wint, kint, lanc, dinc*; -VC(h)C - 20 л. о. (12%): *niht, liht, braht, zieht*; -VC(l)C - 13 л. о. (8%): *balt, walt, alt, solt*; -VC(s)C - 11 л. о. (7%): *ist, bist, schænest, mahest*; -VC(r)C - 9 л. о. (5,5%): *wart, wert, megenwart*; -VCC - 7 л. о. (4,5%): *mugt, magt*.

В результаті проведеного нами дослідження можна зробити висновок про те, що фонетична система свн. мови не зазнала особливих змін у системі приголосних. Зімкнені приголосні *b, d, g – p, t, k* (Lenis – Fortis) зустрічалися як в анлауті, так і в ауслауті свн. слова. При цьому вони втратили свою дзвінкість наприкінці слова або складу: *lanc, kint, lip, gip, mac, lant*. Подібна вимова характерна для сучасної німецької мови, але на письмі, у зв'язку з орфографічною нормою, закріпилося написання дзвінкого приголосного: *lang, Kind, lieb, gib, mag, Land*. Таким чином, в результаті певних мовних процесів, що відбувалися у давньоверхньонімецькій і середньовісньонімецькій мовах, значно змінився фонетичний вид слова, кінець якого став енергетично послабленим, а початок – енергетично посиленним. У зв'язку з останнім визначилися нові тенденції в розвитку німецьких слів, пов'язані з дією фонетичного стягнення.

Література

1. Гухман М.М. От языка немецкой народности к немецкому национальному языку. Изд. Ак. Наук, М., 1955, 163 с.
2. Жирмунский В.М. История немецкого языка. – М.: Высшая школа, 1965, 408с.
3. Зиндер Л.Р., Строева Т.В. Историческая фонетика немецкого языка. Изд. Просвещение. М. –Л., 1965, 192с.
4. Левицький В.В. Історія німецької мови. – Вінниця. Нова Книга, 2007, 214с.
5. Ernst P. Deutsche Sprachgeschichte. Ebner & Spiegel GmbH, Ulm, 2006,
6. 254 S.
7. Hübner G. Ältere deutsche Literatur. 2. Aufl. A. Francke Verlag Tübingen, 2015, 357 S.
8. Jöst E. Neidhart und die Bauern. Der legendäre Superstar des Mittelalters und seine Tradition in Wort, Bild und Musik. In: Die Unterrichtspraxis. Beilage zu «Bildung und Wissenschaft», Heft 6/2001, S.41-48.
9. Schmidt W. Geschichte der deutschen Sprache. 10. Aufl. – S. Hirzel Verlag, Stuttgart, 2007, 489 S.
10. Weddige H. Mittelhochdeutsch. 3. Aufl. – C.H.Beck München Verlag, 1999, 210 S.
11. Wolff G. Deutsche Sprachgeschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart. 6. Aufl. A. Francke Verlag Tübingen und Basel, 2009, 330 S.

ПРИНЦИПЫ ПОСТМОДЕРНИСТСКОГО ПОВЕСТВОВАНИЯ В ТВОРЧЕСТВЕ ПОЛА ОСТЕРА

Гусейнли Гиле Мехти кызы
*Азербайджанский Университет Языков,
Кафедра Литературы зарубежных стран*

THE POST-MODERN NARRATIVE PRINCIPLES OF P.AUSTER'S LITERARY HERITAGE.

Gile Mehdi Huseynli
*Azerbaijan University of Languages,
The Literature of Foreign Countries*

Аннотация

Данная статья посвящена анализу повествования романов Пола Остера. Прежде всего, дана общая теоретическая характеристика классического, модернистского и постмодернистского повествования. Так как Пол Остер является представителем постмодернизма, его творчество рассматривается в сравнении с модернистской прозой С.Беккета. Одним из элементов постмодернистского повествования - метапроза - проанализирована в произведении «Нью-Йоркская трилогия» писателя.

Abstract

This article is dedicated to the analyses of the narration of P. Auster's novels. First of all, general and theoretical properties of the classical, modernist and postmodernist theoretical characteristics of the narration are presented in this scientific work. Since P. Auster is the member of post-modernism therefore, his creativity is depicted in comparison with the prose of modernist S. Beckett. One of the elements of postmodern narration – metafiction is being analyzed in the writer's novel “The New York Trilogy”.

Ключевые слова: классическая литература, имитация, модернизм, ирония, метапроза

Keywords: classical literature, imitation, modernism, irony, metafiction

Paul Benjamin Auster is an author having specific post in modern American Literature, in many ways he is one of the artisans determining the major development direction of modern literary and artistic process in the public literary speculation. The most important feature of the author's creations is connected with his being in charge of the different types of art, as well as his attempt to combine all of them synthetically: he was a poet and writer, playwright, and screenwriter including, acting as interpreter- tested his pen in in all the areas mentioned and more or less got visible achievement. Owing to these creative types requiring various idioms and expressions, the commune of the different artistic styles and techniques were observed in the works of Paul Auster besides, the universality of the author's individual method consequently lead to the formation of postmodernist writer. It is thanks to this universality, the literary heritage of Paul Auster draws attention with his being able to portray the most urgent, the most radical and painful problems of American reality as well as with the diversity and variability of his ways of expression.

P.Auster's attitude of the modernist tradition differs sharply from the perspective of the other postmodernist writers towards their predecessor artists. Actually, “everything in everything” that seeks to embody the whole world, forms the basis of relationship of the art towards the reality. Modernists had repudiated from this principle- defining the context of the art since Aristotle's period and had divided them into the components for emphasizing “eve-

rything”; as it is well known, the aesthetics of the classical art requests not only the unity of the examples of literary fiction but also its component parts and only in cases of following this principle, the assumption providing unity was made: all the elements of the artistic sample with obeying inevitably to the centrifugal forces are able to provide the unification of the structures. Modernist artists don’t deviate from presenting “the intact” in an odd mode and in this way they were trying to prove “the intact” being away from the maturity or organic unity. This feature demonstrates itself distinctly in the art exhibits that generated on the basis of Cubist, Dadaist or Surrealist concepts. Having faced the necessity of analyzing the principles critically – as catching up with the modernist predecessors’ heritage and with their embodiment of the principles of the reality, P.Auster strives for gathering the pieces of the literary “intact” in his creativity and uniting them under the laws of the post-modernist poetics. For carrying out this difficult mission P. Auster considers “intertextuality” the most effective and efficient means in postmodern criticism, that is to say, for restoring the lost integrity the writer attempts to bring together the notions which were created by the art throughout the history. However it is also true that, the author essentially doesn’t apply to all available resources in the same level; American writer treats warmly to the modernist sources, takes advantage of them directly and uses all relevant details. However his appeal to the classical resources is alike in somehow in the mode of filtered through the modernist machine and presented in the edited version. Therefore P.Auster’s postmodernism in American literature is the modernism having been “modernized again” according to the postmodern principles; the modernism adapted to the requirements of the late 20th and early 21st literary style.

Obviously, the theorists of postmodernism justify all of them -literary and artistic concepts established in previous periods (such as romanticism, realism, modernism, popular literature, and so on) and even various fields of human thought (as philosophy, sociology, political science, aesthetics, psychology or psychoanalysis and etc.) colorful, in terms of style of expression but also semantically being incompatible with each other, besides without changing the texts of the different facets (this is basically due to the refusal of any editing work of postmodernist poetics). Speculating from the provisions of this theory the artists, in the process of consolidating their resources taken from various sources, don’t seek their organic unity, refuse to misappropriate “the centrifugal” texts and express their opinions by means of post-modern irony. The researchers of postmodernism ascribe such an eclectic approach starting from the post-modernist text or the style of embodiment till the content of the literary work and explain this with the clarification of all the creative methods of postmodernism towards to their means of expressions. Stating out from such colorful, different oriented principles of poetics P.Auster elucidate it with a lack of any hierarchical order within literary and artistic samples which are being the manifestation of human life: the elements making up the reality of his thought are equally possible and have the same value. P.Auster, performing from the non-hierarchical assumption of Holland scientist named Fokkema D. repudiates from the purposeful choice of the linguistic and other narrative elements in his literary work. Therefore, it leads to the refusal of readers having interpreted the text according to any objective laws suggested by P.Auster. Unless, the principles of narrative fiction which P.Auster displayed in his works, in most ways reflects in a number of fundamental provisions of postmodernism, in some cases are distinguished by their originality. P.Auster’s novel “The New York Trilogy” with its being leading work of postmodernist aesthetics is more typical for the analysis of post-modernist poetics.

According to some experts American post-modernist writer P.Auster has written this novel on the basis of the motives and effect of trilogy of the novels “Molloy”, “Malone Dies” and “The Unnamable” by Samuel Beckett. Therefore, the novel of P. Auster is not more than the reference to the trilogy by Irish artist written in the first half of the last century as well as the most influential postmodernist citation. P.Auster tries to misappropriate post-modernism both in shape and contextually, S.Beckett in his turn strives for taking possession of modern-

ism.

P.Auster doesn't deviate from portraying the existed details of the different types of art in the novel of S. Beckett directly, actually inflicting no formal and semantic changes, almost restating them at the level of plagiarism. Additionally, in the introduction of the modernist writer's novel, a nude man is depicted who is isolated from the entire world, sitting in one empty room and is busy with constant writing. He was born for carrying out only one mission: he has to write in continuous manner. As with other types of art, on the art of fiction as well, the author's essential duty is to embody human being as a physical and spiritual creature; just in this case, it is possible to portray it in all its complexity and contradictions as well as to reveal colorful manifestations of his nature. However, proceeding from the principles of modernist poetics, S.Beckett's "hero" is reduced with merely one feature –writing process. That is to say here the writing process is represented not as symbol of contacting to the world or communicating but as a symbol of severing all ties and relations. Just like the personage of S.Beckett, the hero of P.Auster's Daniel Quinn from "The New York Trilogy" also writes day and night. He is also busy with writing but with literary writing. Quinn as the protagonist in Beckett's Molloy lost man image, lost all his fortune, was deprived of his apartment. However, both Beckett and Auster's speech or writing, words and letters are needed as a sign of the boundary (including social), as well as the opportunity to go over the border [1]. The comparison of Irish and American artists' works discloses two poetic systems, including the difference between two narrative methods; in modernist writer's novel the hero is awarded according to the absurd nature of dreaming, though P. Auster's hero doesn't get any prize for his writings.

Since, the narration in the trilogy of S.Beckett awakes owing to the delusions or constant pronounced voices and words of the deprived of all human qualities, moribund character, and the hero of P.Auster complies with the principles of narrative - the concept of written speech that are being adequate to the artistic expression of the postmodern way of thinking.

In this respect, when it is compared, as the modernism of S. Beckett, the postmodernism of P. Auster also has the same positions on the interpretation of human existence, that is to say, in terms of the main ideas, both novels are quite close to each other and are identical. However, during the implementation of the content of this idea, according to the artistic methods that both writers utilized- are quite opposite to each other. These two peculiarities results in the applying of the modernist and postmodernist artists to two distinct narrative principles. In the art of literary and artistic expression the narration of Beckett on the one hand, expresses the peak of the artistic expression style, on the other hand denotes the end, in future implies no point in having a perspective on development; actually, his "anti-narrative" literary style is characterized with the fragmentation and disintegration of the syntactic relationships as well as with the disappearance or the violation of cause-and-effect relationships.

Obviously, P. Auster repudiates from the extreme points of modernist style based on "the delirium" poetics by S. Beckett, transforms it into the comprehensible postmodernist narrative language and the reader is actively involved in the communication process, besides the writer widely uses traditional methods of the classical realism. Moreover, having mastered the poetics of modernism, but being post-modernist P.Auster principally rejects the adherence to truth and using all the poetical opportunities of post-modernist narration emphasizes this artificiality and tries to draw your attention. For instance, the writer exactly in this novel utilizes one of the key elements of the post-modernist work and very skillfully practice basic designs implying that it was fake metafiction: the author of the novel is presented as a hero of the novel; to enter into dialogue with the author of the hero, hinting to him; to write another novel inside the novel or turning this reading to an event and so on [2].

P.Auster expresses his artistic philosophy, principles and ideology just with the preliminary sentences of "New York Trilogy": "It was a wrong number that started it, the telephone ringing three times in the dead of night, and the voice on the other end asking for someone he

was not. Much later when he was able to think about the things that happened to him he would conclude that nothing was real except chance. But that was much later. In the beginning there was simply the event and its consequences. Whether it might have turned out differently, or whether it was all predetermined with the first word that came from the stranger's mouth, is not the question. The question is the story itself, and whether or not it means something is not for the story to tell" [3, p.3].

Now in this introduction of "New York Trilogy" from the angle of vision set, a number of rooted problems of P.Auster's literary heritage find its incarnation. It is likely causes the creation of chaos in the thinking style of narrator, the sayings of a man who got wrong with the address; thresholds are breached among the past, present, and future, the cause transmits into the result, and the result turns into the cause as well, on the one hand they are introduced as absolutely tiny items with having not of great importance, on the other hand it is presented as the context of the events demolishing all thinking modes of the narrator.

The author depicts a method already used in modernist narration- a variety of events, and emphasizes the possibility of development in the opposite direction. Additionally, P.Auster states that the author has no responsibility for the flow of happenings in accordance with the principles of postmodernist poetics: unlike the divine status reflected in the classic realist fiction, the author in the post-modernist work is one of the ordinary players on the background of the story: this author doesn't have accurate information about the causes of the events and doesn't bear any responsibility in relation with the way in which the events will take place.

P.Auster in his story for understanding the reality especially the truth about human nature has practiced successfully the iceberg technics - one of the biggest peaks of 20th century literary- aesthetics and as a rule connected with the name of an outstanding artist Ernest Miller Hemingway. However, P.Auster hasn't utilized the iceberg technic of his great predecessor directly; the writer used the mechanism according to his post-modern philosophy just practiced it as the metacitation. However, it should be noted that, whether E.Hemingway's "iceberg" -the metaphorical expression reflecting the poetics of "implication", including the top layer of the text is several times smaller than the inner part of the text, if between these layers there is an extremely intensive relations system and the layers are guided to clarify each other, in the narration of P.Auster, the relations between the two layers are extremely vulnerable, each layer actually exists on its own, semantically they are diffused and their artistic and aesthetic parameters, the events and objects of the reality are difficult to determine.

The author in his later works relied on the postmodernist narrative principle and attempted to distinguish its major regulations.

References

1. <http://www.topos.ru/article/3544>
2. <https://en.wikipedia.org/wiki/Metafiction>
3. Auster P. The New York Trilogy. N.Y.: Penguin Books, 1990, 371 p.
4. <http://study.com/academy/lesson/metafiction-definition-examples.html>
5. Auster, Paul. The Art of Hunger: essays, prefaces, interviews; and, The Red Notebook. New York: Penguin, 1993.
6. Bertens H., Fokkema D.(ed.) International postmodernism: Theory and literary practice. J.Benjamins publishing company, Amsterdam/ Philadelphia, 1997, 585p.
7. Harold Bloom (ed.) Paul Auster. Philadelphia: Chelsea House Publ.; 2004.

LINGUISTIC ANALYZE OF CHARACTERS IN THE PROVERBS AND SAYINGS

Issayeva Z.I.

candidate of Philological Sciences

Akhmet Yassawi International Kazakh Turkish University

Abstract: This article deals with analyses of paremeology with the help of linguistic and non-linguistic code. Linguistic and non-linguistic codes can discover the content characters and background basis of each proverb. It is very important for Kazakh culture, to introduce the main features of Kazakh thinking with the help of arche types and symbols used in proverbs.

Keywords: Kazakh culture, linguistic units, linguistic and non-linguistic codes, word-symbol, conception, cosmological, main features

Introduction

Every type of the national culture keeps the picture of world outlook and way of life of the whole nation. The linguistic units which inform us on history, culture, way of life and existence and being include proverbs and sayings, phrasiology and edification words. Ethno-linguistic analyse of proverbs with the help of linguistic and non-linguistic code on one hand gives the chance to find out beauty of each language, its national peculiarities, unique features; on the other hand to discover semantic, structural and ethno-linguistic peculiarities. It contributes to developing the modern fields of language study such as paremiology, ethno-linguistics, cognitive linguistics, culture study, regional geography.

“Connecting the human and the world – language gives the opportunity to the human to impact the world” » [1, p.12] and “Nature-Human-Society” triangle is “code” to open the real existence of multiple relations. This triangular relation is the first one of linked, close built up linguistic code and non-linguistic code; (linguistic code) in general considers the whole meaning relations, and (non-linguistic code) the objective peculiarities of the reality. With the help of determining “linguistic and non-linguistic code relations” ethno-cultural content of constant and figurative language combinations are discovered; deeply researched the complex relations between “Human and World”.

The main part

We can consider various codes combined in the proverbs and sayings the language units which establish the structural system. Linguistic and non-linguistic codes can discover the content characters and background basis of each proverb. It is very important for Kazakh culture, to introduce the main features of Kazakh thinking with the help of arche types and symbols used in proverbs.

Determination of meanings of arche types and symbols expressed under the characters is very important to introduce the Kazakh culture, the peculiarities of Kazakh thinking system. For example: “Altyn korse perishte zholdan tayady.

(When the angel sees gold loses its way)” This proverb means “even a very good man shows his weak sides in front of wealth and power”. The proverb uses the picture of the unreal world *character* “angel loses its way” and the precious metal “gold” is under the meaning.

In Kazakh Islamic conception *Perishte (angel)* – is a connector between the Creator and the human; they are servants of the Allah. It follows the right way of the Allah, never sins, and keeper from the sin. *Perishte* is invisible mythological character; its place is the *Higher World*. In the triangle “Human-Language-World” *perishte* is cosmological activity code of the language owner which leads to the religious mythological conception.

Opposite real character to *perishte* is *pende*. It is a person who has much sin and guilt with human debts, usual simple person, and servant of the creator. The conception of “*pende*” is determined by the philosopher G.Esim: “If the Allah gives opportunity human uses it. *Pende* is a human with and guilt. *Pende* is the life’s own, which is aimed only to own.” [2, p.59] *Per-*

son with good character with wonderful human features is also *pende*, because he is created by the great creator with no sin, not the angel (*perishte*). “*Pende : Perishte*” this opposite relation cosmological code symbol of “*Perishte*” inside the proverb “*Altyn korse perishte zholdan tayady*” is replaced by antromophical code (human).

Altyn gold is real precious metal. There are word combinations like *golden throne, golden belt, golden collar; golden saddle* in our language, gold is a symbol of wealth and power and this shows that gold is not only the name of the precious metal it is word-symbol. [3, p.174] in the proverb “*Altyn korse perishte zholdan tayady*” *altyn* gold non linguistic code is in the meaning of the real precious metal; it is replaced with the social code of people in the higher society which use golden things, it is its symbolic meaning. In the social code “*altyn*” means “wealth” and “power”, because golden things are mostly used by the people of higher authority such as chief of the tribes, khans and sultans.

In Kazakh conception way is a symbol of life and destiny. *Lose the way* means human changes the direction of its life and work line. (It means he changes his mind in achieving his aims.) Cosmological character *perishte* never changes the direction of Allah’s right way, but Allah’s servant *pende* can lose his way written in the Holy books (such as Koran, Inzhil, Taurat, Bible).

The proverb “*Altyn korse perishte zholdan tayady*” which combines two fields of the culture and religious conception of Kazakh people, in actual fact expresses the social field of human life. In the proverb *altyn* is symbol of “precious metal → expensive thing, valuable thing → wealth and power” associated with higher level of power; in the people’s religious concept “*Perishte* is a symbol of spiritual pure and innocence between the Creator Allah and human”, *zhol* way is a symbol life,

In symbolic relations “power: innocence”, “*pende: perishte*” counterbalance combines with the people’s philosophy “on the way to power and wealth person can’t stay innocent”; it is based to create the character which uses the slyness and treachery for some purpose. Although there is negative connotation colour in the meaning of the proverb in the language use in the neutral position the reason of its creating is to excuse the wrong actions of those people who are on the power. It is closely connected with the people’s conception on the counter balance “power: innocence”.

To study the code combinations, direction of code replacing we can deeply analyze the linguistic components which are used under the meaning of the characters in the proverbs and sayings. For example: “*Kyryktyn biri kydyr*” In this proverb real world *Human* is expressed by the mythological character *Kydyr*, in the paremic picture of the world antromophical code (*human*) is replaced with the mythological code (*kydyr*). The number “forty” is holy in Kazakh language, so numerical code connects the antromophical code with the mythological code; it is like bridge. Mythological concept’s sacral component “*kut*”, it has etimological link in the root **kut~*kyd-*. The word *kydyr* means “noble”, “magic secret” “holy”, mythological character expresses the “higher world”; it gives cosmological code to the name of mythological character. Meaning of *kydyr* and *kyryk* as holy and magic is connotation, and also antromophical (human), mythological, cosmological (*kydyr*) and numerical code (*kyryk*); it is an expressive feature. The proverb “*Kyryktyn biri kydyr*” shows the important fragment of Kazakh way of life and based on introduction of language model of Kazakh hospitality tradition.

In world picture “*atalyk: anylk*” is combination; a pair of “*atalyk*” (father) is “higher world’s own”, it means the family relation, semantic status of things of “*anylk*” (mother) pair is higher. Word combinations describing the man and his things “*Kok –Taniri→Higher World*”, “*Taniri-Ata*”, “*Atalyk→Kut*” are arche types and mythological combinations. [3, p.196-197]. There is a proverb “*Agasy bardyn zhagasy bar, inisi bardyn tynysy bar.*” It means “aga” senior brother is helper, supporter, “ini” junior brother is friend, assistant. This proverb expresses the anthropological code (aga-ini) relative relations of man, cultural code of man’s things and culture (clothes’ collar), by the Creator’s will, man’s religious –mythological and

social status is higher. (Taniri, God, Allah) It is explained as mythological cosmological code which is combined with each other. Thus, inside structure of the proverb “Taniri tektik erkektik” position is strengthened; base of the character the words “zhaga” and “tynys” are coded; it widely means symbols of “Great Creator’s help and support”. The words are semantically combined as «Creator → Man → senior brother → collar» and «Creator → Man → junior brother → air». In this way only one example of paremiological picture of the world “Agasy bardyn zhagasy bar, inisi bardyn tynysy bar.” shows the linguistic model with general meaning (person who has senior brother has supporter and helper, person who has junior brother has partner, assistant); it is continued with the world conception “all good actions are supported by the Great Creator”

Non linguistic codes are used to name and show the objective features of the real world, and linguistic codes which express their picturesque, sacral, symbolical, secret, magical, and etc. meanings, their exchange regulates in structural complex meanings. As a result the world paremiological picture fragments, language owner conceptions on world outlook, truth, life principles, and etc. are shown through his ideas, life experience concepts and completely connected with the world model.

Conclusion

“Human lives in language, is formed through the language. A person, who realizes, that there is the world beyond the language, tries to discover it with the help of the language.” [4, p.378] Language meaning combination establishes the collective philosophy, a system of world outlook of each member of the language group. [5, p.12] A person, language representative follows the language owner world outlook’s collective philosophy in finding his own place in the “world”, uses it as a measure tool of his actions, describes it with the help of his language. So language activity of the person happens from his life actions, intentions to find out the world, himself, use it for his best.

“All parties of mental activity of the person take part in formation of a picture of the world, since feelings, perceptions, representations and finishing the highest forms – thinking and consciousness of the person, any attempt to find any one process connected with a form of a picture of the world at the person, with inevitability will terminate in failure. The person feels the world, beholds it, comprehends, learns, understands, comprehends, interprets, reflects and displays, stays in it, imagines, imagines “the possible worlds”. The image of the world arises in various acts of attitude, a world outlook, a world view, attitude, a world feeling, outlook, a world realization, a world evaluation, the explanation world, in acts of experience of the world as integrity, in world acts” wrote B.A. Serebrennikov. [6, p. 20].

The formation of the world picture includes all these cognitive processes such as the human’s whole being, from perception to thinking, realizing himself as a part of the world. The society, where human lives and works the language group and its social cultural life can’t exist beyond this process.

So the human’s real being, his existence in the ethno cultural society, education skills, life credo, upbringing, etc, have been described in the proverbs and sayings as well; because the main goal of the world paremiology picture is Human.

References

1. Shedrovitsky G.P., Rozin M. V. Concept of linguistic relativity of B.L.Uorf’s and research problems of “language thinking”//Semiotics and east languages. – M, 1967. -225 pages.
2. Esim. G. Being of Consciousness Thoughts on travelling and culture – Almaty: Exito-Verena, 1994 p.59-62
3. Cagidollakzy G. Ethno cultural content of poetical phraseology. –Almaty, 2003. p.148
4. Wilhelm von Humboldt. Character of language and character of the people//Wilhelm von Humboldt. Language and culture philosophy. – M: Science, 1985. –460 pages.

5 . Wilhelm von Humboldt. The chosen works on linguistics. – M: Progress, 1984. - Page 47.

6. Role of a human factor in language: Language and world picture//B.A.Serebrennikov, E.S.Kubryakova, V.I.Postavalova, etc. – M: Science, 1988.-216 p.

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РОССИЙСКОЙ СОВРЕМЕННОЙ ЖЕНСКОЙ ПОЭЗИИ

Ларина Е.А.

студент

Аюпова Р.А.

проф., д.ф.н.

LANGUAGE FEATURES OF MODERN WOMEN'S POETRY IN RUSSIA

Larina E.A.

student

Ayupova R.A.

prof., Ph.D.

Аннотация

Наше исследование посвящается сопоставительному изучению языка современной женской поэзии в русском и английском языках. Представленная статья отражает ту часть исследования, в которой анализу подвергаются стихотворения современных русских поэтесс.

Abstract

Our research is dedicated to the comparative study of the modern women's poetry in the Russian and English languages. The article reflects the part of the study which concerns the analysis of poems written by modern Russian poetesses.

Ключевые слова: современная поэзия, женская поэзия, концептуальная метафора

Keywords: modern poetry, women's poetry, conceptual metaphor

Долгое время женская поэзия была на задворках большой литературы, хотя женщины-поэтессы были всегда. Мир искусства всегда был неравноправен по отношению к мужчине и женщине. Однако женская поэзия – это особый мир. Мир пронзительно чувственный, одухотворенный, где есть место радости и печали, но нет – равнодушию. Женщины не боятся быть искренними до конца, а стихи - их обнаженная душа. Почти каждое женское стихотворение – это исповедь, иногда почти молитва. Молитва не только о любви, о своей судьбе, но и о родной земле.

Для российской женской лирики характерны большая философичность, индивидуализация ощущений, переживаний и сложность художественных средств создания образа лирической героини.

Цель данного исследования состоит в том, чтобы определить особенности мировосприятия российских поэтесс путем лингвистического анализа их стихотворений. В данном аспекте необходимо проанализировать концептуальные метафоры, которые используются при выражении эмоций и описании тех или иных реалий. Под концептуальной метафорой понимается процесс, происходящий на уровне человеческого мышления, а затем находящий отражение в языковых структурах. Концептуальные метафоры наблюдаются на языке и в нашей повседневной жизни, как отмечают известные ученые в данной области Лакофф и Джонсен (J. Lakoff and M. Johnsen, 1980). Концепту-

альные метафоры формируют не только нашу коммуникацию, но также и формируют способ, которым мы думаем и действуем.

В первой половине 2000-х наиболее заметными тенденциями в русской поэзии считались концептуалисты и метареалисты (метаметафористы) [1], в центре внимания которых находилась проблема тотальной несвободы человеческого существования, его неизбежной неподлинности, неаутентичности, предопределенности набором дискурсивных практик. В данной культурной ситуации особенно выделяется творчество Ольги Родионовой:

*«Мои птицы - на ветках, а бусы - на нитках. Живу.
Все сама обнародую, опережая молву.
В желто-сером метро, по тоннелям, где вечная ночь,
Улетаю в коробке вагонной от прошлого прочь.
Или просто проспектомлечу нараспашку, плыву,
Продолжаю движение, в общем, и значит – живу».*

В данном контексте наблюдается употребление концептуальной метафоры, которая начинается с метафоры «Мои птицы - на ветках, а бусы - на нитках», где автор повествует о своей однообразной, скучной жизни, в которой всё идет своим чередом, ничего не меняется. Далее образ дополняется такими метафорами, как «вечная ночь», «улетаю в коробке вагонной от прошлого прочь», «проспектомлечу», «плыву». В сочетании с данными метафорами упоминание цвета метро - «желто-сером метро» - еще раз подчеркивает серый, однообразный характер жизни. Следует отметить, что для данной поэтессы серый цвет является основным при описании жизни и судеб людей: «Цвета нашей судьбы, виноватого серого цвета».

Цепочка образов сравнений рисует образ мечущейся души современного человека, который ищет смысл жизни, перебегая от формы к форме, постоянно рвущегося из серого окружающего мира в мир других, светлых форм и чувств.

Тему метаний завершает ощущение безысходности:

*«И мы швыряем вялую судьбу
В пожар, позор, грехи и перегибы...
И нашу бесполезную погибель
Увидят одуванчики в гробу».*

Основные мотивы данного стихотворения – безысходность и отчаяние, которые отчетливо передаются через такие эпитеты, как «вялая» о судьбе, «бесполезная» о гибели, а также через эмоциональный ряд слов, так или иначе связанных с несчастьем: «В пожар, позор, грехи и перегибы».

Примечательно, что мотив безысходности и бессмысленности бытия является центральным во многих стихотворениях:

*«А наша жизнь за рамками стиха
Бессмысленна в любое время года».*

Данный отрывок дает нам понять, что женщина-поэтесса имеет довольно негативное отношение к жизни. Это подтверждается отрывком из другого стихотворения Ольги Родионовой «Как наказуем каждый наш порыв»:

*«И рабский почерк, и дрянной обед,
И шлепанцы, и в паспорте ошибка,
И запах смерти. И ее улыбка.
И запах валерьянки и котлет»*

Стихотворение наполнено эпитетами с ярко выраженной негативной окраской, такими как «рабский» о почерке, «дрянной» об обеде. Ряд эмоциональных словосочетаний, «запах смерти» вместе с «запахом валерьянки и котлет», говорит о том, что на фоне серого и мрачного быта отчаяние уже достигло своего предела.

Современные поэтессы объединены большим количеством тем - откликов на по-

вседневность. По крайней мере, они более прямо высказываются о злободневных событиях.

Являясь одним из ярких представителей этого поколения, Инна Кабыш мгновенно и по-матерински откликается на самые трагические события времени:

*«Не начало третьей мировой
Школьная дата эта:
Дети не пришедшие домой, -
Это конец света»*

Это четверостишие из небольшого цикла, написанного после трагедии в Беслане. Горько звучат её строки о подлодке «Курск»: «А родина, как водится, одна,/ а у неё нас много, слишком много...». Горечь о морях, погибших в подлодке, не дождавшись помощи, ярко выражена при помощи антитезы «одна - много, слишком много». А концовка её стихотворения о Москве практически стала крылатой фразой: «дорогая моя столица,/ золотая моя орда».

Интересным является творчество Ксении Букши, персонажи которой испытывают глубокое недовольство жизнью, перерастающее в отчаяние:

*«Вместо жрачки и обновки,
Вместо красочной картинки,
Образ Жизни мы в авоське
Тащим в дом и потребляем».*

В данном отрывке встречается метафора «образ Жизни мы в авоське тащим в дом и потребляем», которая доносит до читателя мысль об искусственности жизни, появившейся из-за потребительского отношения.

В своих стихотворениях Ксения Букша откликается на злободневные реалии, о которых она пишет с большой долей иронии и негатива: «Помойки кругом, подлоги», «мылись бомжи, не снимая ватника», «искусство – тоже реклама», «там тихо бомж дышал в затылок», «под нами морем плавится реклама», «туристы булки надкусили, субъекты смотрят в объективы», «будет у тебя волшебный ноутбук, хохол твой слипнется от денег», «все мы в яме долговой».

Ксения Букша также размышляет над образом современного мужчины, что отражено в её стихотворении «Русские мужчины»:

*«Наши мужчины насмерть от мира устали
Нашим мужчинам радость не лезет в глотку
Только привычка их гонит опять в дорогу
Трещины в небе и трещины в крепкой стали»*

В данном стихотворении русский мужчина изображается угнетённым, измучённым, сломленным, что передается через метафоры «радость не лезет в глотку», «трещины в крепкой стали», а также неспособным справиться с жизненными трудностями, «трещинами в небе».

В стихотворении «Россияне» [4] Ксения Букша обращается к русскому народу:

*«Мы связаны одним большим сюжетом,
Все разные
а кто-то – между строк
Но только вместе – помните об этом –
Мы станем Словом
Слово
будет
Бог»*

Россияне связаны «одним большим сюжетом» - метафоричное высказывание, которое описывает сплоченность русского народа, имеющего общую историю и общую жизнь, как герои кино. Люди связаны друг с другом, в большой или малой степени, что

передается метафорой «а кто-то – между строк». В строках «Мы станем Словом/Слово будет Бог» отражены духовность и святая вера русского народа.

Отдельного внимания заслуживает Юнна Мориц, которая довольно критична по отношению к современности. Часто — просто враждебна. Так, телевидению посвящено стихотворение «Овечка Долли»: «Вот новый Пушкин с новым Блоком/В обнимку с новым Пастернаком/ Из телятника глядят». В стихотворении чувствуется некая насмешка, выраженная иронией в форме метафор «новым Пушкиным» и «новым Блоком». Поэтесса в данном случае подразумевала известных и очень популярных на данный момент людей, которым уделяется большое внимание в СМИ.

Наиболее сильно о современности она высказывается в цикле «не для печати», порой яростно и грубо: «...Земли горячая котлета/ Сжирается, и быстрая жратва – /«Фастфуд» рабов животного устройства» [5].

Про Мориц можно сказать, что она не боится быть новой, разной и при этом оставаться собой. Искусство всегда появляется из поиска. «Поэтика поэтому будет при деле,/ Где всё на пределе и платят люблями».

Внимания также заслуживает российская поэтесса Виктория Измайлова. Как и в творчестве вышеупомянутых поэтесс, в стихотворениях Виктории Измайловой наблюдается мотив безысходности и смирения.

*«А ты живешь - не плачешь,
а плачешь - слезы прячешь,
идешь себе да платишь,
не охая уже,
за туфли и пинетки,
за мамины таблетки,
за право зябнуть в клетке
на пятом этаже»*

Стихотворение передает всю серость бытия, отсутствие комфорта в жилищных условиях, что отражается в метафоре «зябнуть в клетке на пятом этаже». Строчка «идешь себе да платишь» позволяет говорить о нежелании или даже неспособности изменить ситуацию, поскольку больше не осталось надежды.

В одном из других стихотворений поэтессы мрачность и серость жизни, а также плохие условия и отсутствие комфорта передаются через сравнение «в доме с плохонькими стенами, столь похожем на лукошко», а город, в котором живут люди, сравнивается со старым мусорщиком: «Город был, как старый мусорщик, замкнут, зол и неопрятен». Эпитеты, содержащиеся в данной строке, лишь усиливают экспрессивность концептуальных метафор, что создает отчетливый образ и довольно сильно воздействует на читателя. Образ грязи и неудобства, которые окружают людей, создается посредством эпитетов: «Что ж, воздух в городе несвеж, нечист.../Извечный смог, дымы».

Несовершенство и никчемность мира, описываемые посредством глубоких и депрессивных метафор, зачастую являются центральной темой стихотворений Виктории Измайловой:

*«Мой мир дряхлеет быстрее меня, предметы любви - стары»
«Лики мира лишь обрезки ветхой ткани бытия»
«Мой мир и так уже на мели, и так никому не мил»*

Метафора «мир дряхлеет быстрее меня» говорит о том, что жизненные ценности и сама жизнь меняются очень быстро, и всегда не в лучшую сторону. В сознании поэтессы жизнь уже не такая яркая и безоблачная. «Мир исчерчен, мир расколот, взломан, взорван, раздроблен!» - линия экспрессивных характеристик, которая отражает эмоции автора по отношению к настоящему.

Особенностью русской женской поэзии является то, что поэтессы не боятся быть новыми и идти в ногу со временем, что, несомненно, отражается в самом языке. По-

этессы также не боятся быть грубыми и честными по отношению к современности и не всегда придерживаются русского литературного языка (зачастую используются разговорные выражения и слова непристойного характера).

Представленный анализ языка современных русских поэтов свидетельствует о довольно пессимистическом отношении их к жизни, что выражено следующими стилистическими средствами: метафора, концептуальная метафора, эпитет.

Список использованной литературы

1. Интернет-ресурс: Дмитрий Кузьмин - Поэзия в начале XXI век. <http://www.litkarta.ru/dossier/kuzmin-review> (Дата посещения 15.03.2015).
2. Интернет-ресурс: Ольга Родионова. Стихотворения. <http://www.netslova.ru/verochka/txt.htm> (Дата посещения 03.03.2015).
3. Интернет-ресурс: Инна Кабыш. Личные трудности. Стихи из жизни. http://www.erfolg.ru/hall/inna_kabysh.htm (Дата посещения 03.03.2015).
4. Интернет-ресурс: Ксения Букша. Стихотворения. <http://www.stihi.ru/avtor/livermor> (Дата посещения 27.02.2015).
5. Интернет-ресурс: Юнна Мориц. Стихотворения. <http://rupoem.ru/moric/all.aspx> (Дата посещения 05.03.2015).
6. Мориц Ю.П. По закону – привет почтальону. – М., 2005.
7. Измайлова В. Ангел Росы и Мглы. Книга стихов. Спб, "Геликон Плюс", Серия "Созвездие", 2005.
8. Измайлова В. Жаворонковы сны. Книга стихов. Чита, 1995. 112 с.
9. Измайлова В. Талисман. Книга стихов. Спб, "Геликон Плюс", 1998. 89 с.
10. Lakoff, G. and Johnsen, M., 1980. Metaphors we live by. University of Chicago Press, pp: 277.

УДК: 811.512.122:004

ОТРАЖЕНИЕ РЕЧЕВЫХ АКТОВ В СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЯХ

Алкебаева Д.А.

д.ф.н., профессор

Малик М.М.

докторант 1 курса

КазНУ им. аль-Фараби

REFLECTION OF SPEECH ACTS ON SOCIAL NETWORKS

Alkebayeva D. A.

D.f.s professor

Malik M. M.

doctoral candidate of 1 course

Kazakh national university of al-Farabi

Аннотация

В данной статье рассматриваются слово, речь, речевая культура, речевой акт, речевой этикет, этнография речи, мелодика речи, речевой такт, словосочетание и др. Актуальность статьи заключается в исследовании нового термина – словопознание. Данный термин включен в такие области науки о слове, как прагматика, теория речевого акта, функциональная грамматика, функциональная стилистика и др. Словопознание – эта сфера науки, имеющая языковую норму, виды, принципы и правила этических норм общения в современном обществе и социальных сетях. Одной

из категорий словопознания выступает речевой акт.

Abstract

In this article the word, the speech, speech culture, the speech act, speech etiquette, speech ethnography, a speech melodics, a speech step, the phrase, etc. are considered. Relevance of article consists in research of the new term – a slovopoznaniye. This term is included in such areas of science about the word, as pragmatics, the theory of the rekchevy act, functional grammar, functional stylistics, etc. by Slovopoznaniye – this sphere of science having language norm, types, the principles and rules of ethical standards of communication in modern society and social networks. As one of categories of a slovopoznaniye the speech act acts.

Ключевые слова: речевой акт, речевая культура, интернет, смайлик, сленг, варваризм.

Keywords: speech act, speech culture, Internet, smilie, slang, varvarizm.

В последние годы, исходя из целей и задач, в лингвистике детально исследуется новая наука о слове. Данная наука занимается исследованием слова, речи, речевой культуры, речевого акта, речевого этикета, этнографией речи, мелодики речи, речевого такта, словосочетания и др. Сегодня актуальным является словопознание, которое рассматривает прагматика, теория рекчевого акта, функциональная грамматика, функциональная стилистика и др. Словопознание – эта сфера науки, имеющая языковую норму, виды, принципы и правила этических норм общения в современном обществе и социальных сетях. Одной из категорий словопознания выступает речевой акт.

В XIX веке концепцию речевого акта стали изучать великие ученые такие, как В. Гумбольдт, Я. Марр, Г. Пауль, Э. Сепир, И. Гердер, В. Вундт, Б. Уорф, Ш. Балли, М. Бахтин, Г. Штейнталь, Б. Уорф, А.Т. Потенция.

Среди отечественных ученых данная концепция связана с именами М. Жумабаева, А. Байтурсынова, М. Балакаева, Т. Кордабаева, К. Аханова, Ы. Маманова, Н. Уалиева, А. Болганбаева, Р. Сыздыковой, А. Жапбарова, К. Жубанова, С. Исаева, А. Исакова, Д. Алкебаевой, Р. Амир и др.

Рассмотрим некоторые определения о речевом акте.

В словаре отечественного ученого К. Турсына «Словарь общественной коммуникации» речевой акт – элементарная единица речевого общения, способ достижения человеком конкретной цели с использованием языковых средств. Речевой акт совершается в соответствии с правилами социально-речевого поведения общества. Более того, при общения со слушателем определенность речевому акту придает говорящий, и только говорящий ставит конкретные цели [Турсын, К. *Словарь общественной коммуникации*. с. 254].

Ученый, журналист Г. Калиев в своем "Толковом словаре лингвистических терминов" определяет: «Речевой акт (лат. actus), (каз. сөйлеу актісі) – целенаправленное речевое действие, совершаемое в соответствии с принципами и правилами речевого поведения, принятыми в данном обществе. Основными признаки речевого акта являются целенаправленность (целеустремленность) и намерение в определенных условиях» [Калиев, Г. *Энциклопедический словарь терминов языкознания*. с. 308].

В "Словаре социолингвистических терминов" отмечено: «Речевой акт (лат. actus – действие), (анг. speech act) – проявление речевого поведения, отдельный акт речи, построенный с учетом социально обусловленных правил общения, действующих в данной коммуникативной системе. Речевой акт является двусторонним процессом, каждый из участников которого выступает в определенной социальной роли, и охватывает не только говорение, но и восприятие и понимание услышанного» [Сулейменова, Э.Д.,

Шаймерденова, Н.Ж., Смагулова, Ж.С., Аканова, Д.Х. *Словарь социолингвистических терминов*. с. 213-214].

Д. Алкебаева уточняет: "Виды речевых актов называются типами прагматических актов речи. Для определения типа речевого акта необходимо учитывать определенное психологическое состояние говорящего" [Алкебаева, Д.А. *Прагматилистика казахского языка*. с. 220].

Итак, речевой акт рассматривает все аспекты и функции разговорного языка, иногда даже охватывает те стороны, которые связаны с литературным языком. При отсутствии речевого акта (коммуникативного отношения) не формируется духовная культура.

Отметим, что в процессе **глобализации** интернет или социальные сети являются не только инструментами получения или же обменом информацией, но и показателями развития жизни человека. В последнее время социальные сети стали активно участвовать в человеческой жизни. Социальная сеть – это не только онлайн-сервисы или веб-сайты, которые предназначены для построения, отражения и организации **социальных** взаимоотношений, это источник развития молодежной культуры.

Следует уточнить, что интернет представляет собой всемирную интегрированную ассоциацию (блог) компьютерных сетей таких, как телекоммуникационные каналы (телефон, радиосвязь с помощью искусственного спутника). Различные социальные сети "Twitter" и "Facebook", "Агент", "Контакт", "WhatsApp" фактически воздействуют на психологию людей, их знания и культуру речи, правильность их мышления. При этом возможно нарушение вербальной коммуникации, разговора друг с другом, нравственно-духовных ценностей.

В процессе обмена информацией часто встречаются неязыковые факторы. Употребление нецензурных слов, неправильного написания предложений, использование разных знаков (смайликов) и т.д. не сохраняет стабильности культуры.

Таким образом, влияющими факторами на речевой акт в социальных сетях являются речевые, орфографические, грамматические, пунктуационные и даже логические ошибки.

Так, употребление смайликов в коммуникации пользователей социальных сетей, представлено следующим образом.

Значение вербальных знаков в социальных сетях:

1. :) (двоеточие и закрытая скобка – означает смех (согласие, подтверждение и др.);
2. :((двоеточие и открытая скобка) – означает грусть, печаль;
3. ;) (точка с запятой и закрытая скобка) – означает хитрость собеседника. В зависимости от ситуации общения.
4. :-((двоеточие, тире и закрытая скобка) – означает обиду, чувство ярости;
5. :-* (двоеточие, тире и звездочка) – значение поцелуя;
6. :-# (двоеточие, тире и решётка) – секрет;
7. :-/ (двоеточие, тире и черта дроби) – используется для усмешки или означает сарказм;
8. ;-) (точка с запятой, тире и смайлики состоящие из закрытых скобок) – означает удовольствие-ниже-среднего;
9. :'- (двоеточие, линия, тире, закрытая скобка) – слезы;
10. :-| (двоеточие, тире, прямая линия) – сжатые губы (сомнение, думать);
11. :*) (двоеточие, звездочка и закрытая скобка) – смущение;
12. }:-) (закрытая фигурная скобка, двоеточие, тире и закрытая скобка) – нахмурить брови;
13. |):-) (линия, закрытая скобка, двоеточие, тире и закрытая скобка) – полицейский;

14. ~:-) (тильда, двоеточие, тире и закрытая скобка) – панк;
15. >:-) (закрытая угловая скобка, двоеточие, тире и закрытая скобка) – панк (форма прически молодежи);
16. [-:| – (закрытая квадратная скобка, двоеточие, тире и линия) – франкештейн [Культура казахского интернет языка// kk.wikipedia.org/].

Подобные смайлики встречаются в начале, середине или же в конце предложения, на усмотрение пишущего. Условные символы или смайлики служат для продолжения речевых актов, помогают узнать через социальную сеть возраст, настроение и социальное положение собеседника. В процессе общения такие неязыковые знаки ставятся для выражения эмоциональных состояний, которые ускоряют общение. Мы рассмотрели языковые единицы, используемые в социальных сетях.

Такие графические символы используются в целях ускорения написания текста. Условные знаки в социальных сетях такие, как точка, многоточие, запятая или двоеточие являются спецификой семантики, способствуют выражению мыслей коммуникантов.

Распространение сленгов, варваризмов, встречающихся в среде молодежи, являются отдельными проблемами в речевом акте, так как активное употребление подобных выражений оказывает влияние на собеседника по-разному.

Сленг – это слова, которые часто рассматриваются как нарушение норм стандартного языка. Это очень выразительные, ироничные слова, служащие для обозначения предметов, о которых говорят в повседневной жизни [Культура казахского интернет языка// kk.wikipedia.org/].

Варваризм – заимствованное слово или выражение, не полностью освоенное языком и воспринимаемое как чужеродное [Калиев, Г., Болганбаев, А. Лексикология и фразеология современного казахского языка. с. 165-166].

Рассмотрим примеры употребления сленгов и варваризмов в социальных сетях на казахском языке.

Компьютерные термины или сленги:

Копировать ету – делать копию

Печаттау – распечатать

Поискті қолдану – использовать клавишу «Поиск»

Проводникті қолдану – использовать операцию «Проводник»

Документ ашу – создать документ

Новая папка ашу – создать новую папку

Сохранить ету – сохранить

Калькулятормен есептеу – считать калькулятором

Назадты басу – отменить ввод

Вставиті басу – вставить

Пускты басу – нажать кнопку «Пуск»

Папкаға кіру – открыть папку

Рабочий столға лақтыру – отправить на рабочий стол

Свернуть ету – свернуть

Ждуший режимге ауысу – переходит на ждуший режим

Мышканы қолдану – использовать (применить) мышку

Мой компьютерге кіру – зайти Мой компьютер

Корзинаға салу – отправить в корзину

Отменаны басу – нажать кнопку «Отмена»

Приложение енгізу – установить приложение

Вырезать ету – вырезать

Сленг-варваризмы:

Жындыларский зат (о свойствах предмета) – необычный
Ботан – чрезмерно заинтересованный в знаниях человек
Тормозы ұстап қалды, зависать етіп қалды – задержаться
Базар жоқ – нет слов
Толпамен келу – прийти толпой
Типаж болу, блатной болу – высокомерный, эгоист
Косякқа кіру – сталкиваться с неудобством, дискомфорт
Құлаққа лапша ілу – ложь, лгать, говорить неправду
Маяк тастау, скидывать ету – короткий вызов, звонок
Шпор жасау – написать шпаргалку
Капустаға қарау – учитывать финансовое положение (деньги)
Жалауық – ревновать, завидовать
Ауру – упорствовать человеку, достать, истрепать нервы
Қуғынбай – раговорчивый, болтливый человек
Сасымашы – не говорить впустую
Крышасы бар, танкасы бар – поддержка со стороны
Зубрить ету – заучивать
Қырку – правильное решение проблем, найти выход из ситуации
Миді шіріту – говорить без умолку
Картопты жарып айтты – удивлять всех
Сағызша шайналды – растеряться, встревожиться
Ала көзімен стрелять ету – посмотреть внимательно на одного человека, включить внимание на определенного человека
Мамка - батя – родители
Хавчик – еда, пища
Босс, шеф – начальник
Читалка – читальный зал
Препо – учитель, преподаватель
Инет – система интернета
Маршруткаға міну – ездить на общественном транспорте
Аташка – дедушка
Ажека – бабушка
Потеря болу – быть чем-то обеспокоенным, тревожность, беспокойность
Ё маё – вот тебе и на, ах – ах (удивление)
Эти слова могут употребляться как при непосредственном общении (при встрече) и виртуально (в социальных сетях).

Специфические особенности воздействия сленга в процессе коммуникативного акта:

- 1) произвести впечатление
- 2) быть особенным;
- 3) непонимание других людей (то есть секретность);
- 4) принадлежность к определенной социальной группе;
- 5) употребить в качестве шутки;

Что касается воздействия варваризмов, то:

1. Иногда варваризмы используются намеренно, в целях описания бытовой жизни, традиций, культуры разных народов. Например, в описании англичан: *сэр, мистер, миссис* и др.

2. Народные акыны используют варваризмы с целью рассмешить слушателей. Например:

Астыма мінген атым *гнедушка*,

Шабамын көңіл ашып *немношка*.

Не стоит на свете жить етуге

Азырақ ойнап-күлмей *молодушка* («Он алты қыз»).

3. Варваризмы используются в прямом (буквальном) смысле, потому что существуют трудности при переводе. В произведениях Абая и других поэтов, писателей можно увидеть заимствованные слова такие, как *губернатор, закон, судья* и др.

4. Часто варваризмы употребляются для насмешки над вредными привычками людей.

5. Также варваризмы используются авторами при высмеивании людей, которые не уделяют должного внимания изучению родного языка (например, *шала қазақ*).

6. Слова, употребляемые в разговорном языке: *конечно, вот что, значит, давай, ну-ка* и др. [Калиев, Г., Болганбаев, А. *Лексикология и фразеология современного казахского языка*. с. 165-166].

Таким образом, языковые средства, используемые в коммуникации социальных сетей, направлены на определенные действия, которые реализуют намерения коммуникантов. При этом речевой акт в социальных сетях употребляется в целях воздействия на духовную, культурную жизнь людей.

Литература

1. Алкебаева, Д.А. Прагматилистика казахского языка. «Қазақ университеті». – Алматы, 2014 – стр. 220.

2. Турсын, К. Словарь общественной коммуникации. //Digital Media Asia//. – Алматы, 2013 – стр. 254.

3. Калиев, Г. Энциклопедический словарь терминов языкознания. //Сөздік-Словарь//. – Алматы, 2005 – стр. 308.

4. Калиев, Г., Болганбаев, А. Лексикология и фразеология современного казахского языка. //Сөздік-Словарь//. – Алматы, 2006. – стр. 165-166.

5. Сулейменова, Э.Д., Шаймерденова, Н.Ж., Смагулова, Ж.С., Аканова, Д.Х. Словарь социолингвистических терминов. – Алматы, 213 – стр. 214.

6. Культура казахского интернет языка// kk.wikipedia.org/.

КОМПОЗИЦІЙНА КЛАСИФІКАЦІЯ МОВНИХ ПОРТРЕТІВ ПЕРСОНАЖІВ У ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ ТРИПТИХУ «ХРЕСНА ПРОЩА» Р. ІВАНИЧУКА

Писаренко К.В.

аспірантка кафедри української мови

Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

THE COMPOSITIONAL CLASSIFICATION OF LINGUISTIC PORTRAITS OF CHARACTERS IN LITERARY TEXTS OF TRIPTYCH «CROSS PILGRIMAGE» BY R. IVANYCHUK

Pysarenko K.V.

postgraduate student of the department of the Ukrainian language

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

Анотація

У статті окреслено проблему термінологічного визначення поняття мовного портрета, розкрито погляди лінгвістів на портретизацію в межах різних напрямів сучасного мовознавства. Подано композиційну класифікацію мовних портретів персонажів на підставі актуального членування тексту. Розкрито специфіку використання лексичного матеріалу відповідно до авторського методу творення художнього тексту.

Abstract

The publication is written in the context of modern linguistics in reference to problems of human nature and its determination. The article the problem of the terminology definition of linguistic portrait is outlined, the views of linguists to portraiting within different areas of modern linguistics are identified. The compositional language classification portraits of characters based on the current division of the text is showed. The specific usage of lexical material according to the author's method of creating a literary text are characterized.

Ключові слова: мовний портрет, типологія, композиційна класифікація, лексико-семантичне поле «людина», ідіостиль.

Keywords: linguistic portrait, typology, composition classification, lexical-semantic field «the human», idiostyle.

Провідною ідеєю сучасного мовознавства стала антропоцентричність лінгвістичних досліджень. Віддаючи належне системно-структурному підходу, що передбачає виявлення й аналіз характеристик різних рівнів мовної стратифікації, дослідження людини в мові і мови в людині стало основною науковою парадигмою. З огляду на зазначене останнім часом підвищився інтерес науковців до портретного зображення людини.

Питання мовного портрета в сучасному мовознавстві передусім пов'язане із неоднотайністю поглядів на тлумачення лінгвістами цього поняття. Інтерес до структури, композиції портрету в його розподілі на типи спостерігається у лінгвістів, які досліджують портрет, як мовне втілення образу, особливий випадок описового тексту тощо. Дослідники мовленнєвої характеристики визначають його на матеріалі текстового вираження комунікативного акту. У цій роботі ми спираємось на вживання терміна «мовний портрет» у значенні, сформульованому С. Єрмоленко, яка розглядає його як «сукупність зображувально-виражальних засобів, що вирізняють один персонаж з-поміж інших».

З огляду на існуючі класифікації мовних портретів у лінгвістичному науковому дискурсі, метою нашої розвідки стало створення композиційної типології на прикладі текстів романного триптиха «Хресна проща».

Портрет у художньому тексті є предметом дослідження багатьох лінгвістів, серед

яких І. Бикова, Т. Іжевська, О. Калінюк, К. Кусько, Т. Насалевич, А. Скачков. Мовний портрет та засоби вербальної портретизації вивчали І. Білодід, С. Бирик, С. Єрмоленко, Ф. Жилко, Г. Сюта, З. Шевчук. Різниця в поглядах цих мовознавців полягає в тому, що перші потрактовують портретний опис «виходячи зі змістового наповнення, як фрагмент тексту, в якому повідомляється про зовнішній вигляд персонажа або персонажів» [4 : 18], а другі розглядають мовний портрет у контексті вивчення мовної особистості, що об'єднує фізичні, психологічні та соціальні риси людини. Мовний портрет людини в художньому тексті є проекцією авторського ідіостилу, що віддзеркалює певною мірою світоглядні засади митця та його ставлення до описуваних дійових осіб. Погоджуємось із думкою Г. Сюти, що «розвиток цієї зони [йдеться про ЛСП «людина». – К. П.] пов'язаний також з індивідуальним типом мовомислення й естетичними уподобаннями автора, його світоорієнтацією. <...> Тому в контексті історії художньо-поетичної мови способи репрезентації, художнього опису людини модифікуються, видозмінюються, знають внутрішньосистемних і «зовнішньо» мотивованих оцінно-аксіологічних переа-кцентувань» [5 : 45-46].

У композиційному аспекті творення мовного портрета розмежовується відповідно до тема-рематичного членування тексту, присвяченого певному характеру. Побудова мовного портрета у художньому тексті перегукується із процесом зображення людини у живописі. Портретування персонажа може створюватися шляхом дистантного подання лексико-семантичних елементів наскрізно у тексті, так званими мовними штрихами. У випадку деконцентрованого подання структурно-синтаксичних одиниць, які більш повно передають інформацію про образ, спостерігаємо використання мовних ліній. Коли у тексті трапляється майже вичерпний опис характеру, його можна ідентифікувати як мовний ескіз, який деталізується стилістичними відтінками, але залишається незмінним за своєю суттю. Залежно від того, подає письменник портретні описи суцільним текстом чи окремими елементами виділяємо концентрований, неконцентрований, та портрет-деталь.

- концентрований мовний портрет

Концентроване портретування спостерігаємо у випадках, коли автор подає більшість інформації про персонажа у формі мікротексту. Такий прийом застосовується здебільшого при першій згадці про визначений образ. Концентроване портретування сприяє певній сталості персонажа у сприйнятті реципієнта (іншого персонажа або читача). Лексико-семантичні засоби створення такого портрета можуть бути повторно вжиті при наступній згадці, що сприятиме становленню визначальних структурно-синтаксичних елементів на позначення героя. Використання інших мовних одиниць при подальшому змалюванні персонажа за умови наявності концентрованого портрета виконує більше уточнюючу функцію, ніж створює динаміку розгортання характеру. Вичерпний за композиційною структурою опис найчастіше корелює із фізичним за семантикою портретом, оскільки психо-соціальні ознаки персонажа тією чи тією мірою виявляються через використання атрибутивних уточнень щодо мовлення, жестів у коментарях автора при прямій мові.

У романному триптиху «Хресна проща» Р. Іваничук використовує концентрований мовний портрет для зображення таких персонажів, які не є головними діючими особами та в чітких образах переважають негативні ознаки. Наприклад, при першій згадці про вродливу студентку Оресту письменник зазначає наступне *«привів із собою нікому не знайому першокурсницю – русяве янголятко з довгою, до пояса, товстою косою і тремтливими віями, писану красуню, яка тихо назвалася: «Я – Ореста»* [2 : 8]. Під час наступних звернень до цього персонажа автор повторює вже зазначені раніше характеристики світле / русяве / золоте / довге волосся або блакитні / сині / великі очі або синонімічні ним лексико-семантичні елементи золотокаса, синьоока: *«гіркота добира-лася до самого серця, й ще дужче згірчував її образ золотокасої Орести, яка влива-*

ється **великими синіми очима** в Аркадія» [2 : 26]; «я пантрував, коли й де засвітиться її **золота коса**, й тоді прошивхувався поміж студентами <....> її **голубі очі** швидко забігали, немов дівчина не могла мене впізнати» [2 : 36]. У такий спосіб письменник поступово заміщує номінативне позначення дівчини на синтаксичне (шляхом використання сталих словосполучень). Концентрований портрет Р. Іваничук вживає з метою підкреслення статичності героя, що є додатковою негативною ознакою. При подальшому згадуванні образу студентки автор використовує варіативні мовні одиниці із синонімічним значенням, що підсилює увагу до зовнішності як визначальної ознаки зазначеного персонажа.

- неконцентрований мовний портрет

Неконцентрований мовний портрет автори художніх творів використовують при поступовому розгортанні характеру. Неконцентрований опис частіше за все вживається при творенні психологічного портрета, що розкриває психологічний та соціальний стан героя. Використання неконцентрованого фізичного портрета письменником зумовлюється малою значимістю зовнішності або повною її нівеляцією внутрішніми ознаками. Поодинокі описи портретних характеристик не дозволяє реципієнтові (іншому персонажу або читачу) сприймати персонажа як добре відомий суб'єкт дії, передбачаючи його вчинки чи навпаки розуміючи мотивацію тих чи тих дій. Такий спосіб портретування наближений до пізнання людини в реальному житті – поступового відкриття нових ознак.

У Р. Іваничука неконцентрований мовний портрет вжито при зображенні головних діючих осіб. Спостерігаємо, як об'єктивні фактори впливають на зміну зовнішніх та внутрішніх ознак людини. Центральні персонажі оповіді, у чийх портретах переважають позитивні характеристики, вибудовані динамічно, реагуючи на події, вчинки або слова інших героїв. Для неконцентрованих портретів у цього письменника властивою є повторюваність майже у повному обсязі синтаксичних конструкцій, які вміщують визначальні ознаки персонажа. При цьому неконцентровані портрети вирізняються суміщенням фізичних і психічних ознак. У такий спосіб при повторенні наголошується на постійній взаємодії зовнішнього і внутрішнього, зовнішнього стану як прояву внутрішніх рухів. Прикладом може бути неконцентроване портретування студентки Ліди Сороки шляхом поєднання лексико-семантичних одиниць на позначення фізичного та ментального в людині. «Аркадій спалахнув і підтягнув штани, злісно при тому зиркнувши на журналістку, на **губах** якої **в'юнилася зухвала посмішка**» [2 : 11]; «Її **іконописне обличчя** враз **степліло**, Ігор приглянувся до Ліди й побачив, як крізь **холодну маску** проколюється на обличчі дівчини **затаєна врода** – може, вона з'являється, коли мова заходить про мистецтво?» [2 : 13]; «він цієї миті зустрівся з поглядом Ліди, яка досі ховалася за спинами хлопців і врешті протиснулася проміж них уперед; **обличчя** панни було **ясне й відкрите**, ніби **висвітлене** чарівним ліхтарем **ізсередини**» [2 : 20].

- портрет-деталь

Найбільш активно в художніх текстах трапляється портрет-деталь. До цього різновиду композиції портретів зараховуємо нереченнєві елементи із семантикою зовнішніх (наприклад, колір / розмір / форма очей, артикуляційні / акустичні особливості мовлення тощо. Наприклад: «– Згода! – **вигукнули** хлопці <....>– А я, приміром, жодних претензій не маю, – **пискнула** Ореста» [2 : 23]) та внутрішніх (характеристика погляду, інтонації, наприклад: «– А для чого лояльному товариству збиратися в печері? – Для емоцій, – **зіронізував** Аркадій» [2 : 22]; «в її **очах зблисло** **вдоволення**, гейби аж захоплення мовою Молодина: **таж він зовсім не глупий!**» [2 : 33]) ознак персонажа. Портрет-деталь використовується автором за необхідності деталізувати вже відомі характеристики образу або подати містку інформацію в обмеженому структурно-синтаксичному елементі. Під останнім розуміємо стислість синтаксичної одиниці при передачі діалогів у тексті, коли, наголошуючи на зміні фізичного чи ментального стану,

письменник портретує учасника розмови: «я побачив, як Ліда підвела голову й **почала зацікавлено слухати**» [2 : 33]; «її **розгублений погляд почав поволі тепліти**, і я примівав від щастя» [2 : 36].

Отже, вивчення мовного портрета є одним із актуальних завдань сучасної лінгвостилістики. Ми дотримуємось думки про наявність визначальних зображувально-виражальних засобів у тексті, які дозволяють виокремити персонаж з поміж інших, при термінологічному визначенні зазначеного поняття. При створенні композиційної класифікації мовних портретів персонажів у художніх текстах Р. Іваничука спираємось тема-рематичне членування тексту. Дотримуючись зазначеного аспекту, виділяємо концентрований, неконцентрований мовні портрети та портрет-деталь. Усі зазначені типи не функціують у художніх текстах у чистому вигляді, вони утворюють певну систему, що визначається як мовний портрет.

Література

1. Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки української культури. – К.: Інститут української мови НАН України, 2009. – 352 с.
2. Іваничук Р. Хресна проща / Р. Іваничук. – Харків: ТОВ «Будинок друку», 2012. – 284 с.
3. Лисиченко Л. А. Лексико-семантичний вимір мовної картини світу. – Х.: Вид. група «Основа», 2009. – 191, [1] с.
4. Скачков А. Ю. Лінгвостилістичні особливості портретних описів у творах М. Коцюбинського: [Текст] : дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / А. Ю.Скачков ; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2007. – 180 с.
5. Сюта Г. М. Лінгвосвіт поезії авторів Нью-Йоркської групи: Монографія. – К., Інститут української мови НАН України: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 164 с.
6. Українська мова: Енциклопедія / Вид. третє, зі змінами і доповненнями. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана», 2007. – 853 с.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

ОСОБЕННОСТИ Я-КОНЦЕПЦИИ ВЗРОСЛЫХ С РАЗНЫМ УРОВНЕМ ОПТИМИЗМА

Зотова Л.Э.

*К.пс.н., Московский государственный областной университет
г.Москва*

SELF-CONCEPT PARTICULARITIES OF ADULTS WITH DIFFERENT LEVEL OF OPTIMISM

Zotova L.

PhD in Psychology, Moscow Region State University

Аннотация

В статье раскрываются результаты исследования Я-концепции студентов и людей зрелого возраста, склонных к оптимизму и пессимизму. Выявлено, что оптимисты обладают высокой саморегуляцией, самоуверенностью и отраженным самоотношением, в отличие от пессимистов. Люди зрелого возраста более оптимистичны по сравнению со студентами и им характерна самопривязанность. Мужчины более оптимистичны, чем женщины и не склонны к самообвинению.

Abstract

The article describes results of the research related the Self-concept of students and adults who are inclined to optimism or to pessimism. It was revealed that optimists have more self-regulation, self-confidence and reflected self-attitude than pessimists. Adults are more optimists than students and they are characterized by self-attachment. Men are more optimists than women and they are not inclined to self-accusation.

Ключевые слова: Я-концепция, саморегуляция, самоуверенность, отраженное самоотношение, самопривязанность, самообвинение, оптимизм, пессимизм.

Keywords: Self-concept, self-regulation, self-confidence, reflected self-attitude, self-attachment, self-accusation, optimism, pessimism.

Обращение к проблеме Я – концепции предпринято автором неоднократно в связи с тем, что самосознание человека представляет рефлексивное отражение личностью себя, своих качеств, поведения, знаний и умений, а также представлений о том, как человек соотносится с социальным окружением и как последнее оказывает влияние на него [1,2]. Я-концепция является ключевым фактором интерпретации жизненного опыта: его анализа, умения видеть ошибки, ожидания будущих событий, поэтому самосознание человека тесно связано с уровнем оптимизма человека. М.Селигман считает, что оптимистический стиль определяет успешность жизни и деятельности человека. В зависимости от того, как человек объясняет происходящие с ним в жизни благоприятные и неблагоприятные события, его можно отнести скорее к пессимистам или оптимистам, что предполагает дальнейшее жизненное самочувствие человека [4].

О.А. Сычев отмечает: «Оптимизм и пессимизм достаточно ярко проявляются в различных областях реальной жизнедеятельности человека: образовании, спорте, профессиональной деятельности. Эти особенности существенно влияют на соматическое здоровье человека и его субъективный уровень благополучия» [5, с.4].

В отечественной психологической науке проблеме оптимизма посвящены работы Гордеевой Т.О., Замышляевой М.С., Крюковой Т.Л., Леонтьева Д.А., Муздыбаева К.,

Рудиной Л.М., Самоукиной Н.В., Сычева О.А. и др. Однако, несмотря на возникший интерес к данной тематике, проблема оптимизма личности представлена в психологии достаточно мозаично. Существуют и практические наработки, связанные с феноменом оптимизма и позитивного отношения к жизни. Так, в работе М.Ю.Краевой приведен алгоритм сопровождения детей с психологической травмой, способствующий формированию субъективного переживания благополучия и психологической стабильности [3].

В исследовании нами предпринята попытка рассмотреть Я-концепцию людей разных возрастных групп: студентов (20-25 лет) и людей зрелого возраста (40-45 лет), склонных к оптимизму или пессимизму.

Целью исследования явилось изучение Я-концепции взрослых людей с разным уровнем оптимизма.

В исследовании был использован следующий **диагностический материал**: методика исследования самооотношения В.В. Столина и С.Р.Пантилеева, тест на выявление оптимизма М. Селигмана, тест, направленный на исследование стиля саморегуляции деятельности Г. С. Парыгина, опросник на выявление самооценки личности О.И. Моткова.

В исследовании приняло участие 120 испытуемых.

Описание результатов исследования

В исследовании была принята позиция, что Я-концепция имеет сложную структуру и включает в себя три компонента: поведенческий, эмоциональный и когнитивный.

Выявлено, что чем человек более оптимистичен, тем вероятней у него проявляется высокая саморегуляция. Саморегуляцию поведения мы рассматриваем как содержательную характеристику поведенческого компонента Я-концепции. У оптимистов саморегуляция выражена автономным стилем деятельности, то есть оптимисты склонны предпринимать усилия, направленные на преодоление трудностей для достижения поставленных целей. Они характеризуются развитым самоконтролем, высоким уровнем самостоятельности и ответственности за принимаемые решения и осуществляемые действия. Высокая саморегуляция позволяет адекватно реагировать при изменении условий деятельности, применяя различные способы и приемы регуляции поведения.

У пессимистов саморегуляция характеризуется зависимым стилем деятельности, они склонны оставлять попытки достичь своих целей, что делает их весьма неуверенными в себе. Люди с низкой саморегуляцией с трудом ориентируются по ходу выполнения деятельности, не умеют анализировать внешние и внутренние условия своей активности, не критичны в оценках результатов деятельности.

Полученные результаты представлены в таблице № 1.

Взаимосвязь оптимизма и показателей

Я – концепции (по Пирсону)

Таблица № 1

Показатели Я-концепции	Шкала «Оптимизм»
Саморегуляция (поведенческий компонент Я-концепции)	,564*
Самоуверенность (эмоциональный компонент Я-концепции)	,388*
Отраженное самооотношение (эмоциональный компонент Я-концепции)	,413*

* - Корреляция значима на уровне 0,01

Существует взаимосвязь оптимизма с характеристиками эмоционального компонента Я-концепции. Содержательной характеристикой этого компонента является самоуверенность и отраженное самооотношение. Можно констатировать, что у люди с оптимистическим взглядом характеризуются выраженной самоуверенностью, они ощу-

щают силы собственного "Я", высокую смелость в общении. У оптимистов доминирует мотив успеха, а препятствия на пути к достижению цели они воспринимают как преодолимые.

Оптимисты отличаются также высоким уровнем отраженного самоотношения. Чем оптимистичнее человек относится к жизни, тем выше отраженное самоотношение. Вероятно, это связано с тем, что оптимисты радуются жизни и пребывают в хорошем настроении, что притягивает к ним других людей, тем самым они воспринимают себя принятыми окружающими людьми. Люди с высокими показателями по параметру «отраженное самоотношение» чувствуют, что их любят другие, ценят за личностные и духовные качества, за совершаемые поступки и действия, за приверженность групповым нормам и правилам. Они ощущают, что могут умело общаться, эмоционально открываться для взаимодействия с окружающими, чувствуют легкость в установлении деловых и личных контактов.

Пессимисты же характеризуются обратным: чем более пессимистичен человек, тем ниже отраженное самоотношение. Это, скорее всего, указывает на то, что человек рассматривает себя неспособным вызвать уважение у окружающих, как вызывающим у других людей осуждение и порицание. Они не ощущают одобрения, поддержки от других людей.

Таким образом, оптимистам свойственны такие характеристики эмоционального и поведенческого компонентов Я-концепции как: саморегуляция, самоуверенность и отраженное самоотношение.

Корреляционных связей оптимизма с характеристиками когнитивного компонента выявлено не было.

Далее мы провели сравнение характеристик Я-концепции двух групп респондентов. Результаты представлены в Таблице № 2.

Сравнение характеристик Я – концепции групп студентов и людей зрелого возраста (по Т-критерию Стьюдента)

Таблица № 2.

Параметр	Группа	Среднее	Т	Уровень значимости
Самопривязанность	Студ.	4,9	3, 178	$p \leq 0,05$
	Зрел. возр.	6,6		

Проведенный анализ данных при помощи Т- критерия Стьюдента позволил выявить статически значимые различия в группах студентов и людей зрелого возраста по параметру «Самопривязанность» (эмоциональный компонент).

Вероятно, это связано с тем, что с возрастом люди могут становиться ригидными и принимать себя до такой степени, что не желают работать над собой и развивать себя в лучшую сторону, они склонны выбирать для себя модель поведения, следуя которой они чувствуют себя комфортно, возможно поэтому они в большей степени, чем студенты, довольны собой и, вероятно, поэтому среди них больше оптимистов.

Для сравнения показателей Я – концепции у мужчин и женщин использовался Т-критерий Стьюдента для несвязанных выборок. Выявленные различия представлены в таблице №3.

Сравнение групп мужчин и женщин по показателю самообвинения (по Т-критерию Стьюдента)

Таблица № 3.

Параметр	Группа	Среднее	Т	Уровень значимости
Самообвинение	Муж.	4,8	- 2,000	$p = 0,05$
	Жен.	5,9		

Сравнительный анализ позволил выявить некоторые особенности Я – концепции

у мужчин и женщин. Выявлено, что самообвинение выше у женщин по сравнению с мужчинами. Женщины в большинстве характеризуются как видящие в себе недостатки, обвиняющие себя в своих промахах и неудачах. Возможно, женщины более склонны к самообвинению, поскольку в большей степени сосредоточены на заботе о других и учете их интересов, часто пренебрегая своими собственными потребностями и чувствами. Необходимо отметить, что женщины менее оптимистичны, чем мужчины, которым самообвинение не характерно.

Выводы

1. Оптимисты, в отличие от пессимистов, характеризуются высокими показателями саморегуляции, самоуверенности и отраженного самоотношения.
2. Выявленные взаимосвязи оптимизма с Я-концепцией относятся к эмоциональному и поведенческому компонентам, с когнитивным компонентом взаимосвязи не выявлены.
3. Люди зрелого возраста более оптимистичны по сравнению со студентами, и им в большей степени характерна самопривязанность.
4. Женщины более пессимистичны по сравнению с мужчинами и им характерно самообвинение.

Список использованной литературы

1. Зотова Л.Э., Плахотникова И.В., Сидячева Н.В. Поведенческий компонент в структуре «Я» - концепции личности: теоретический и практический аспект// *EuropeanSocialScienceJournal*. – 2015. - №8. С.284-291. ISSN2079-5513.
2. Зотова Л.Э. Особенности Я-концепции студентов-психологов, характеризующимися внутриличностными конфликтами //Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Психологические науки. - 2015.- №3. С.76-84.ISSN 2072-8514.
3. Краева М.Ю. К вопросу о "позитивности" Я - концепции детей, переживших психологическую травму //Материалы IX международной научно-практической конференции "Научные перспективы XXI века. Достижения и перспективы нового столетия"/ Ежемесячный научный журнал №2(9) - 2015, часть 6 - с.128 -231 - ISSN 34567-1769.
4. Селигман М. Как научиться оптимизму: Измените взгляд на мир и свою жизнь/ Мартин Селигман; Пер. с англ. – М.: Альпина паблишер. – 2013. -338 с.- ISBN 978-5-9614-4431-5.
5. Сычёв, О.А. Психология оптимизма [Текст]: учебно-методическое пособие к спец - курсу / О.А. Сычев; Бийский пед. гос. ун-т им. В. М. Шукшина. – Бийск: БПГУ им. В. М. Шукшина, 2008. – 69 с. – ISBN 978-5-85127-450-3

ОСОБЛИВОСТІ САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ У ЗАЛЕЖНОСТІ ВІД СТАТЕВИХ ТА СІМЕЙНИХ ЧИННИКІВ

Зімовін О. І.

*аспірант кафедри загальної психології Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна*

FEATURES OF THE PERSONALITY SELF-DEVELOPMENT DEPENDING ON THE SEXUAL AND FAMILY FACTORS

Zimovin O. I.

*Postgraduate Student of the Department of General Psychology, V.N. Karazin Kharkiv
National University*

Анотація

У статті представлено результати дослідження відмінностей підсистем та компонентів саморозвитку особистості у залежності від статі та сімейного стану людини. Показано, що чоловіки у саморозвитку більше сфокусовані на індивідуальному успіху, а жінки – на співпраці, враховуючи інтереси інших людей. Особи, що перебувають у шлюбі більше орієнтовані на взаєморозвиток, тим, що не перебувають у шлюбі більш властива орієнтація на індивідуальний успіх, вони прагнуть реалізації власного потенціалу, нових вражень, досягнень.

Abstract

The results of the study of personality self-development subsystems and components differences, depending on sex and marital status, are presented in the article. It was shown that men in self-development focuses more on the individual success, and women – on the cooperation, taking into account the interests of others. Married persons are more oriented on the mutual development, unmarried are focused on the individual success, and they strive to realize their potential, taking new experiences, achievements.

Ключові слова: саморозвиток особистості, статеві особливості, сімейні особливості, взаєморозвиток, індивідуальний успіх.

Keywords: personality self-development, sexual characteristics, family features, mutual development, individual success.

Постановка проблеми. В умовах, коли суспільство стрімко розвивається, оновлюються види професійної діяльності людини, змінюються засоби опосередкування спілкування, особливо важливою стає здатність людини до керування власним життєвим шляхом, створення у себе нових якостей та самостійного формування і вдосконалення здібностей, тобто здатність до саморозвитку.

Аналіз публікацій. Саморозвиток особистості розглядається з позицій суб'єктно-діяльнісного підходу через поняття «самодетермінації» (К. А. Абульханова-Славська, А. В. Брушлинський, С. Л. Рубінштейн, В. О. Татенко), у культурно-історичній парадигмі через поняття «оволодіння засобами розвитку» (Л. С. Виготський, О. К. Дусавицький, О. М. Леонтьєв, Г. А. Цукерман), як фундаментальна властивість особистості (Є. І. Ісаєв, С. Д. Максименко, В. І. Слободчиков), через визначення педагогічних умов переходу до саморозвитку у теорії розвивального навчання (В. В. Давидов, О. К. Дусавицький, В. В. Репкін,), як реалізація потенціалу особистості у екзистенційно-гуманістичному підході (А. Маслоу, Р. Мей, Ф. Перлз, К. Роджерс, І. Ялом) і т. д.

У той же час, питання про особливості саморозвитку особистості, зумовлені дією зовнішніх чинників, поки що не дістало свого розвитку. Але ж саморозвиток як складне та багатомірне явище зазнає дії великої кількості інших факторів та знаходить відображення у ряді особливостей способу життя людини.

Мета статі – викладення результатів дослідження відмінностей у вираженості компонентів та підсистем саморозвитку у залежності від статі людини та її сімейного стану.

Викладення основного матеріалу.

Було проведено емпіричне дослідження відмінностей у вираженості компонентів та підсистем саморозвитку у залежності від статі людини та її сімейного стану, в якому взяли участь 297 осіб. Студенти Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна у віці 17 – 21 рік ($M=18,7$; $SD=1,4$) – 220 осіб, зрілі особи у віці 35-45 років ($M=42$; $SD=6,8$) – 46 осіб, особи літнього віку 60-78 років ($M=65,9$; $SD=8,7$) – 30 осіб.

Для дослідження параметрів саморозвитку особистості було використано наступні методи: методика «Диспозиційна характеристика саморозвитку особистості» С. Б.

Кузікової, самоактуалізаційний тест Ю. Є. Альошиної, Л. А. Гозман та ін., «Профіль особистості» для дослідження цінностей Ш. Шварца, опитувальник суб'єктивної якості вибору Д. О. Леонтьєва, О. Ю. Мандрикової, А. Х. Фам, тест самодетермінації К. Шелдона у модифікації Є. М. Осіна, опитувальник «Стиль саморегуляції поведінки» В. І. Моросанової, методика діагностики особистісного динамізму Д. В. Сапронова, Д. О. Леонтьєва, методика «Особистісна біографія» О. І. Моткова, шкала психологічного благополуччя К. Ріфф в адапт. Т. Д. Шевеленкової та Т. П. Фесенко, тест міжособистісних відносин Т. Лірі.

На першому етапі було визначено підсистеми та компоненти саморозвитку особистості. Прогресивна підсистема відображує спрямування розвитку особистості на індивідуальний успіх; інтергресивна – на взаєморозвиток, співпрацю, врахування не тільки власних інтересів але й інтересів інших людей, побудову з ними якісних міжособистісних відносин. До прогресивної підсистеми входять компоненти: самовираження – втілення потенціалу людини, відображення її цінностей, потреб та бажань у власному житті; саморегуляція – самостійне, незалежне управління власним розвитком, визначення його мети та засобів, заради особистих досягнень, самовдосконалення. До інтергресивної підсистеми входять: взаєморозвиток, при якому особистість розвивається у взаємовідносинах з іншими людьми, піклуючись про їх благополуччя; ідеальне Я, яке інтегрує бажані риси (способи спілкування та поведінки) особистості у соціумі та виконує функції мотивації і спрямування розвитку.

Для встановлення значущості відмінностей у середніх компонентів та підсистем саморозвитку особистості у залежності від факторів статі та сімейного стану було використано t-критерій Стьюдента для незв'язаних вибірок.

У таблиці 1 представлено коефіцієнт t та показник рівня значущості p, а також самі середні показники компонентів і підсистем саморозвитку особистості та стандартні відхилення для підгруп чоловіків та жінок.

Таблиця 1

Відмінності у середніх показниках компонентів та підсистем саморозвитку особистості у залежності від статі

Компонент/підсистема	Середнє та стандартне відхилення		t	p
	Чоловіки	Жінки		
Саморегуляція	-0,17±0,9	0,07±1	-1,833	0,068
Взаєморозвиток	-0,06±0,9	0,02±1	-0,675	0,5
Ідеальне Я	-0,08±1,1	0,03±1	-0,831	0,407
Самовираження	0,26±0,9	-0,1±1	2,819	0,005
Прогресія	0,06±0,9	-0,02±1	0,603	0,547
Інтергресія	-0,18±1	0,07±1	-1,990	0,048

Примітка: t – критерій Стьюдента, p – статистична достовірність

Існують статистично значущі відмінності у середніх показниках компоненту самовираження для підгруп чоловіків та жінок ($p=0,005$), а також показниках інтергресивної підсистеми ($p=0,048$). Чоловіки значущо перевершують жінок за рівнем самовираження, тобто вони більш схильні прагнути реалізувати власний потенціал, перебудувати зовнішній світ у відповідності до свого внутрішнього задуму. Нагадаємо, що компонент самовираження входить до прогресивної підсистеми. І хоча, за середніми останньої, не виявлено значущих відмінностей, можна побачити, що показник прогресії є вищим у чоловіків. Тобто загалом чоловікам більш властива орієнтація на індивідуальний успіх, досягнення, якомога більш повну реалізацію себе у суспільстві. У той же час жінки статистично значущо перевершують чоловіків за показником інтергресії, в якому відображається інтергресивна підсистема саморозвитку особистості. Тобто для них характерною є орієнтація на взаєморозвиток, співпрацю, врахування не тільки власних

інтересів але й інтересів інших людей, побудову з ними якісних міжособистісних відносин. Підсумуємо: чоловікам більш властиве самовираження, прагнення реалізувати власний потенціал, перебудувати зовнішній світ у відповідності до свого внутрішнього задуму, з орієнтацією на індивідуальний успіх, у жінок більш виражена інтергресивна підсистема саморозвитку з орієнтацією на взаєморозвиток, співпрацю, врахування не тільки власних інтересів але й інтересів інших людей.

Слід зауважити, що отримані результати скоріше за все визначаються не біологічними факторами, адже саморозвиток особистості – перш за все культурно-історичне утворення, скільки гендерними особливостями виховання, соціалізації чоловіків та жінок. Першим прививають цінності активності та досягнень, другим – цінності відносин. Звісно остаточну відповідь на це питання може дати лише емпіричне дослідження, в якому гендерні особливості (прояви маскулінності, фемінінності) постануть у якості контрольованої незалежної змінної у відношенні до підсистем саморозвитку особистості. У той же час, отримані результати та їх пояснення гендерними чинниками погоджуються з концепцією морального розвитку К. Гілліган [2], у якій вказується, що чоловіки та жінки стоять перед різними моральними проблемами: перші захищають права особистості на життя та самореалізацію на основі моралі справедливості, другі прагнуть зберегти взаємовідносини, ввімкнувши інших людей у сферу свого піклування. Корінь цих розбіжностей дослідниця вбачає у формуванні гендерної ідентичності у відносинах з матір'ю. Розуміючи власну відмінність від матері хлопчик має піти шляхом отримання все більшої автономії, незалежності та самостійності. Мабуть, це сприяє також більшій включеності чоловіків у владні відносини, а також тому, що вони намагаються реалізовувати владні (ієрархічні) патерни, навіть у тих стосунках, що вимагають більшшої паритетності та рівності. Дівчинка навпаки ототожнюється, ідентифікується з матір'ю, а отже її розвиток пов'язаний з усвідомленням значущості стосунків між людьми. Для жінки більш важливою стає мораль піклування та відносин, ніж мораль справедливості та незалежності.

Перебування у шлюбі також може бути розглянуто як чинник та прояв особливостей структури саморозвитку особистості. У таблиці 2 представлено коефіцієнт t та показник рівня значущості p , а також самі середні показники компонентів і підсистем саморозвитку особистості та стандартні відхилення для підгруп осіб, що перебувають або перебували (смерть одного з подружжя) у шлюбі, та тих, що не перебувають у шлюбі.

Таблиця 2

Відмінності у середніх показниках компонентів та підсистем саморозвитку особистості у залежності від сімейного стану

Компонент/підсистема	Середнє та стандартне відхилення		t	p
	У шлюбі	Не у шлюбі		
Саморегуляція	-0,41±0,9	0,09±1	3,449	0,001
Взаєморозвиток	0,59±0,8	-0,14±1	-5,104	<0,00001
Ідеальне Я	0,08±0,7	-0,02±1,1	-0,880	0,381
Самовираження	-0,33±1	0,08±1	2,804	0,005
Прогресія	-0,49±1,1	0,11±0,9	3,736	0,0003
Інтергресія	0,45±0,8	-1±1	-4,592	0,00001

Примітка: t – критерій Стюдента, p – статистична достовірність

Виявлено статистично достовірні відмінності у середніх компоненту саморегуляція – середнє підгрупи осіб, що не перебувають у шлюбі, має більш високе значення. Ця підгрупа також перевершує іншу за рівнем самовираження та прогресії. Підгрупа осіб, що перебувають у шлюбі, має вищі значення за середніми показниками взаєморозвитку та інтергресії. Середні за показником ідеальне Я у першій та другій підгрупі не мають статистично достовірних відмінностей.

Якщо узагальнити отримані відмінності у показниках компонентів та підсистем саморозвитку особистості у підгрупах тих, що перебувають у шлюбі, та тих, що не перебувають, можна заключити: перші більше орієнтовані на взаєморозвиток, вони прагнуть та здатні піклуватись про інтереси інших людей, для них відносини з іншими постають у якості найважливішої сфери власної реалізації; другим більш властива орієнтація на індивідуальний успіх, вони не хочуть залежати від когось іншого, прагнуть лише реалізації власного потенціалу, нових вражень, досягнень і т. д.

Інтерпретація отриманого факту вимагає введення тези про те, що сім'я є цінністю для людини. Але як і будь-яка інша цінність, вона має індивідуальну міру вираженості, тобто для однієї особистості вона має значення, постає у якості чинника, що спрямовує саморозвиток, а для іншої – ні, у її спрямуванні більшу роль відіграють індивідуалістичні цінності (досягнення, влада, гедонізм, стимуляція і т. д.). Особистості, орієнтовані на сім'ю, для яких вона виступає у якості цінності, створюють її та реалізують власний саморозвиток у відносинах з членами сім'ї – це один можливий шлях саморозвитку. Особистості, орієнтовані на індивідуалістичні цінності, у крайніх випадках або вдаряються у професійну діяльність, роботу або займаються власними враженнями, наприклад, обираючи постійні подорожі у якості способу власного життя, а отже також реалізуючи саморозвиток. Діючі у сучасності феномени child-free (сімей, вільних від дітей), небажання молодих людей створювати сім'ї, відмічена багатьма науковцями [2] криза сім'ї як такої, призводять до девальвації сім'ї як цінності, а отже і до того, що саморозвиток особистості розгортається в інших суспільних просторах.

Висновки

1) Чоловікам більш властиве самовираження, прагнення реалізувати власний потенціал, перебудувати зовнішній світ у відповідності до свого внутрішнього задуму, з орієнтацією на індивідуальний успіх, у жінок більш виражена інтергресивна підсистема саморозвитку з орієнтацією на взаєморозвиток, співпрацю, врахування не тільки власних інтересів але й інтересів інших людей.

2) Особи, що перебувають у шлюбі більше орієнтовані на взаєморозвиток, вони прагнуть та здатні піклуватись про інтереси інших людей, для них відносини з іншими постають у якості найважливішої сфери власної реалізації, для тих, що не перебувають у шлюбі більш властива орієнтація на індивідуальний успіх, вони не хочуть залежати від когось іншого, прагнуть лише реалізації власного потенціалу, нових вражень, досягнень і т. д.

Література

1. Дружинин В. Н. Психология семьи / Владимир Николаевич Дружинин – СПб.: Питер, 2006. – 176 с.
2. Gilligan C. In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development / Carol Gilligan. – Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1982. – 216 p.

КОРРЕКЦИЯ АСОЦИАЛЬНОГО ПОВЕДЕНИЯ ВОСПИТАННИКОВ В УСЛОВИЯХ СОЦИАЛЬНО-РЕАБИЛИТАЦИОННОГО ЦЕНТРА

Лукьянова У.А.

*студент 1-ого курса магистратуры
Оренбургского государственного
педагогического университета*

CORRECTION OF ASOCIAL BEHAVIOUR OF PUPILS AT THE SOCIAL REHABILITATION CENTER

Lukyanova U.A.

the student 1st year master ,
Orenburg state pedagogical University

Аннотация

В статье рассмотрена актуальная проблема современного общества - асоциальное поведение детей. Особенность этой статьи в том, что отклоняющееся поведение исследуется на примере воспитанников социально-реабилитационного центра, в который попадают дети из семей со сложной жизненной ситуацией. В статье мы предложили и экспериментально проверили ряд методов коррекции асоциального поведения, которые наиболее эффективны при взаимодействии воспитателя, ребенка и родителей.

Abstract

The article considers a topical problem of modern society - asocial behavior of children. The peculiarity of this article is that deviant behavior is analyzed on the example of pupils of the social rehabilitation centre for children from families with a difficult life situation. In the article we proposed and experimentally tested the methods of correction of antisocial behavior, which are most effective when interaction between teacher, child and parents.

Ключевые слова: асоциальное поведение, коррекция, воспитание, методы.

Keywords: antisocial behavior, correction, education, methods.

В современном российском обществе социальные и экономические изменения требуют особого внимания к проблемам детства, бездуховности и низкого культурного уровня детей и родителей. Ослабление основ воспитания такого социального института как семья приводит к росту численности безнадзорных детей, социальных сирот, увеличению распространения в детской среде наркотиков, психотропных препаратов, алкоголя. Результатом является увеличение числа детей асоциального поведения. В связи с этим возникла необходимость актуализации изучения проблемы предупреждения и коррекции асоциального поведения детей, в частности в условиях реабилитационных центров, которые создаются для оказания детям и подросткам, находящимся в трудной жизненной ситуации, квалифицированной медико-социальной, психолого-социальной и социально-педагогической помощи, в ходе которой осуществляются профилактика безнадзорности и беспризорности, социальная реабилитация, коррекция социального развития, нормализация отношений с окружающими (Т.Д. Шапошникова).

В рамках нашего исследования мы обратимся к теоретическим источникам проблемы асоциального поведения детей.

Асоциальное (от англ. asocial — направленный против общества) поведение — нарушение норм и правил, принятых в обществе.

Асоциальное такое поведение ребенка, которое не соответствует его возрастным особенностям. Например, употребление алкоголя и курение — довольно распростра-

ненная норма поведения взрослых. А поведение детей с такими привычками относится к асоциальному.

В юридической литературе асоциальным, отклоняющимся поведением называют поведение, в котором устойчиво проявляются отклонения от социальных норм, как отклонения корыстной, агрессивной ориентации, так и социально – пассивного типа.

К основным отклонениям в поведении детей по мнению И.А. Фурманова относятся: грубость, ложь, неврозы, сквернословие, азартные игры, бродяжничество, курение, употребление алкоголя и наркотиков и т.д.

Психолого-педагогические исследования показывают, что наиболее ярко может быть выражено отклоняющееся поведение в подростковом периоде, но его предпосылки могут проявляться в младшем школьном возрасте. Поэтому важно вовремя разглядеть у ребенка отклонения в поведении и начать работу над его коррекцией.

Коррекция по мнению А.И. Кочетова это сочетание процесса перевоспитания с влияниями, предполагающими изменения в развитии личности.

Анализ опыта работы по коррекции асоциального поведения в социально-реабилитационном центре для несовершеннолетних "Гармония", позволил выявить основные функции изучаемого феномена, позволяющие обеспечить при работе с воспитанниками центра переориентацию асоциального или недостаточно сформированного жизненного опыта несовершеннолетних в позитивное русло, формирование профессиональных намерений, ценностно-нормативных представлений и им соответствующих навыков социального поведения, изменение социального статуса воспитанника в сообществе, развитие самостоятельности и ответственности, способности к саморегуляции своего поведения с позиции общечеловеческих этических норм и ценностей, восстановление позитивных социальных контактов (Т.Д. Шапошникова):

- восстановительную, предполагающую восстановление тех положительных качеств, которые преобладали у подростка до появления трудновоспитуемости, обращение к памяти ребенка о его добрых делах;
- компенсирующую, заключающуюся в формировании у подростка стремление компенсировать тот или иной недостаток успехом в увлекающей его деятельности (в спорте, труде и т.д.);
- стимулирующую, направленную на активизацию положительной общественно полезной деятельности ученика; она осуществляется по средством осуждения или одобрения, т.е. небезразличного, эмоционального отношения к личности ребенка, его поступкам;
- исправительную, связанную с исправлением отрицательных качеств ребенка и предполагающую применение разнообразных методов коррекции поведения (поощрение, убеждение, пример и т.д.).

Вместе с тем, мы обнаружили специфику решения проблем коррекции асоциального поведения в социально-реабилитационном центре для несовершеннолетних "Гармония". На опыте центра "Гармония" мы можем утверждать, что коррекция отклоняющегося поведения предполагает в первую очередь выявление неблагополучия в системе отношений ребенка со взрослыми и сверстниками и корректировку педагогических позиций учителей, родителей, которая должна способствовать, в частности, разрешению острых и вялотекущих конфликтов, неблагоприятно сказывающихся на социальном развитии ребенка. Кроме того, чрезвычайно важным представляется анализ социометрического статуса ребенка в коллективе класса, в среде сверстников, определение места, которое он занимает в системе межличностных отношений, выяснение того, насколько оправдываются его прежние ожидания, имеет ли место психологическая изоляция, и если таковая имеется, поиск ее корней и причин, возможных путей ее преодоления.

Значимым при работе с воспитанниками центра, характеризующимися асоциаль-

ным поведением, является использование определенных методов коррекции.

Методы общепедагогического влияния содержат в себе лечебно-педагогические указания, касающиеся всех видов недостатков характера, а иногда и всех категорий детской "исключительности". Данная группа включает в себя следующие виды психолого-педагогического воздействия:

- Укрепление слабой воли / "Коррекция активно-волевых дефектов" / должно проводиться систематически. Доказательством положительного результата считается то, что ребенок не оставляет ни одно начатое дело, умеет следовать инструкциям и требованиям воспитателя, а также самостоятельно организовывать себя и свое время. Это достигается благодаря личному примеру педагога, распределением поручений с учетом реальных возможностей ребенка, ограничению количества требований и контролем их выполнения.

- "Коррекцию страхов" следует проводить как индивидуально, так и в группе путем усиления психотравмирующего фактора до максимума, т.е. путем аффективных переживаний. Например, детям, боящимся огня, предписывается носить с собой некоторое время спичку и уже этим достигался положительный эффект.

- В работе с истеричными детьми, а также при сильном возбуждении ребенка используется "метод игнорирования". Детям не показывают, что у них видят какую-либо "исключительность". Искусство педагога заключается в том, чтобы "не замечать" аффективные и истерические проявления в поведении ребенка, но и не оставлять подобных детей без внимания. Например, рассеянность и застенчивость значительно тормозят развитие личности ребенка. Поэтому для коррекции этих проявлений рекомендуется ограничивать число раздражителей, развивать волю, самоуважение ребенка, проводится система мер по физическому закаливанию и укреплению детского организма.

Ко второй группе методов, которые применяются в социально-реабилитационном центре относятся специально педагогические методы, которые направлены на коррекцию тех или других конкретных и ярко выраженных недостатков характера. В нее включается: коррекция тиков, "коррекция детской скороспелости" (акселерации), исправление недостатков истерического характера и многие другие. Большое внимание уделяется трудовой терапии. Процесс коррекции асоциального поведения воспитанников осуществляется в несколько этапов:

- стимулирование и развитие общей работоспособности;
- выработка систематичности и выдержки в работе;
- развитие культуры интереса (отвлечение от отрицательных интересов и поддержка социально полезных);
- развитие общей активности, особенно у пассивных детей.

Кроме вышеизложенных методов мы предложили применять в работе социально-реабилитационного центра, в контексте коррекции асоциального поведения воспитанников, такие современные методы как:

1. Арт-терапия.

На сегодняшний день существует много способов коррекции поведения детей, один из них - рисунок. Педагог должен попросить ребенка нарисовать интересную историю про его поведение. Проговаривая с ребенком, что хорошо и что плохо, в процессе рисования, психолог должен попытаться вывести ребенка из плохих ситуаций в хорошие. Через пластилин тоже можно проигрывать различные ситуации. Еще один практический способ коррекции поведения заключается в том, что ребенку нужно предложить раскрасить геометрическую фигуру (квадрат, треугольник, круг и т. д.) или что-либо другое с такой инструкцией: за границы рисунка выходить не нужно. Такой прием тоже повлияет на поведение ребенка, так как в нем ребенок покажет границы своих рамок дозволенности в поведении. Результаты такого теста помогут определить рамки поведения ребенка в обществе.

2. Групповые тренинги

Необходимо проигрывать различные ситуации, в которых дети и их родители станут более сплоченными, лучше начнут понимать друг друга, доверять себе и близким.

3. Ролевые игры

Эффективность метода заключается в том, что через игру можно увидеть внутренний мир ребенка и помочь ему в его поведении.

4. Телесно-ориентированная терапия

Ребенку объясняют, что его собственный организм обладает мощными ресурсными возможностями и поэтому в процессе психокоррекционного сеанса им необходимо довериться своему телу, своим ощущениям и просто наблюдать за ними. Таким образом, перед началом сеанса, осуществляется психотерапевтическое наведение, создающее установку на восстановление нарушенных функций и общее укрепление организма.

Одновременно необходимо уделять большое внимание дыханию пациента. Если ребенок воздерживается от выражения своих образов-представлений, каких либо мыслей или чувств, то он непроизвольно задерживает дыхание, так как это форма сопротивления. В этом случае ребенку рекомендовано глубоко и медленно дышать животом, что, как правило, оживляет подавленные эмоции.

5. Сказкотерапия

Привлекательность сказки для коррекции недостатков личностного развития и поведения детей заключается в следующем:

- в сказочных сюжетах встречаются ситуации и проблемы, которые переживает каждый ребенок: необходимость выбора, взаимопомощь, борьба добра со злом;
- главный герой сказки — образ собирательный, и ребенок достаточно легко идентифицирует себя с ним, становится участником сказочных событий;
- в сказке, как правило, представлено множество моделей поведения в различных ситуациях, которые ребенок имеет возможность «прожить», эмоционально переработать, «присвоить» и перенести в реальную жизнь.

Психокоррекционные сказки создаются для мягкого влияния на поведение ребенка. Под коррекцией здесь понимается «замещение» неэффективного стиля поведения на более продуктивный, а также объяснение ребенку смысла происходящего. Надо сказать, что применение психокоррекционных сказок ограничено по возрасту (примерно до 11–13 лет) и проблематике.

Таким образом, в аспекте социального формирования и саморазвития личности коррекционная психолого-педагогическая помощь детям с асоциальным поведением ориентирована на взаимодействие воспитателя, ребенка и родителей. В отношении детей отклоняющегося поведения применяются различные методы коррекции восстановительной, компенсирующей, стимулирующей и исправительной функциями. Ребенок асоциального поведения нуждается в таком ориентировании, которое будет являться залогом его успешной жизни в будущем.

Коррекционная работа должна строиться на уважении права ребенка быть трудным. Трудный школьник не заслуживает отрицательной характеристики, не содержит в себе осуждения или порицания. Трудный — не значит плохой, испорченный, негодный или тем более безнадежный. Трудный — это такой ребенок, который требует особого отношения, пристального внимания; ученик, которому необходимо индивидуально сориентированное воспитание.

Список литературы

1. Шакурова М.В. Методика и технология работы социального педагога: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений 4-е изд., стер. — М.: Издательский центр «Академия», 2007
2. Кащенко В.П. Педагогическая коррекция: Испр. недостатков характера у детей

и подростков: Кн. для учителя – 2-е изд. – М.: Просвещение, 1994. – 223 с.

3. Пережогин Л.О., Вострокнутов Н.В. Асоциальное поведение детей и подростков. Профилактика и коррекция ассоциированных психических расстройств. Руководство для врачей. М.: ФГБУ «ГНЦСП им. В.П. Сербского» Минздравсоцразвития России, 2012

4. Фурманов И.А. Психология детей с нарушениями поведения: Пособие для психологов и педагогов. – М., 2004

5. Кочетов А.И. Перевоспитание подростка – Москва: Педагогика, 1972 . – 120 с.

6. Януш Корчак. Как любить ребенка: Издательство "Книга", 1980

7. Фролов С.С. Социология. – М.: «Логос», 1996

8. Шапошникова Т. Д. Педагогические условия ресоциализации несовершеннолетних в социально-реабилитационном центре: автореф. дисс. ... канд. пед. наук. Кострома 2010

9. Пак Л.Г. Социально-ориентированная деятельность студента вуза: от идеи к реализации. - Оренбург: Изд-во Принт-Сервис, 2013. — 312 с.

ВЛИЯНИЕ ГЕНДЕРНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ ПОДРОСТКОВ НА РАЗВИТИЕ КОМУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ И ЭМПАТИИ В ПРОЦЕССЕ СОЦИАЛИЗАЦИИ

Ершова Д.А.

кандидат психологических наук, доцент, Северо-Кавказский федеральный университет, Ставрополь

Несват В.А.

студентка 4 курса специальности «Клиническая психология», факультет образования, Институт образования и социальных наук, Северо-Кавказский федеральный университет, Ставрополь

INFLUENCE OF GENDER FEATURES OF TEENAGERS TO DEVELOPMENT COMMUNIKATION SKILLS AND EMPATHY IN SOCIALIZATION PROCESSES

Ershova D.A.

*PhD of Psychology, associate Professor,
North-Caucasian Federal University, Stavropol*

Nesvat V.A.

*4 course of Clinical psychology, Faculty of Education, Institute of Education and Social Sciences,
North-Caucasian Federal University, Stavropol*

Аннотация

В настоящей статье представлены результаты эмпирико-психологического исследования особенностей коммуникативных навыков юношей и девушек в подростковом возрасте, рассматриваемые через призму гендерного подхода в психологии. Приводятся результаты исследований феминности-маскулинности, уровня эмпатии и типов межличностных отношений у мужской и женской групп.

Abstract

This article presents the results of empirical research of psychological peculiarities of communicative skills of boys and girls in their teens, viewed through the prism of gender perspective in psychology. The results of studies of masculinity-femininity, the level of empathy and types of interpersonal relations among male and female groups are present.

Ключевые слова: коммуникативные навыки; коммуникативные особенности; подростковый возраст; гендерная идентичность; маскулинность; феминность; андрогинность; межличностное общение, эмпатия; социализация.

Keywords: communication skills; communication features; adolescence; gender identity; masculinity; femininity; androgyny; interpersonal communication; empathy; socialization.

Учитывая современные условия реформирования социальной жизни общества, на первый план психологических исследований выходят гендерные аспекты социализации молодого поколения, представляющие весомость формирования сознания и поведения подростков в современном обществе. Особое внимание обращается на изучение гендерных особенностей в коммуникативной сфере личности молодых людей, из-за гендерной социализации мальчики и девочки приобретают определенные качества, которые образуют различия по типу гендерной идентичности, понимания которой зачастую совершенно различны в разных культурах [2; 3].

В современном обществе наблюдается размытие, уничтожение гендерных ролей и размытость стереотипов о женственности и мужественности, что вынуждает подрастающее поколение чувствовать себя одиноким, не принадлежащем конкретно к определенной гендерной группе [5]. Суммируясь с наличной кризисной ситуацией данного возрастного периода, непонятность, размытость, туманность гендерных ролей может создать проблемы в будущем становлении гендерной принадлежности и идентичности, затрудняя процесс общения и связь со своими сверстниками и старшим поколением, тем самым разрушая традиционное развитие, поведение и личность, нарушая социальную адаптацию [1; 4] и т.п.

Таким образом, стоит отметить, что указанная проблема – проблема изучения гендерной идентичности и гендерных особенностей коммуникативной сферы личности – широко изучается в рамках гендерного подхода в психологии (Т.В. Бендас, Ш. Берн, Е.А. Здравомыслова, И.С. Клёцина, И.С. Кон, В.А. Лабунская, Л.Н. Ожигова, Л.В. Попова, Е.Р. Ярская-Смирнова и др.), но является одной из актуальных и по настоящий момент.

В проведенном исследовании принимали участие 60 подростков, из них 30 мужского и 30 женского пола, учащиеся девярых-десятих классов в возрасте 14-16 лет. Подростки были разделены нами на 2 группы по половому признаку и составили мужскую и женскую выборки. Выбор возраста учеников обусловлен тем, что для этой возрастной категории характерны максимальные эмоциональные проявления, что даст более отчетливые показатели в психолого-эмпирическом исследовании. Настоящее исследование проводилось на базе МОУ СОШ №25 г. Ставрополя.

В первой части исследования, испытуемые были разделены по половому признаку на две группы: мужская и женская, а также проведено тестирование испытуемых по методике «Опросник Сандры Бэм по изучению маскулинности-феминности».

Второй этап заключался в проведении исследования отношений между людьми (по Т. Лири). Методика предназначена для изучения стиля и структуры межличностных отношений их особенностей, а также изучение мнения испытуемого о себе, своем образе «Я», самонимии. Методика позволяет выявить зоны конфликтов испытуемого.

На третьем этапе проводится анализ способности войти в эмоциональное состояние другого лица (эмпатия) В. В. Бойко.

Четвертый этап заключался в проведении математико-статистической обработки полученной информации интерпретации результатов исследования.

На пятом этапе производилось формулирование выводов по результатам проведенного психолого-эмпирического исследования.

В ходе проведенного исследования были получены следующие результаты.

В группе мужчин маскулинность была отмечена у 46% от всей мужской выборки,

из них 20% обладают ярко выраженной маскулинностью. Феминность наблюдается у 20% от всей мужской выборки испытуемых, андрогинность - у 34%. То есть, в мужской выборке 54% испытуемых составляет иной тип идентичности, это говорит о том, что примерно у половины выборки испытуемых нет доминирования маскулинных качеств, что как раз отражает тенденции современного общества о наличии развитых феминных качеств у мужчин.

У представителей женского пола феминный тип гендерной идентичности обнаруживается 48% от всей женской выборки, из них 35% испытуемых обладают ярко выраженной феминностью. Маскулинность в женской выборке испытуемых была отмечена у 13%, а андрогинность - 39%, что свидетельствует о преобладании лиц с доминированием феминных черт над маскулинными, что также, в свою очередь, говорит о сформированной гендерной идентичности представительниц женского пола данной выборки.

Исследование по тесту «Диагностика межличностных отношений» Т. Лири показало, что среди представителей мужской выборки преобладают такие типы межличностного общения, как властность, лидерство, при явном преобладании над другими (26%), независимо-доминирующий (20%), прямолинейно-агрессивный тип (25%). Среди представителей женской выборки преобладают типы межличностного общения, такие как недоверчиво-скептический (12%), покорно-застенчивый (22%), зависимый (25%), сотрудничающий (12%), ответственно-великодушный (8%).

В результате исследования эмпатических способностей по В.В. Бойко было выявлено, что у подростков мужского пола, уровень эмпатии равен 13,8 балла, у подростков женского пола уровень эмпатии составил 27,68 баллов. На основании полученных данных заключаем, что уровень эмпатических способностей у подростков мужского пола, значительно ниже, чем у подростков женского пола.

Полученные данные подверглись математическо-статической обработке для установления значимых различий между двумя выборками с помощью U-критерия Манна-Уитни, различия подтверждены при $p < 0,05$.

Таким образом, на основании результатов комплексного экспериментально-психодиагностического исследования гендерных особенностей коммуникативной сферы личности подростка можно сформулировать следующие положения.

1. В мужской выборке преобладают лица с доминированием маскулинных черт, что говорит об уже сформированной гендерной идентичности большинства испытуемых по мужскому типу. Для них характерны высокий рост и физическая сила; следом на первый план выступает сила воли, и наконец - интеллект, обеспечивающий успех в жизни.

2. В женской выборке испытуемых преобладают лица с доминированием феминных черт, что говорит о сформированной гендерной идентичности представительниц женского пола, а также выражается у них в уступчивости, мягкости, чувствительности, застенчивости, нежности, сердечности, способности к сочувствию, сопереживанию и прочие черты поведения, характерные для женского типа поведения.

3. В межличностных отношениях юноши преимущественно используют такие особенности, как властность, лидерство, черты самодовольства (или самовлюбленности), дистантность, упорство в достижении целей, повышенная обидчивость и прочее. Представители женской выборки наиболее тяготеют к таким чертам, проявляемым в межличностном общении, как обособленность, замкнутость, подозрительность, сверхчувствительность к критическим замечаниям в свой адрес, уникальность суждений и поступков, податливость, пассивность, неуверенность в себе, тревожность, потребность в привязанности и теплых отношениях, экзальтация в проявлении своих убеждений и т.д.

Подводя итог вышесказанному, можно отметить, что общение представляет собой неотъемлемый момент в адекватной социализации подростков, так как именно в этом

возрасте закладываются личностные особенности, связанные с ответственностью, рефлексивностью, целостностью Я-концепции, как важные качества зрелой личности. Общение подростков со сверстниками и взрослыми необходимо рассматривать как социальную потребность, без реализации которой замедляется, а иногда и прекращается формирование личности. Особое внимание следует уделить важности влияния гендерной идентичности подростков на их коммуникативные навыки и особенности речевой сферы в целом, учитывая различия в особенностях и моделях межличностного общения у юношей и девушек.

Литература

1. Бакунова И.В. Психологическое здоровье личности в условиях социального стрессирования. Сборник: психологическое здоровье личности: теория и практика сборник научных трудов по материалам I Всероссийской научно-практической конференции. – 2014, - с. 23-27.
2. Бендас Т.В. Гендерная психология: Учебное пособие. - СПб.: Питер, -2006, - 431 с.
3. Воронцов Д.В. Гендерная психология общения. Ростов н/Д: Изд-во ЮФУ, - 2008, - 134 с.
4. Кричевский Р. Л. Социальная психология: личность и общение. — М.: РАГС, - 2000, - 158 с.
5. Макадей Л.И. Гендерные различия тревоги и страха у подростков // Научные проблемы гуманитарных исследований. - 2010, - № 7, - с. 152-157.

СОЦИАЛИЗАЦИЯ ЛИЧНОСТИ КАК МЕЖДИСЦИПЛИНАРНЫЙ ФЕНОМЕН

Стебнева Т.М.

*студент 1-ого курса магистратуры
Оренбургского государственного
педагогического университета*

SOCIALIZATION OF THE PERSON AS AN INTERDISCIPLINARY PHENOMENON

Stebneva T.M.

*the student 1st year master
Orenburg state
pedagogical University*

Аннотация

В статье рассмотрены различные подходы к определению понятия "социализация". Социализация - один из ключевых процессов современного общества. Этим обусловлено внимание к изучению данного явления. Успешность процесса социализации важна не только для общества в целом, но и для отдельной личности, так как в таком случае общество получает новых членов, способных к сохранению и передаче социокультурного наследия системы.

Abstract

The article considers various approaches to the definition of "socialization". Socialization is one of the key processes of modern society. This is due to the attention to the study of this phenomenon. The success of the process of socialization is important not only for society as a whole and for the individual, as in this case, the society receives new members, capable of preserving and transmitting social and cultural heritage system.

Ключевые слова: социализация, общество, индивид, культура, система ценностей.

Keywords: socialization, society, individual, culture, system of values.

Социализация личности - одна из тех фундаментальных проблем социально-гуманитарного познания, актуальность изучения которых не ослабевает с течением времени. Более того, с учетом реалий современного российского общества, находящегося на этапе становления и трансформации, необходимость изучения проблемы социализации актуальна как никогда. Во-первых, это вызвано формированием новых требований к личности со стороны общества, размыванием и девальвацией системы традиционных ценностей, сложившегося механизма социализации поколений и нарушением преемственности между ними, изменением важнейших сфер жизни постсоветского общества, внедрением чуждых ему духовных ценностей, вытеснением и нивелированием отечественных культурных традиций, отвечающих за социокультурный иммунитет общества. Во-вторых, в периоды трансформаций общественной жизни нормы социализации личности, как правило, либо теряют свое значение, либо отсутствуют. Общество переживает кардинальное изменение основных институтов социализации, сопровождающееся серьезным дисбалансом целенаправленных и стихийных форм социализации в сторону доминирования последних. В этой связи возникает стихийная, разрушительная для развития человека, неконтролируемая и непредсказуемая по своим последствиям социальная ситуация. В современном обществе обнаруживается множество форм социальности, которые появляются и начинают действовать раньше, чем их можно прогнозировать и поставить под управляемый контроль их возможные негативные социальные последствия. Это заключение в полной мере относится и к социализации.

Необходимо отметить, что теория социализации является одной из значимых теорий становления личности. Многогранность феномена социализации определяется многообразием содержательных смыслов многочисленных концепций и подходов к его изучению, преемственностью научно-практических идей при разработке и популяризации изучаемого феномена. Начальное авторство понятия «социализация» приписывают, с одной стороны, американскому социологу Ф.Г. Гиддингу, который в своем научном труде «Теория социализации» употребил содержательное значение исследуемой дефиниции как «развитие социальной природы или характера индивида; подготовка человеческого материала к социальной жизни» [12]; с другой - французскому социологу Ж. Тарду, определяющему социализацию в аспекте идей включения личности в нацию, народ, достижения схожести в 26 языковом конструкте, процессе образования, воспитания с другими индивидуумами, которые составляют общество [9].

В гуманитарные науки термин «социализация» пришел из политэкономии, где его первоначальным значением было «обобществление» земли, средств производства и т. п. Автором термина «социализация» применительно к человеку, очевидно, является американский социолог Ф.Г. Гиддингс, который в 1887 г. в книге «Теория социализации» употребил его в значении, близком к современному, - «развитие социальной природы или характера индивида, подготовка человеческого материала к социальной жизни».

Существует несколько вариантов определения социализации:

— процесс преобразования индивида в члена современного общества, который характеризуется: осознанным принятием и наследованием ценностей, культурных установок, универсалий, образцов, норм социума; владением языком и необходимыми социальными умениями и навыками, осуществлением прав и обязанностей в многообразных сферах социального взаимодействия (словарь социально-психологических понятий) [3];

— процесс усвоения индивидом образцов поведения, психологических механизмов, социальных норм и ценностей (посредством приобщения к социокультуре, коммуникационным взаимодействиям и научению), необходимых для успешного функциони-

рования в обществе, приобретения личностью социальной природы и способности активного участия в социальной жизнедеятельности (энциклопедический социологический словарь) [11];

— многосложный двусторонний процесс интеграции индивида в социум: с одной стороны, включающий усвоение нормативно-определенной системы ценностей (норм, образцов, знаний, представлений), что позволяет личности функционировать как активному члену различных сообществ; с другой - процесс приобретения социального опыта и активного самопостроения личности (тезаурус для учителей и школьных психологов) [5];

— процесс усвоения и активного воспроизводства индивидом социального опыта, системы социальных связей и отношений в его собственном опыте (психологический словарь) [7];

— процесс усвоения и дальнейшего развития индивидом социально- культурного опыта (философский словарь) [10];

— процесс, посредством которого происходит осуществление передачи новому члену социума ценностей, соционорм и характеристик, которые разделяют все его члены (политологический словарь) [1];

— совокупность взаимообусловленных процессов усвоения и воспроизводства индивидом необходимого и достаточного для полноценной интеграции в общественные реалии социокультурного опыта и филогенетического формирования и развития соответствующих социальных свойств и качеств личности, ее становления как конкретно-исторического типа и субъекта (актора) социокультурных практик данного общества (социология: энциклопедия) [8].

Проведенный анализ исследований позволяет нам констатировать: по мере роста междисциплинарного внимания к проблемам социального становления личности социализация стала трактоваться как процесс подведения человека под требования и стандарты общества, где социум предлагает социокультурные образцы поведения, формы жизнедеятельности, из которых индивид выбирает наиболее подходящие для себя и для общества, обретая свою неповторимость, индивидуальность. Мы разделяя позицию Л.Г. Пак считаем, что социализация представляет собой процесс личностно-средового взаимодействия на основе усвоения и активно-преобразовательного воспроизводства норм, социальных установок (аттитюдов), традиций, присвоения системы социальных ролей множественных микросоциумов — семейного, трудового, учебного и других коллективов, неформальных групп, улицы, ближайшего бытового окружения, отдельных демографических, территориальных, профессиональных социальных общностей (студенчество, горожане, селяне, мужчины, женщины и т.д.). При этом образуются все более тесные связи социума и личности, при которых происходит постоянный обмен, трансформации обеих сторон взаимодействия (с одной стороны, внешние воздействия преломляются через индивидуальные особенности человека, обеспечивая становление общественной сущности; с другой — происходит влияние личности на общество, ее отдельные структуры в результате определенных преобразовательных действий индивидов), определяющих активную, субъектную роль индивида в процессе включения в социальную жизнь [6].

Таким образом, процесс социализации — один из ключевых социальных процессов, основной миссией которого является обеспечение преемственности поколений, культуры, традиций, т.е. достижение стабильности. Отношения социализации являются основой системной связи всех общественных структур, материального и духовного единства мира. Однако процесс социализации не предполагает его рассмотрение как «вещь в себе», он находится под влиянием широкого спектра политических, экономических, социальных, культурных факторов - связь «всего со всем» [2]. Успешность процесса социализации важна не только для общества в целом, но и для отдельной

личности, так как в таком случае общество получает новых членов, способных к сохранению и передаче социокультурного наследия системы. Главным атрибутивным качеством социализации является приобретение индивидом социальной субъектности, интернализация социальной реальности, которая и дает возможность самостоятельно участвовать в социальной жизни [4].

Список использованной литературы

1. Даниленко, В. И. Современный политологический словарь / В. И. Даниленко. — М.: NOTA BENE, 2000. — 1024 с.
2. Кубякин, Е. О. Особенности воздействия массовой культуры на социализацию российской молодежи / Е. О. Кубякин // Общество: философия, история, культура. — 2011. — № 1—2. — С. 24—27.
3. Кузьмин, Е. С. Коллектив. Личность. Общение: Словарь социально-психологических понятий / Е. С. Кузьмин, В. Е. Семенова. — М., 1987. — 144 с.
4. Куракина, Л. М. Социализация и духовность: к проблеме взаимосвязи / Л. М. Куракина // Социально - гуманитарные знания. — 2007. — № 3. — С. 229—241.
5. Новые ценности образования: тезаурус для учителей и школьных психологов / ред.-сост. Н. Б. Крылова. — Вып. 1. — М.: Педагогика, 1995. — 198 с.
6. Пак, Л. Г. Субъектно-развивающая социализация студента вуза: теоретико-методологические основания / Л. Г. Пак. М.: Спутник, 2010. 178 с.
7. Психологический словарь / Под ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Педагогика-Пресс, 1999. — 440 с.
8. Социология: энциклопедия / Сост. А. А. Грицанов, В. Л. Абушенко, Г. М. Евелькин и др. — Мн.: Книжный Дом, 2003. — 1312 с.
9. Тард, Ж. Законы подражания: пер. с фр. / Ж. Тард. — СПб., 1892. — 370 с.
10. Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова. — 6-е изд., перераб. и доп. — М., 1999 — 421 с.
11. Энциклопедический социологический словарь / Под общ. ред. Г. В. Осипова. — М.: Ин-т социально-политических исследований РАН, 1995. — 940 с.
12. Giddings, F. H. The Theory of socialization / F. H. Giddings. — New York, 1997.

СОЦИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

МНЕНИЕ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ КАДРОВ О ВЫПУСКНИКАХ ПО СПЕЦИАЛЬНОСТИ „ЗУБНОЙ ТЕХНИК“ МЕДИЦИНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА – ВАРНА

Атанасова А.

Преподаватель, Медицинский университет "Проф. д-р П. Стоянов" – Варна

Милев М.

Медицинский колледж, Учебно-научный сектор „Зубной техник“

THE OPINION OF STAFF SERVICE CONSUMERS REGARDING “DENTAL MECHANICS” ALUMNI AT THE MEDICAL UNIVERSITY OF VARNA

Atanasova A.

Lecturer at the Medical University Prof. Dr. Paraskev Stoyanov – Varna

Milev M.

Medical College, “Dental Mechanics” Educational Sector

Аннотация

Мнение потребителей кадров в области ортопедической стоматологии, о выпускниках, обучавшихся в Медицинском колледже в структуре Медицинского университета-Варна, важно для учреждения и преподавателей, проводящих обучение. Оно дает возможность оценить: качество обучения в учреждении (что определяется материальной базой, учебной документацией и профессионализмом преподавателей) и потребность в специалистах на рынке труда. Цель настоящей статьи изучить мнение потребителей кадров об учениях и реализации выпускников по специальности „Зубной техник“ Медицинского колледжа, в структуре Медицинского университета „Проф. д-р П. Стоянов” - Варна. Для реализации цели использованы социологические и статистические методы. Объектом исследования стал 51 управляющий самостоятельных медикотехнических, зуботехнических лабораторий. Анализ данных позволяет нам сделать следующие выводы: Работодатели оценивают положительно качества выпускников по специальности „Зубной техник“ Медицинского колледжа; Положительная оценка и успешная реализация выпускников являются свидетельством хорошего качества обучения и необходимости в специалистах на рынке труда.

Abstract

The opinion of the staff service consumers in the field of dental mechanics regarding the “Dental Mechanics” alumni at the Medical College subordinate to the Medical University of Varna is important to the institution and the lecturers providing the education. This attitude enables us to evaluate: the quality of the education in the institution (defined by the technical equipment, the educational documentation and the professionalism of the lecturers) and the necessity of specialists at the labour market. The aim of the present article is to investigate the opinion of the staff service consumers concerning the abilities and the future realization of the “Dental Mechanics” alumni at the Medical College of Medical University Prof. Dr. Paraskev Stoyanov – Varna. Statistical and sociological methods have been used for the purpose. The target of the present research consists of 51 managers of private medico-technical dental laboratories. The data analysis has enabled us to make the following conclusions. Employers evaluate in a positive way the qualities of the alumni of “Dental Mechanics” at the Medical College. The positive evaluation and the successful realization of the alumni give evidence of the high quality of education and the necessity for specialists at the labour market.

Ключевые слова: потребители кадров, мнение, выпускники по специальности „Зубной техник“, исследование

Keywords: staff service consumers, opinion, Dental mechanics alumni, research

Введение: Основной целью обучения является движение вперед от одного текущего состояния знаний, умений и настроения, к желаемому состоянию знаний, умений и настроения в пользу производительности и качества [8]. Система медицинского образования должна быть адекватной потребностям общества. Задача каждого высшего училища подготовить конкурентоспособных специалистов для рынка труда, которые помимо необходимых профессиональных знаний и умений должны обладать необходимыми личностными качествами. Преподаватель это тот, кто будет формировать у студентов необходимые профессиональные компетенции [7].

По мнению Болдырева и соавторов, обучение это совместная деятельность обучающихся и обучаемых, когда первые передают знания, умения и навыки учащимся, в той или иной степени руководят процессом их усваивания (преподавания), а вторые усваивают эти знания, умения и навыки (учение). Преподавание и учение это две взаимосвязанные и взаимообусловленные стороны обучения [1]. Качество обучения зависит от мотивации обучаемых, хорошей материальной базы учреждения (в которой обучаются), учебной документации, и, не на последнем месте, личных качеств и профессионализма преподавателей [6]–богатства знаний в соответствующей научно-предметной области, от высокой эрудированности и культуры учителя, от его профессионального опыта, от стажа и от усилий, которые он прилагает для собственной квалификации [9].

Приоритетно утверждается видение, что обучение по „зубной технике” – это профессиональное образование, ориентированное на приобретение компетенции для успешной практики и удовлетворения медицинских потребностей населения [2, 3].

Изменениями Закона о народном здоровье, организация стоматологической помощи в Болгарии с 1991г. характеризуется введением частного сектора в предоставление медицинского ухода. Деятельность зубного техника, в качестве члена стоматологической команды, восстанавливающей дефекты зубных рядов, направлена на производство услуг, путем изготовления с его стороны зубопротезных конструкций, ортодонтических аппаратов и шин [5]. Важным условием для удовлетворенности пациентов медицинским уходом, предоставляемым стоматологом и зубным техником, в качестве членов стоматологической команды, является хорошая коммуникация, которая определяет хорошие профессиональные отношения и создает благоприятную рабочую среду [4].

Цель: Изучить мнение потребителей кадров об умениях и реализации выпускников по специальности „Зубной техник“ Медицинского колледжа (МК), в структуре Медицинского университета „Проф. д-р П. Стоянов” – Варна (МУ-Варна).

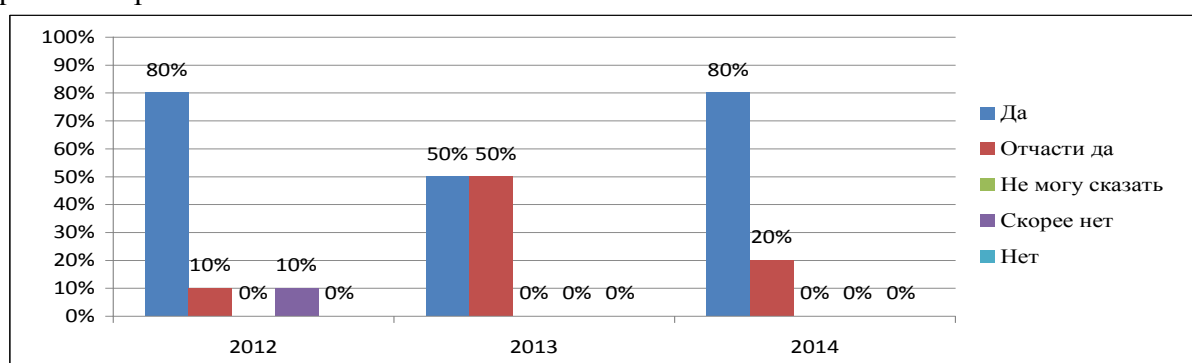
Материал и методы: Для реализации цели использованы социологические и статистические методы. Опросный лист разработан Отделом качества и аккредитации МУ-Варна. Объектом исследования является 51 управляющий самостоятельных медикотехнических, зуботехнических лабораторий. Исследование анонимное и проведено в три последовательных года - 2012 (20), 2013 (16) и 2014 (15), на территории г. Варна.

Результаты и обсуждение: Репутация университетов и специальностей зависит в большой степени от того, насколько изучение отдельных дисциплин оказывается практически полезным для функционирования и развития организаций, в которых, как ожидается, найдут профессиональную реализацию дипломированные студенты.

Опросное исследование установило, что в большей части лабораторий преобладают более трех назначенных воспитанников колледжа. Анализ данных свидетельствует о необходимости в специалистах зубных техниках на рынке труда, и о получении хорошего обучения в образовательном учреждении. Согласно данным в 2012 г. в основном работодатели указывают, что ими назначены более трех (90%) или трое (10%) воспитанных. Данный факт можем объяснить небольшим приемом к обучению на зубного техника и соответствующей потребностью в кадрах на рынке труда в данный период.

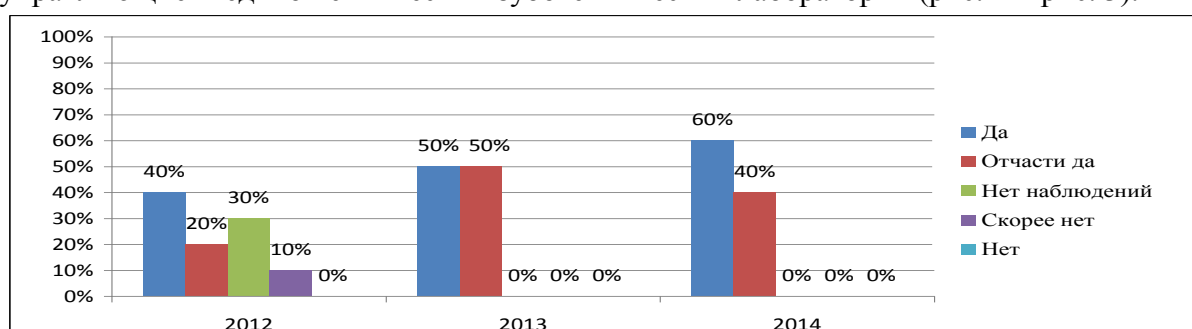
Преподаватель должен отвечать вызовам времени своим общим видом, высокой квалификацией и профессиональным поведением. При осуществлении своей деятельности он берет на себя ответственную задачу, при этом влияет и способствует формированию современного профессионального и личностного вида будущего медицинского специалиста по специальности. О том, насколько успешно осуществили свою деятельность преподаватели в МУ-Варна, показательными являются данные, приведенные на рис. 1.

Большая часть выдержки заявляет о наличии в достаточной степени знаний и практических умений у выпускников по специальности „Зубной техник“ МК в структуре МУ-Варна.

Рисунок 1. Знания и практические умения назначенных зубных техников

Производит впечатление тот факт, что данные распределены в основном между ответами „да“ и „отчасти да“. Положителен тот факт, что в течение всех трех лет (когда проводилось исследование) не указаны ответы „не могу сказать“, „скорее нет“ и „нет“. Это свидетельствует о хорошем качестве обучения в образовательном учреждении, приобретенных профессиональных компетенциях и о возможности для успешной реализации на рынке медицинских услуг. Важным условием для успешной практики является возможность применения полученных профессиональных умений и компетенций в рабочей среде. Согласно Медико-техническому стандарту по зуботехнике, зубной техник должен быть в состоянии изготавливать все виды зубных протезов, ортодонтических аппаратов и шин. Мы проверили, что думают по этому вопросу опрошенные управляющие Медико-технических-зуботехнических лабораторий (рис. 2 и рис. 3).

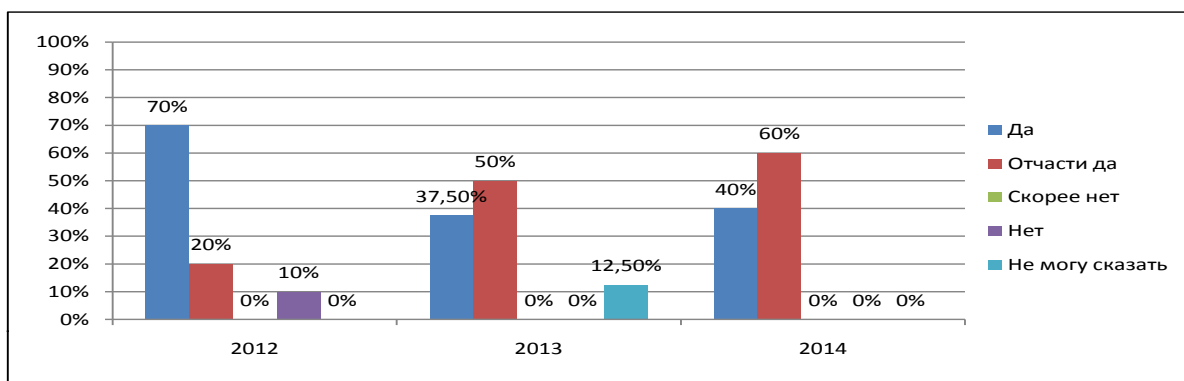

Рисунок 2. Умения работников применять свои знания в стандартных ситуациях

Приятное впечатление производит тот факт, что умения наемных сотрудников (зубных техников) оценены положительно работодателями в течение всех трех лет. При обработке данных нами установлен странный факт, а именно что в 2012 г. выражено мнение, примерно 1/3 респондентов, что у них нет наблюдений.

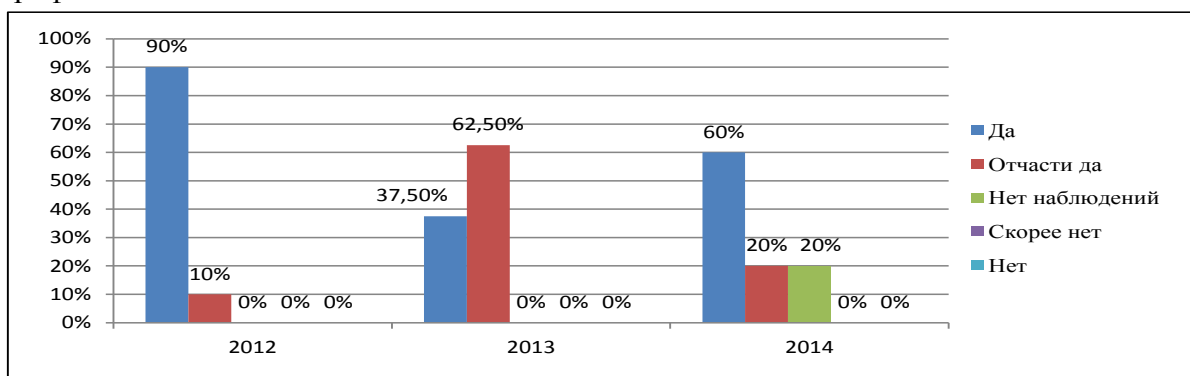
На рисунке 3 представлено положительное мнение управляющих об умениях своих сотрудников брать на себя и самостоятельно справляться с поставленными им задачами.

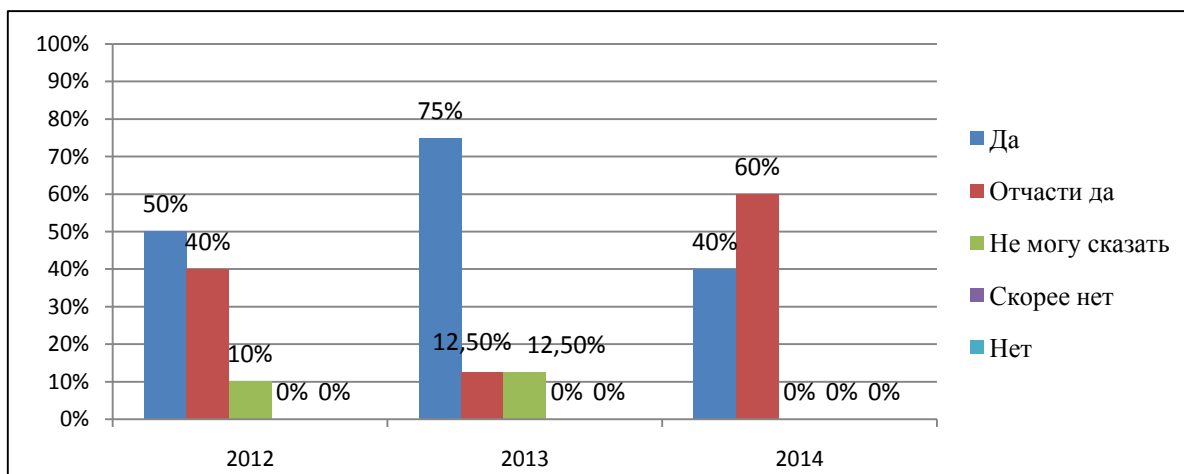
Рисунок 3. Умения наемных сотрудников брать на себя и самостоятельно справляться с поставленными задачами

Умения самостоятельно справляться с поставленными задачами является свидетельством хорошей пригодности наемных работников. Хорошая пригодность является результатом хорошего обучения и полученных в достаточной степени знаний, умений и профессиональных компетенций.

Рисунок 4. Оценка умений наемных сотрудников эффективной коммуникации

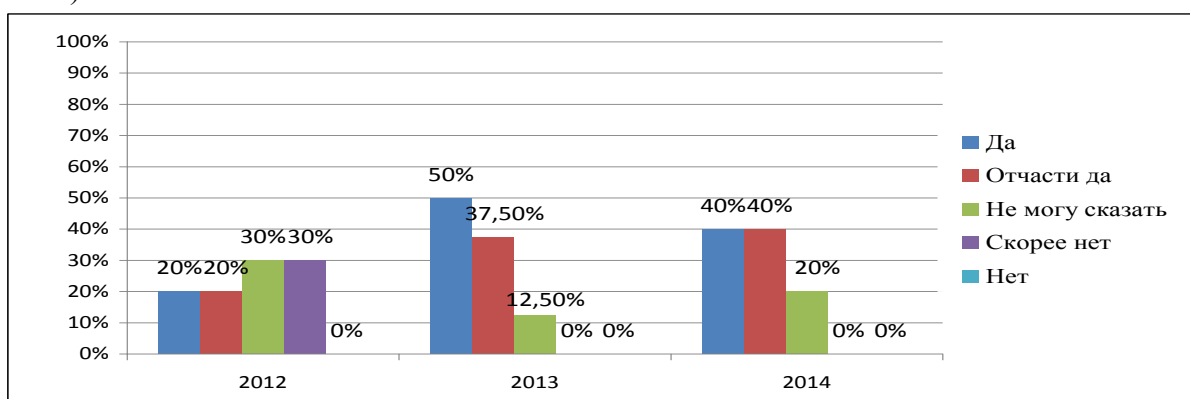
Очень высоко оценены умения сотрудников для эффективной коммуникации. Мы считаем, что эффективная коммуникация является предпосылкой для хорошей рабочей среды, хорошего микроклимата в организации и соответственно, возможности для улучшения предоставляемого медицинского ухода потребителям медицинских услуг. Для хорошего функционирования команды необходимо, чтобы ее члены обладали не только возможности для эффективной коммуникации, но и умения работать в команде. Мнение респондентов по данному вопросу представлено на рис. 5.

Рисунок 5. Умения наемных сотрудников работать в команде

Мы установили, что работодатели оценивают положительно умения своих сотрудников работать в команде. Ответов „скорее нет” и „нет” отсутствуют. Снова в 2012 г. совсем небольшая часть потребителей кадров не могут сказать (10%). Мы считаем, что их мнение продиктовано тем фактом, что в структуре имеется вновь назначенный работник, и все еще не могут оценить его возможности для работы в команде.

Для того чтобы ответить требованиям быстро развивающейся практики по специальности „зубной техник” и нарастающим требованиям стоматологов и пациентов, необходимо, чтобы работающие зубные техники поддерживали свою профессиональную квалификацию. С ее помощью они развиваются в профессиональном плане, становятся лучшими специалистами и предоставляют качественный медицинский уход. Мы установили, что преобладают ответы „да” и „отчасти да”, что благоприятно для работы в стоматологической команде, где зубному технику отведена активная роль, посредством изготавливаемых им зубных протезов, ортодонтических препаратов и шин (Рисунок 6).

Рисунок 6. Мотивация работников к профессиональному развитию

Среди управляющих зуботехнических лабораторий нарастает доля тех, кто сообщает о наличии мотивации у своих сотрудников к профессиональному развитию. Развитие в области зуботехнической профессии на данный момент осуществляется по горизонтали, в виде краткосрочных курсов по усваиванию новых технологий и аппаратов. Желание о профессиональном развитии предоставляет возможность практиковать профессию и предоставлять качественный медицинский уход пациентам, в ответ на нарастающие их требования.

Проведенное исследование и анализ данных позволяет нам сделать следующие выводы и рекомендации.

Выводы:

1. Потребители кадров оценивают положительно качества выпускников по специальности „Зубной техник” МК в структуре МУ - Варна
2. Установленное положительное мнение потребителей кадров и успешная реализация выпускников по специальности „Зубной техник” является свидетельством хорошего качества обучения и необходимости в специалистах на рынке труда.

Рекомендация:

1. Рекомендуем образовательному учреждению (МУ - Варна) поддерживать утвердившееся хорошее качество обучения по специальности „Зубной техник”, при этом постоянно модернизовать материальную базу и способствовать квалификации преподавателей.

Список использованной литературы:

1. Болдырев, Н. И. и др., Педагогика, Москва, 1968, 26 с.
2. Варнева, М., Учебната практика-основен елемент от практическото обучение на студентите по зъботехника в Медицински колеж – Варна, Сестринско дело, бр. 3-4

МУ-София, ЦМБ, 2011, 11-13 с.

3. Варнева, М., Студентска оценка за качеството на обучение по специалност „Зъботехника“ в Медицински колеж – Варна, Здравни грижи, бр. 3, БАПЗГ, 2012, 30-35с.

4. Варнева, М., Професия зъботехник-място в денталния екип и необходими професионални компетенции, Сестринско дело, бр. 2, МУ-София, ЦМБ, 2013, 36-41 с.

5. Варнева, М., В. Великова, Маркетинг и мениджмънт в зъботехническата практика, Здравна икономика и мениджмънт, година 14, бр. 1 (51), ИК “Стено”, Варна, 2014, 33-37 с.

6. Варнева, М., Зъботехниката (някога и сега), Славена, Варна, 2014

7. Митова, М., Ц. Воденичаров, Педагогически проблеми на медицинското образование, График консулт ООД, София, 1998, 34, 172 с.

8. Христова, Т., Мениджмънт на човешките ресурси, ИК “Принцепс“, 1996, 242 с.

9. Янкова, М., Основи на педагогическото познание, Изд. ШУ “Епископ К. Преславски“, Шумен, 2004, 100 с.

ПОДХОДЫ К ИЗУЧЕНИЮ ПРОЦЕССА ВЫСШЕГО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Коваленко С.О.

аспирантка ГБУ "Центр перспективных экономических исследований" Академии наук Республики Татарстан

APPROACHES TO RESEARCH THE PROCESS OF HIGHER PROFESSIONAL EDUCATION

Kovalenko S.O.

Postgraduate of Center of Advanced Economic Research in the Academy of Sciences of the Republic of Tatarstan

Аннотация

В статье представлены основные подходы к изучению процесса высшего профессионального образования. Дана краткая характеристика каждого из подходов и выявлены их отличительные особенности при рассмотрении процесса высшего образования.

Abstract

The article describes the basic approaches to research the process of higher professional education. The article gives the short characteristic of each approach, the differential characteristic of approach by study the process of higher education are find out.

Ключевые слова: высшее образование, институциональный подход, системный подход, моралистский подход, экономический подход, деятельностный подход.

Keywords: university education, institutional approach, system approach, moralistic approach, economic approach, activity approach

Изучением процесса и различных аспектов высшего профессионального образования посвящено большое количество работ классиков социологии, таких как О. Конт, Г. Спенсер, М. Вебер, Э. Дюркгейм, Г. Лебон, К. П. Сорокин [1] и др.

Э. Дюркгейм был первым социологом обратившим внимание на образование, его по праву можно считать основоположником функционалистической парадигмы, представители которой внесли значительный вклад в понимание подготовки студентов к их

будущим профессиональным ролям, оформив, таким образом, экономическую функцию образования. Э. Дюркгейм [2] определяет образование, являющуюся составной частью воспитания, как одну из форм коллективного сознания, из поколения в поколение передающую культурные нормы.

На плечах Дюркгейма стоит современный структурный функционализм Т. Парсонса и Р. Мертон. Т. Парсонс представлял любое социальное явление в виде социальной системы с соответствующими ее основными свойствами, такими как адаптация, интеграция, достижение целей, поддержание целостности системы. Эти свойства он рассматривает и применительно к анализу образования. Он первым предложил изучение образования как института социализации, а учебных заведений - как социальных систем.

Т. Парсонс [3] показывает, что школа является своеобразным мостом, соединяющим семью и общество в целом, подготавливает детей к взрослой жизни. В семье ребенок осуждается и подвергается воздействию частных, особых стандартов. Родители чаще поощряют ребенка, нежели наказывают, в то время как в обществе индивиды обрабатываются и осуждаются в соответствии с общепринятыми стандартами, которые распространяются на всех членов, независимо от уз родства. В семье статус ребенка является приписанным и дается ему при рождении. Однако в развитых индустриальных обществах статус во взрослой жизни является в большинстве достигнутым, например, профессиональный. Поэтому ученик должен быть способным принять общественные стандарты и достичь статуса в обществе. Школа подготавливает молодых людей к этому переходу, являясь важным механизмом отбора, селекции индивидов и их подготовки к выполнению взрослых ролей в обществе.

Р. Мертон [4] первым предложил различать «явные» и «скрытые (латентные)» функции социальных институтов. Данное различие функций было введено им для объяснения определенных общественных явлений, когда необходимо учитывать не только ожидаемые и наблюдаемые следствия, но неопределенные, побочные, вторичные. Основной, общей функцией любого социального института является удовлетворение социальных потребностей, ради которых он был создан и существует. Для осуществления этой функции каждому институту приходится выполнять ряд функций, обеспечивающих совместную деятельность людей, стремящихся к удовлетворению потребностей. К этим функциям относятся - функция закрепления и воспроизводства общественных отношений, регулятивная функция, интегративная функция, транслирующая функция, коммуникативная функция [5].

В современной социологии для изучения процесса высшего профессионального образования используется несколько подходов. Так **институциональный подход**, который связывают, в первую очередь, с Ф.Р. Филиповым [6], рассматривает образование как социальный институт, который реализует определенные функции управления и социального контроля, в процессе которых осуществляются обучение, воспитание, развитие и социализация личности с последующим овладением ею профессией, специальностью, квалификацией. Помимо Ф.Р. Филипова данный подход принято связывать с именами Э.Д. Днепров, В.Н. Турченко [7]. Применение институционального подхода позволяет изучать общественную и личностную стороны образования. Общественная сторона образования охватывает не только институт образования, но и выходит за его рамки, она непосредственно связана с другими социальными институтами - государством, семьей, институтом труда, наукой. Все институты взаимосвязаны между собой - изменения в одном социальном институте влекут за собой изменения в других социальных институтах. Личностная сторона образования оказывает влияние непосредственно на учащихся, позволяет им овладеть профессией, развиваться духовно, оказывает воспитательную функцию.

Системный подход рассматривает образование как структурно-целостное единство, имеющее внутреннюю структуру и способствующему выходу на определенные показатели эффективности образовательного процесса. Г.Е. Зборовский [8] обозначает особенности институционального подхода в его сравнении с системным, и, указывает на существующие различия между ними заключенные в следующем: во-первых, в рамках институционального подхода образование рассматривается как элемент системы общественных отношений, взаимодействующий с другими ее элементами. Системный же подход характеризует образование как таковое, вне этой связи, как определенное автономное структурно-целостное единство. Так, институциональное рассмотрение образования подразумевает выявление его связей с производством, наукой, культурой, другими социальными институтами, системами и подсистемами, их функциональных взаимодействий, тогда как системный подход этого не требует, поскольку образование в его рамках рассматривается как самодостаточный феномен. Во-вторых, институциональная характеристика образования нацеливает на изучение его как определенной устойчивой и динамичной формы организации общественной жизни в сфере обучения, воспитания, профессиональной подготовки. Системный же подход требует обращать внимание не на организацию, а на строение, структуру образования в связи с выполняемыми им (и его подсистемами) теми или иными функциями. В-третьих, системный подход "обезличен", а институциональный предполагает анализ деятельности и взаимодействия социальных общностей в сфере образования. С учетом этого различия образование в рамках системного подхода оказывается лишенным конкретных субъектов участников учебно-воспитательного процесса. В границах же институционального подхода образование есть не что иное, как взаимодействие социальных групп, общностей, определенным образом организованное для достижения целей и выполнения задач обучения, воспитания, развития личности, социализации, профессиональной подготовки.

Еще одним подходом к изучению образования является **моралистский подход**, который помогает изучить роль образования в решении социальных проблем общества. У истоков этого подхода стояли американские ученые Л.Ф. Уорд, Дж. Пейн, Р. Энгель [9]. Данный подход больше характерен для педагогики, нежели социологии, а одной из его основных идей, является идея о том, что образование, параллельно с которым осуществляется и воспитание подрастающего поколения, способствуют формированию моральных качеств человека. Решение же многих социальных проблем зависит от морально-нравственного облика человека, соответственно, чем более воспитан и образован человек, тем больше появится шансов к решению социальных проблем общества.

Важным подходом в изучения образования в XX века стал **экономический подход**, согласно которому образование рассматривается в тесной связи с экономикой. Суть этого подхода определена Е. Г. Зборовским [10] в следующем: а) как экономика общества влияет на образование, включая его в систему финансово-экономических отношений; б) какова экономическая эффективность образования; в) как образование влияет на развитие производства, экономики общества в целом.

Составной частью экономического подхода к образованию согласно Е.Г. Зборовскому является разработка образовательного маркетинга. Именно благодаря ему выявляются потребности людей в образовательных услугах, что, в свою очередь, заставляет конкурировать производителей указанных услуг в борьбе за возможность удовлетворить эти потребности.

Следовательно, подлинным хозяином на рынке образовательных услуг становится скорее не их производитель, а потребитель. В данной диссертационной работе под потребителем образовательных услуг понимаются студенты учебных заведений - потребители первого ряда, т.к. именно их учебное заведение-исполнитель образовательных услуг - обучает, а потребителем второго ряда образовательных услуг выступает рабо-

тодатель, т.к. именно он оценивает качество полученных знаний и позволяет выпускнику реализовывать их на практике в соответствии с требованиями самого работодателя, на его «территории» и под его контролем.

Однако смысл экономического подхода к образованию в современном обществе состоит и в том, чтобы показать реальные возможности свободного рынка образовательных услуг, его недостаточную эффективность и необходимость не столько ограниченного, сколько органичного вмешательства государства в отраслевую экономику образования. Эта необходимость вызвана наличием у государства определенных экономических ресурсов, которые оно в состоянии направить на реализацию образовательных программ. В последние два десятилетия государство активно вмешивалось в сферу образования, проводило реформы, так Россия присоединилась к Болонскому процессу и под контролем государства начала интеграцию в международное образовательное пространство, была проведена реформа высших учебных заведений - созданы федеральные университеты, производится оценка качества образования, закрываются неэффективные вузы.

Деятельностный подход размаривает образование как вид деятельности направленный на приобретение знаний и профессиональных качеств, а деятельность в образовании ориентирована на самореализацию личности (Е. А. Ануфриев, Л. П. Бучева, К. Т. Гиззатов, Л. Н. Коган, А. Н. Леонтьев, М. А. Нугаев, В. К. Падерин [11]). А. Н. Леонтьев охарактеризовал процесс обучения как процесс обучения деятельности – либо предметно-практическим действиям (например, простейшим трудовым действиям, практическому общению на иностранном языке), либо умственным действиям. В современном информационном обществе, принцип образования в течение всей жизни в котором был провозглашен около двух десятков лет назад, одним из важнейших видов деятельности в сфере образования становится непрерывность образовательного действия направленная на постоянное обновление знаний, умений и навыков. Индивид должен сам произвести умственную деятельность, и понять для себя каких конкретно знаний ему не хватает для учебы, например в вузе, трудовой деятельности после обучения, через несколько лет рудовой практики или после продолжительного отпуска. Определившись с необходимыми знаниями, индивид приступает к умственной деятельности, но уже несколько другого рода - обучению, получению знаний в каких-то конкретных областях или сферах. При этом не обязательно наличие в данном процессе звена передающего знания, так как индивид может самостоятельно обновить знания без чьей-либо помощи.

На основании данных подходов анализируются многие вопросы и проблемы современного высшего образования с точки зрения социологии.

Список использованной литературы

1. Конт О. *Общий обзор позитивизма*, - 2012.- 296 с.; Спенсер Г. *Образование: интеллектуальное, моральное и физическое*. - 1860; Вебер М. *Избранные произведения*: пер. с нем. / сост., общ. ред. Давыдова Ю.Н.; М., 1990.; Лебон Г. *Психология народов и масс*. – СПб.- 1995.; Сорокин, П. А. *Главные тенденции нашего времени*. Текст. / П. А. Сорокин; пер. с англ., сост. и предисл. Т. В. Васильева. М.: Наука, 1997.- 351 с.
2. Дюркгейм Э. *Социология*/ Э. Дюркгейм.- М.: Канон, 1995.-С. 245.
3. Парсонс, Т. *Система координат действия и общая теория систем действия: культура, личность и место социальных систем*/ Т. Парсонс // *Американская социологическая мысль: Тексты*/ Под ред. В.И. Добренкова.- М.: Изд-во Мокс. Ун-та, 1994.-С.448.
4. Мертон, Р. К. *Социальная структура и аномия*/ Р. К. Мертон// *Социологические исследования*. Москва.- 1992. - № 3. - С. 65-73.
5. Цит по: Новикова С.С. *Социология: история, основы, институционализация в России*/ С.С, Новикова.- М.: Московский психолого-социальный институт.
6. Филипов, Р.Ф. *Социология образования*/ Р. Ф. Филипов// *Социологические*

исследования. 1994. № 8-9. С. 62-70.

7. Российское образование в переходный период: программа стабилизации и развития / под ред. Э.Д. Днепров. В.С. Лазарева, В.С. Скобкина. М.: ЦСО РАО. – 1991; Турченко В.Н. Научно-техническая революция и революция в образовании / В. Н. Турченко.- М., 1973.

8. Зборовский, Г.Е. Образование: научные подходы к исследованию/ Г.Е. Зборовский// Социс. Москва, 2000.- № 6, С. 21-29.

9. Зборовский, Г.Е. Образование: научные подходы к исследованию/ Г.Е. Зборовский// Социс. Москва, 2000.- № 6, С. 21-29.

10. Ануфриев, Е.А. Социальный статус и активность личности / Е.А. Ануфриев. - М.: Наука, 1984. -278с.; Буюева, Л.П. Человек, деятельность, общение / Л. П. Буюева. – М.: Мысль, 1978; Гиззатов К.Т. Национальная идеология. В 2-х т.т. / К. Т. Гиззатов. – М., 1999; Коган Е. Я., Посталюк Н.Ю. Новая организация образовательных ресурсов высшей школы: ответ на вызовы современной экономики // Высшее образование сегодня. — 2008. № 6. - С. 8-13.; Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. - М.,1977; Нугаев М.А. Теоретико-методологические основы исследования качества социального потенциала региона / М. А. Нугаев. - Казань: Изд-во Казанск. ун-та, 2006; Падерин В.К. Ценности в трансформирующемся обществе// Научные труды ИСЭПН АН РТ. – Казань, 2003.

УДК 301.085

С 94

SOCIAL STATE: AS A MAIN MECHANISM OF A SOCIAL POLICY

Syzdykova S.M.

*Kazakh State Women's Pedagogical University, teacher
Almaty, Kazakhstan.*

Abstract

Author investigated fully a social state as a main mechanism of the social policy in the article. Also, there is paid more attention for the formation and development of a social state in Kazakhstan.

Keywords: state, a social policy, the development of the social state in Kazakhstan, a social situation.

It is better to mention about the content and meaning of the state, before investigating a social state as a main mechanism of the social policy. The word state is a complex and ancient terminology as the state itself. The word state is used in two meanings: in widely meaning it corresponds to the words “people”, “society”, “nation” by meaning the organization of a big social group, in a limited meaning it matches with the words “government”, “authority” by meaning managing structure, the collection of the state apparatus.

It is necessary to distinguish the indications of the social state in order to define the meaning of it. *The first indication* consists of a juridical nature implementing the social policy, state's obligation to control and direct the social processes, *the second* is a formation of a social insurance system, *the third* is budget –social payments, *the fourth* is a presence of a state system providing social ensure, job and state protect, *the fifth* is a state's support of every citizen, *the sixth* is to increase a responsibility for high degree of their citizens' position [1].

In the mid of XIX century the role of state's social functions were high, that the theory of social regulations of the state's social importance and state development were not enough and it was necessary to appoint the new qualification of the social attributive state. This ap-

pointment in the science was a terminology “a social state” entered by Lorenz von Shtein in 1850 [2]. He pointed that “the basic meaning of the social state is that, the social state must teach their citizens for economic and social development, because the development of the first should be a condition for the second” [1]. In 80th of XIX century in Germany was appeared another word “a state benefit” being explained as the state policy was directed to the improvement of citizen’s living level along with the word “a social state”. At that time both those words had the same meaning and didn’t compete with each other. Their main purpose was to give a social right to the people and a social responsibility to the state [2].

One of the basic purposes of reforms of Republic of Kazakhstan is to form a social state. It is stated in the law of Republic of Kazakhstan that “it was developed as a democratic, secular, legal and social state, its main wealth is the people and their life, rights and freedom” [3]. Of course, the main principle of the social state is to keep a social policy and the main function is to protect a social save, too. As was appointed in the Constitution, a social state should lead a social policy in order to support the citizen’s or family’s benefit if they are unemployed, invalid, old and alone. Theoretically, our country’s declaration as a social state, paying more attention for the social-economic development define that, there is paid more attention for the support of peoples’ high standard of living. Also, there is not less opinion about that, the direction of the state’s social policy to the peoples living level is lead through citizens’ action, how do they behave themselves.

So, the formation of the social state is a complex process. Famous scientist R.A. Absatarov by stating in the following way “the main idea of the social state is to develop the social life from the political and legal part on the basis of humanism principals, to activate a complex function, to make good conditions for the development of the citizen society” classified the functions of the social state in the following way: “a social insurance; supporting the opportunities of protecting an education and health; supporting the human’s rights; a social welfare; decreasing the social inequality, supporting with labor; to show a social function, to hold a state policy” [1].

The purposes of the social state are to make condition for the peace and friendship in a society, to develop the social partnership institutions, to give a guarantee to protect from life threatening and for paying the fitting salary for the workers. The main purpose in the formation of a such social state is a divisibility of political and economic power. Of course, it will be connected with the possession’s variety.

Social state is a democratic state holding an active and strong policy directed to increase of peoples’ living level and reclining to a wide social basis, to the protection of peoples’ rights and freedom, to provide with modern health conditions, to the formation of the educational system, to support the weak groups of the society, to prevent the social strike, to a peaceful regulation.

There was formed the main institutions of a social state government system in Kazakhstan. They can be divided into three groups according to N.K. Kaliev: the first are the institutions regulating the social problems along with the unsocial obligations with their general competitiveness (Ministries, agencies, local authorities); the second are the state institutions as Parliament(social-cultural development Commitees), Government(labor and peoples’ social protection, Education, Health and other Ministries and agencies), local authorities, whose functions specialized in a specific social sphere, the third are the organizations and social-political groups: labor unions, political parties, different social unions and arbitrary organizations. They are called “the third sector” in western countries. Developing namely the functions of this sector, to increase their role in solving the social problems is one of the main social factors in strengthening the position of the social state [4].

Kazakhstan reached a lot of achievements in the sphere of social policy at the beginning of the independence. Here we can point to that, the salary were increased each year, pensions and scholarships were increased, the level of unemployment were declined, the social support

of the people with low living level, the increase of the health insurance and etc. President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbaev pays a special attention for a social policy in his annual Message. The evidence of it can be the Message of the president in 2014, too. For instance, the sayings “ The main program of developing the social sphere till 2050 is shown in exact indicative numbers. We should increase the volume of the IGP till 4.5 times per person, which is from 13 thousand dollars till 60 thousand dollars. The people with average level of living must be the most part of the total calculations. According to the global process of the urbanization the number of people living in towns should be increased from 55 per cent till 70 per cent... The stabilization of healthy lifestyle, the development of the medicine will increase Kazakhstan peoples living duration” are the main conditions in the formation of the social state [5]. The problem of the social policy in Kazakhstan is the positions of the people and individuals, social positions. The person whose social situation is bad can't be free. if they can find a social support from the authority, they will have a good social condition. Among them if the positions of the pensioners, students' society, budget workers are increased, in this way the role of the social policy will be increased [6].

In conclusion, a social state is a state where is made a condition for getting a necessary education, for using a free qualitative medicine, for ensuring all ability people with work, for keeping an environment ecologically clean, in other words where the policy is directed for the solving of the social problems. Its social policy is to satisfy the needs of the weak group of the society, older people, invalids, mothers, children, youths, families with many children and disadvantaged. If the problem of improving peoples' position is high, only in this way the efficiency of a social state will be increased.

Reference

1. Absattarov RB. The welfare state: the nature and definition // Akikat. - 2004. - №5. - 41 b.
2. Ahinov G.A., Kalashnikov S.V. Social policy: the manual. - M.: INFRA-M, 2009. - 272 p b.54.-.
3. The Constitution of the Republic of Kazakhstan, Алматы, 2007. –P. 40
4. Kaliev N.K. Problems of formation of the social state in Kazakhstan // Problems of management in the social state: the resources and real politics / ed. AS Serikbaev. - Astana, 2002. - 490 with b.49.
5. Message from the President of the Republic of Kazakhstan. 2014 year, 17 January.
6. Syzdykova SM Some problems of the social policy of the Republic of Kazakhstan. Bulletin of the KNU named after Abay. Series of Sociology and Political Science. 2013.- №1 (41). – P.92 –119 p

THE ROLE OF ELECTRONIC MEDIA RESOURCES IN THE REALIZATION OF
GLOBAL STRATEGY OF "AL-KAIDA"

Mukashev S.

L.N.Gumilyov Eurasian National University

Abstract

This article describes deals of international group "Al-Kaida" known as extremism worldwide and experts analyze their thoughts about it. Now "Al-Kaida" summarizes and adds their army, that they are trying to reach? How "Al-Kaida" uses electronic information to satisfy their needs? This article covers all this questions.

Keywords: al-Kaida, extremism, information, media resource

Globalization is an objective, world-historical process, which is characterized by transnational functioning of the financial-economic structures, the global distribution of intellectual capacity, technology and socio-cultural standards. It occurred to be possible due to widely spread using of highly developed means of communication, fundamentally new, including digital technologies that make all human knowledge massive and experience, information about the planet life available.

Globalization and the Islamic alternative project. International terrorist organizations (eg, al-Kaida) also bear the stamp of globalization processing. So, if in 70-80 years of XX century extremist groups set up mainly local purposes and inspired the nationalist ideas, then "al-Kaida" sample of XXI century proclaims jihad ideology for the sake of creating Islamic worldwide state [1]. Moreover, today's al-Kaida jihadists propose themselves as fighters against the global western project, with its standardized samples of mass culture and imposed worldwide culture of consumption.

As international practice shows, alternative Islamist project often takes extremist-terrorist forms and focuses on the opposition between East and West. Undoubtedly, as D.A.Nechitailo delicately remarks traditional division of the world into Dar al-Islam ("Land of Islam") and Dar al-Harb ("House of War") is seemed to be in tune with the Huntington's concept "clash of civilizations."

In order to implement its global strategic ambitions of al-Kaida widely uses modern technology and communication capabilities, including the potential for both print and electronic media. The special stake is on the Internet. Al-Kaida skillfully uses democracy of al-most not controlled the World Wide Web to promote their views and to recruit new supporters, and to direct preparation of terrorist acts [2].

Classification of extremist Internet resources. Originally Internet - the perfect field for terrorist organizations. Among its advantages the most preavailable for terrorists are easy access, little regulation and partial absence of censorship, worldwide potentially huge audience, anonymous communications, information rapid movement, low cost of creating the web site and its service; multimedia environment: the ability to combine text, graphics audio and video, the ability to download movies, songs, books, posters, etc. [3].

As it was mentioned by Germany's interior minister Schäuble B., Islamists, including al-Kaida show ambivalence toward Western civilization and technological progress: "Islamist terrorists on the one hand, reject the civilization progress of humanity. But on the other hand, when it comes to promoting their obscurantist doctrine or training attempts, bet on up-to-date technology. The Internet became central part for the Islamist movement, particularly in modern Western societies. The Network has become an ideal platform for extremist forces who

have taken to change the status quo against the will of the majority "[4]. Indeed, according to the dates of Haifa University professor G.Weymanf: "If in 1998 the Network had about 7 thousand extremist websites, now there are more than 40 thousand".

According to E.E.Kupriyenko, all variety of extremist Internet resources can be divided into four main groups:

1) sites that directly spread the ideas of religious extremism, international terrorism and separatism;

2) sites that carry out informational and financial support for international terrorist and extremist organizations;

3) sites kindled on the base of race or ethnicity (xenophobia, anti-Semitism, anti-Americanism, etc.);

4) Internet resource references and electronic bulletin boards, not directly calling for the illegal activity, however, inform users how to manufacture a homemade explosive conditions substances, etc. [5].

The purposes of the Internet used by international terrorist organizations are also quite available and varied. They are, in particular:

- access to media and propaganda of terrorist activities;
- creation of sites with detailed information about terrorist movements, their goals and objectives;

- use of the Internet to refer to mass audience with reporting of future or already planned activities , sending e-mails, etc.;

- conducting psychological terrorism actions (spreading rumors, panic, etc.).

The Internet significantly changed terrorist communication network. If previously it was the network with a powerful central command point, now it is the network where a clear command points are not visible due to further development of network nature of these structures. Unsuspecting partners (such as hackers) may be used as figurehead. They may never know what effect their operations put into.

Psychological operations of al-Kaida. Al-Kaida learns their mistakes and tries to adapt to rapidly changing geopolitical conditions. Without neglecting the terrorist attacks, it pays more attention to information and psychological war against the West. For example, one of the leading ideologues of al-Kaida, Ayman al-Zawahiri, in his book "Knights under the banner of the Prophet," notes that jihad movement cannot act in isolation from the Islamic Ummah: "Avant-garde jihad should be fully integrated into Islamic society and be more attentive to its occurring processes" [6]. In his view, terrorist attack implementation in the West should not skew al-Kaida from the main task – conducting war for Muslim hearts and minds.

Ideas of Ayman al-Zawahiri are expanded and refined by Abu Bakr al-Najah in his book "Management of barbarism." According to him, it is impossible to overhead direct military conflict and victory against the United States. Therefore, first and foremost, it is necessary to win the information war - this is a minimum program, only after its implementation political victory can take place. An-Najah notes this strategy has proven its effectiveness in the war against the Soviet Union (in the case - war in Afghanistan). Therefore, according to Al-Naji, American invasion of Iraq is a strategic perspective, that in its turn has helped global jihad, and governments that support U.S. to become more vulnerable [7].

Al-Kaida doesn't only download its application disposal to the Internet and upload videos there. Besides, the global network has information service called "The Voice of Caliphate." This is a weekly news release with scenes and commentaries. The program is performed at high professional and technical level - with intros, logos and special effects. A reporter reads a text in the mask and a machine gun is installed on the board. The Koran takes place the remaining space on the table. Such news of al-Kaida has no commercial ads, and the only splash "total jihad", which is firstly considered in the West to be as advertising any film, really is occurred to be an appeal for armed struggle. This al-Kaida news threatened not only

unfaithful persons, but Muslims who cooperate with Americans [8].

The Antiamerican propaganda of "al-Kaida". Anti-Americanism is a key ideology of "al-Kaida". The criticism of the USA and their foreign policy urged to underline advantages of the global Islamic project and to involve new fanatical supporters into organization activity.

So, one of the key figures of modern Islamic movement is Adam Gadannick named as Azzam al-Amriki. He is known to be American about 30 years. He makes a speech regularly in mass-media (including the Internet) oriented on English-speaking audience. Therefore he is quite often called as an English-speaking megaphone of "al-Kaida" [9].

Addressing the American public, Azzam al-Amriki urges to deduce the American soldiers from all Muslim countries – from Afghanistan to Zanzibar: «Until there is at least one American spy or the soldier at the territory of Muslims, we will have a justification for continuation of defensive jihad against your nation and people» [10]. Besides, he urges the USA «to stop the military, political, economic help to 56 apostate modes of the Muslim world and to transfer their destinies in hands of Islamic soldiers. If it is not executed in a sufficient volume for us, it will be enough for continuing struggle and murder of Americans» [11].

Besides, Azzam al-Amriki demands the USA and the West not to interfere in educational, scholar and information programs of the Islamic world, to forbid all translations which discredit Islam, morals and values of Muslims. He focuses attention of wide audience on the fact that actions of the jihad world movement are firstly reaction on West countries' policy concerning the Islamic world. Focused on general public, the Anti-American propaganda is meant for provoking of anti-war demonstrations, meetings and protest marches in the West.

Such tactics has its fruits. It is not coincidence that the USA Minister of Defence D. Ramsfeld agreed in February, 2006 that the USA loses the "al-Kaida" information war. He has declared that "al-Kaida" is more effective in information war than the American propaganda services: «Our opponents have learnt to wage war effectively in the modern century of information technologies while we – our country, our government – in most cases haven't learnt it yet» [12].

Internet as a tool of recruitment of new members of "al-Kaida". As it is known, on July, 1st, 2010 "al-Kaida" has started the online propaganda newspaper in English for its recruitment from the USA and European countries. Moreover "Al-Kaida" in Yemen supervises the online edition «Inspire». The edition is directed to propaganda of radical Islamic ideas among citizens of the western countries [13].

Among the basic authors of the given edition is Samir the Khan – the 23-year-old American who has departed to Yemen in October, 2009 and he has been in sight of the American law enforcement bodies for a long time and was known as the coauthor of some popular Islamic Internet resources. In New York he was the habitué of the Islamic thinkers Society propagandizing radical Islamic ideas [14].

American «Washington Post», referring to the experts and officials opinions, states that the powerful propaganda device created by "al-Kaida" allows to address regularly without any risk in many languages to their supporters and to conduct recruitment of insurgents practically worldwide. Only in 2007 the terrorists released out 97 video topics that symbolized six fold growth in comparison with 2005 [15].

Moreover, "al-Kaida" isn't limited to recruitment of new members among Muslims, and has started recruitment of the American soldiers who are in Iraq and Afghanistan. Through the Internet "al-Kaida" urges the American military men to adjoin numbers of "devout". So, in one of broadcast appeals is to be told: «Instead of perishing Bush why you do not adjoin true – Islam, do not to leave army incorrect and do not to join the winning party. Time is going, so it is time to make a correct choice, until it is not» [16].

That fact is amazing that liberal Europe shows extraordinary tolerance in relation to propaganda actions of "al-Kaida". So, in January, 11th, 2011 in Freud's London museum the

exhibition has opened in which frameworks the propaganda rollers used by "al-Kaida" for recruitment are shown. On them the terrorists who have carried out captures of planes on September, 11th, 2001 are embodied. Their promise to become martyrs is broadcasted against shots of wrecked towers of the World shopping center in New York. Organizers of the exhibition declare: «Intelligent public can distinguish art from propaganda. We don't hesitate to hold an exhibition of propaganda posters of times of Nazi Germany or fascist Italy» [17].

In our opinion, the Europeans brought up in politically correct spirit should remember consequences to what such a tolerant relation to fascism which in the thirties of XX century was shown in West democratic modes had ended for Europe and the whole world. The Americans recognizing Hitler as «the person of year», and the British who were standing up for the Munich arrangement of 1938, were victims of fascist aggression and misanthropic ideology themselves, having paid for the superfluous tolerance of hundred thousand lives.

References:

1. Nechitailo D.A. Some aspects of media jihad. <http://www.iimes.ru/rus/stat/2008/09-12-08c.html>.
2. Kupriyenko E.E. The Internet as a tool of terroristic and extremist organizations. <http://www.iimes.ru/rus/stat/2005/03-10-05.htm>.
3. How do the modern terrorists use the Internet? http://www.terrorunet.ru/analytic/print/index.html?n_no=85.
4. Schäuble B. «al-Kaida» exists only due to the Internet. <http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1234475340>.
5. Kupriyenko E.E. The Internet as a tool of terroristic and extremist organizations <http://www.iimes.ru/rus/stat/2005/03-10-05.htm>.
6. Nechitailo D.A. Iraq: from «al-Kaida» to the Islamic government Iraq. <http://www.iimes.ru/rus/stat/2007/07-04-07.htm>.
7. The same
8. «al-Kaida» begins to report analytical programme <http://www.ntv.ru/novosti/74065/print>.
9. Nechitailo D.A. European and American directions of all-world jihad movement. <http://www.iimes.ru/rus/stat/2007/28-11-07c.htm>.
10. Nechitailo D.A. European and American directions of all-world jihad movement. <http://www.iimes.ru/rus/stat/2007/28-11-07c.htm>.
11. Nechitailo D.A. European and American directions of all-world jihad movement. <http://www.iimes.ru/rus/stat/2007/28-11-07c.htm>.
12. Pentagon chief admitted, that USA loses the PR-war «al-Kaida» http://www.factnews.ru/article/18Feb2006_dona.
13. «al-Kaida» launches new propaganda Internet-project <http://www.rosbalt.ru/print/749785.html>.
14. The USA Reconnaissance found out the American person among authors of «al-Kaida» journal http://rus.ruvr.ru/_print/127000842.html.
15. Surkov N. USA can't manage to fight against «al-Kaida» propaganda <http://i-rp.ru/page/stream-event/index-20508.html>.
16. «al-Kaida» conducts propaganda among American militaries in Iraq and Afghanistan. http://www.km.ru/magazine/view_print.asp?id={C4BCA688-E5F7}.
17. London: «al-Kaida» propaganda seems to be as an art. http://www.mignews.com/news/culture/world/110107_190543_600.

КОМПРОМІСНИЙ ПІДХІД ДО ВИРІШЕННЯ МОРАЛЬНОЇ ДИЛЕМИ В ПОЛІТИЦІ НА ПРИКЛАДІ КОНЦЕПЦІЇ ДЖОНА РОЛЗА

Міщенко А.М.

*Аспірантка кафедри політології філософського факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
м. Київ*

THE COMPROMISE APPROACH TO SOLVING MORAL DILEMMAS IN POLITICS EXEMPLIFIED BY THE JOHN RAWLS'S CONCEPTION

Mishchenko A.

*Postgraduate student
Department of political science philosophy faculty Kyiv national Taras Shevchenko
University,
c. Kyiv*

Анотація

Компромісний підхід до вирішення моральної дилеми в політиці базується на визнанні громадян раціональними індивідами. Передбачається, що вони здатні домовитися про базові принципи співіснування. Прибічником компромісного підходу до співвідношення політики та моралі був Джон Ролз. На його думку, саме згода щодо основних принципів справедливості є рішенням раціональних сторін, які є рівними у вихідній позиції, що є запорукою чесності. І це є основою для побудови демократичного суспільства.

Abstract

The compromise approach to resolving conflicts between politics and morality based on the recognition of citizens rational individuals. They are able to agree on the basic principles of coexistence. Supporter of a compromise approach to the relationship between politics and morality was John Rawls. In his view, the agreement on basic principles of justice - is the key to fairness. This is the base for building democratic society.

Ключові слова: політика, мораль, моральна дилема в політиці, компромісний до співвідношення політики та моралі, Джон Ролз.

Keywords: politics, morality, moral dilemma in politics, compromise approach to the relationship between politics and morality, John Rawls.

Поряд з традиційними поглядами на проблему співвідношення політики і моралі, у ХХ столітті особливо актуалізувався компромісний підхід, метою якого є пошук золотієї середини між ціннісно-нейтральним відношенням до політики та етизацією політики. Таке тлумачення проблеми сприяє розумінню специфіки політичної сфери, визнається право інституту держави на легітимне насилля. Проте з політичної сфери не виключаються і етичні максими й моральні принципи, якими мають керуватися політики у своїй діяльності.

Одним з найвідоміших прибічників компромісного підходу до вирішення моральної дилеми в політиці вважається Дж.Ролз. Розглядаючи проблематику застосування моралі до політичного життя, він виділяв дві концепції: блага (тобто індивідуальної моралі) і справедливості (як суспільної моралі). Ці дві концепції є взаємодоповнюваними, однак різними за своєю природою. Індивідуальна мораль припускає різні погляди на поняття блага і, відповідно, різні уявлення про його втілення. Суспільна мораль обмежена принципами справедливості як чесності: принципом рівних свобод і поєднан-

ням принципу рівних можливостей і принципу відмінності. Але важливо відзначити, що суспільна мораль все ж залишає свободу вибору індивідуальної концепції блага і не прагне до уніфікації індивідуальної моралі. «Виходячи з досвіду утилітаризму та інтуїтивізму і в принципі важливих положеннях свого вчення конструктивно полемізуючи з ними, Дж.Ролз визначає метою своїх наукових розробок побудову раціонально обгрунтованої моральної теорії, яка спирається на поняття права, що набуває незалежного логічного статусу» [2, с.81]. Також Дж.Ролз акцентує увагу на пріоритеті права, який передбачає, що принципи справедливості окреслюють форми діяльності людей, за межі яких їхні вимоги виходити не мають. «Але справедливі інститути й політичні чесноти, яких чекають від громадян не досягали б своєї мети та не мали б сенсу, якби вони лише передбачали, а не сприяли певним формам життя, які, як вважають громадяни, заслуговують мати вірних прихильників» [3, с.76]. Тобто концепція політичної справедливості мусить враховувати інтереси громадян і передбачати можливість їх реалізації.

Філософ розрізняє політичну справедливість і загальну моральну (релігійну, філософську), зазначаючи, що політична справедливість – це особливий вид моралі, який пристосований для спеціального суб'єкта; вона не передбачає прийняття всеохоплюючих моральних доктрин, а для її формулювання використовуються інтуїтивні ідеї, що латентно присутні в політичній культурі (Дж.Ролз має на увазі демократичне суспільство).

Концепція практичного розуму, до якої звертається Джон Ролз, у свою чергу, припускає два аспекти, які відповідають двом різним системам принципів: принципи розумності та принципи раціональності, що співвідносяться з двома аспектами ментальної здібності людини. Розумність передбачає природне прагнення індивіда жити в добрі та злагоді з іншими людьми, які знаходяться в таких самих умовах. Розумність не вимагає морального героїзму, навпаки, вона цілком доступна найзапеклішому егоїсту, оскільки навіть егоїст не позбавлений природного почуття співчуття і любові. Розумні індивіди не прагнуть ні до загального блага, ні до власних егоїстичних цілей. Насправді їх метою є суспільство, в якому вони могли б співпрацювати з іншими індивідами на засадах свободи і рівності. При цьому жоден з них не бажає робити замах на ці самі починання і прагне підтримувати стан взаємності та кооперації. «Розумне тим і відрізняється від раціонального, що має публічний характер і може створити рамки соціального миру і суспільної моралі. Ролз вважає, що саме це унікальне поєднання розумного і раціонального і дає нам те саме ліберальне суспільство, в якому ми маємо щастя жити» [1, с.149].

Щоб перейти до детального розгляду базових свобод, необхідно відштовхуватися від двох принципів справедливості, сформульованих Дж.Ролзом:

А) Будь-яка людина повинна мати рівні права відносно найбільш широкої системи рівних основних свобод, що сумісна з подібними свободами для всіх інших людей.

Б) Економічні та соціальні нерівності мають бути організовані таким чином, щоб від них можна було б очікувати переваг для всіх членів суспільства і доступ до положень та посад був відкритий для них [4, с.193].

На думку Дж. Ролза, перший принцип домінує над другим. Обмін між двома принципами справедливості заборонений, тому що основні свободи - політичну свободу, свободу совісті, свободу думки, свободу особистості - не можна обмінювати на економічний добробут. Свободи, які розкриваються в першому принципі - це свобода думки і свобода совісті, політичні свободи, свободи, які забезпечують недоторканність особи, а також права та свободи, регульовані законодавством. Не всі базові свободи є однаково важливими, проте всі вони важливі настільки, щоб зарахувати їх до категорії базових.

Дж. Ролз наголошує на тому, що важливо встановити базові свободи, які дозволили б людям прийти до згоди щодо двох базових принципів справедливості. Список ба-

зових свобод можна описати двома способами: історичним (проаналізувавши конституції демократичних держав) і за допомогою визначення того, які свободи створюють соціальні умови для адекватного розвитку та реалізації моральних підстав кожного індивіда. Також вчений проголошує пріоритет свободи, який означає можливість обмеження базової свободи заради однієї чи кількох інших базових свобод, але ні в якому разі не заради перфекціоністських цінностей. З цього можна зробити висновок, що базові свободи не є абсолютними, вони можуть бути конфліктними. І цей конфлікт можна вирішити лише раціонально - за допомогою законодавства, яке б врегулювало систему свобод. Але в той же час, вони є пріоритетними. Концепція Дж. Ролза може розглядатися як спроба затвердження ліберальних цінностей, при цьому підкреслюється цінність плюралізму як основи для стійкого і стабільного розвитку суспільства. Присутність плюралізму моральних, релігійних і філософських уявлень, що мають своїм наслідком безліч конфліктуючих, а нерідко і несумісних цінностей і цілей життя є типовою рисою політичної культури сучасних демократичних суспільств. Завдання політики в такому суспільстві полягає в тому, щоб знайти рішення проблеми забезпечення стабільності.

Важливе місце в моральній теорії Дж. Ролза займає концепція особистості. В першу чергу він розглядає її як частину концепції політичної і соціальної справедливості. Відповідно, вона може бути застосовна до формування ідеалу людини як частини об'єднання, але не морального ідеалу. У даному контексті поняття справедливості пов'язане з розумінням соціальної кооперації, яка включає в себе елемент мотивування (учасник кооперації повинен одержати певну користь від цього і в той же час він повинен виконати свої обов'язки) і елемент раціональності (як раціональні переваги, які здобуде індивід). Проте соціальна кооперація не є добровільним актом у тому сенсі, що людина з народження автоматично приймає задані умови, тобто вона не має рівнозначної альтернативи. І якщо розглядати людину, яка здатна до такої кооперації, то необхідно відзначити дві її моральні особливості: здатність до відчуття правильного і справедливого і здатність роз'яснювати концепцію блага (тобто бути раціональною). «Концепція блага, як правило, складається з певної схеми прагнень, цілей і вимог, дотримання яких окремими людьми та їх об'єднаннями, як суб'єктами переконання і лояльності, забезпечує загальне процвітання суспільства» [4, с.203]. Що ж до чесних підстав кооперації, то ними є ті, поклавшись на які, люди сприймаються як рівні і, виходячи з цієї рівності, вони співпрацюють з іншими людьми, поважаючи один одного. Концепція блага не повинна бути єдиною, оскільки соціальна єдність не може спиратися на єдину прийнятну концепцію, освячену домінуючою релігією. «У впорядкованому суспільстві, де громадяни знають, що вони можуть розраховувати на дотримання іншими принципів справедливості, можна припустити, що люди, як правило, прагнуть діяти справедливо, щоб виглядати в очах інших протягом усього життя людьми, які беруть активну участь у соціальній кооперації» [4, с. 206]. Вибираючи той чи інший принцип справедливості, сторони виходять зі свого розуміння блага, а також з наявної у них інформації (тобто це раціонально-автономні міркування). Однак існує можливість незнання, що є благом для тієї чи іншої сторони і, за таких умов, раціональні аргументи не можуть бути використані. Для вирішення цієї проблеми Дж. Ролз вводить поняття головних благ (ними є ті блага, які є необхідними як соціальні умови для можливості реалізації двох моральних особливостей людини і для дотримання відповідної концепції блага).

У «Теорії справедливості» [5] вчений визначає п'ять головних благ:

- 1) базові свободи (наприклад, свобода совісті): вони є базою для інституційних умов розвитку двох моральних особливостей;
- 2) свобода пересування і вибору заняття;
- 3) влада, яка отримується в залежності від посади та місця роботи;
- 4) прибуток та багатство;
- 5) соціальні підстави самоповаги.

Розглядаючи базові свободи, філософ приходять до висновку, що вони є системою законодавчо захищених можливостей. Рівність політичних свобод розуміється як можливість кожної людини, незалежно від її соціального чи економічного статусу зайняти державну посаду («чесна можливість»). Тобто теорія справедливості Дж. Ролза є раціональною моделлю суспільної рівності чесних можливостей. Тим самим, суспільний договір розглядається в даній теорії як модель розумного колективного вибору. Всі соціальні цінності - свобода і сприятливі можливості, доходи і багатство - все це повинне бути рівно розподілено, крім тих випадків, коли нерівний розподіл дає перевагу кожному. «Гарантії забезпечення високої цінності політичних свобод є одним із способів заперечення за допомогою поняття справедливості як чесності твердження, що базові свободи є чистою формальністю»[4, с.228].

Розглядаючи модель суспільства, необхідно враховувати ще одну особливість – «запону невідання». «Запона невідання» (коли сторони абстрагуються від природних особливостей і суспільного становища) приймається як даність, проте враховується, що сторонам відома загальна структура раціональних потреб, тобто основні елементи концепції блага (головні блага). Через «запону невідання» сторонам невідомо чи становлять вони більшість або меншість суспільства, тому вони не схильні ризикувати, обмежуючи будь-які прояви передбачуваної меншості. Багато людей вибирають ту чи іншу концепцію блага слідуючи традиціям, хоча і перевіряють її на відповідність власним уявленням. Такий порядок речей цілком відповідає ліберальному погляду, оскільки політична або соціальна оцінка концепції блага тут відсутня. «Запона невідання» є основою для моделювання морального суб'єкта в становищі суспільного самовизначення і звідси постає питання чи не суперечить вона чесності й чи не є ідеолічною. Проте в концепції Дж.Ролза саме «запона невідання» є тим елементом, який забезпечує чесність і справедливість вибору.

Якщо припустити, що громадяни мають здатність до почуття справедливості і кожна людина знає, що інший керується при виборі саме цим почуттям, то й соціальні, а також політичні інститути сприймаються як справедливі.

Дж.Ролз формулює три підстави почуття справедливості:

1) перевага простої і стабільної схеми громадської кооперації з точки зору блага; найбільш стабільною концепцією справедливості є та, яка визначається двома принципами справедливості,

2) фундаментальне значення самоповаги (яке впливає з впевненості в собі, як у скооперованому члені суспільства),

3) ґрунтується на концепції упорядкованого суспільства - «соціальне об'єднання соціальних об'єднань» [4, с.220] (демократичне суспільство, впорядковане на основі двох принципів справедливості може бути більшим благом, ніж благо індивідуальне).

Таким чином, принципи, які доступні людям в початковій позиції повинні узгоджуватися з концепцією громадянства як об'єднання вільних і рівних людей, а також враховувати їх взаємодію. Справедливий державний устрій передбачає соціальну комунікацію як необхідну передумову для досягнення взаєморозуміння. Отже, побудова демократичного суспільства базується на постійній комунікації рівноправних громадян. Тобто усвідомлення власних інтересів і можливість їх поєднання з інтересами інших людей є результатом спілкування та взаємодії, а держава мусить лише регулювати публічний простір.

Список використаних джерел:

1. Кашников, Б. Н. Прагматика общественной морали/ Общественная мораль: философские, нормативно-этические и прикладные проблемы / Рос. акад. наук, Ин-т философии, Центр приклад. и проф. этики; под ред. Р.Г. Апресяна. - М. : Альфа-М, 2009. - С.137-154.

2. Левчук-Хмара М. Етико-правові та політико-правові аспекти теорії справедли-

вості Джона Ролза / М. Левчук-Хмара // Мандрівець. - 2012. - № 5. - С. 80-83.

3. Ролз Дж. Идеи блага и приоритет права // Современный либерализм: Джон Ролз, Рональд Дворкин, Исая Берлин, Уилл Кимлика, Майкл Дж. Сэндел, Джереми Уолдрон, Чарльз Тейлор / Пер. с англ. Л. Б. Макеевой. — М.: Прогресс-Традиция: Дом интеллектуальной книги, 1998.

4. Ролз Дж. Політичний лібералізм / Дж.Ролз // Сучасна політична філософія: Антологія [пер. з англ. Я. Кіш]. — К.: Основи, 1998. — 575 с.

5. Ролз Дж. Теория справедливости / Пер. и ред. В.В. Целищева. Новосибирск: Издательство Новосибирского университета, 1995. — 535 с.

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПОЛІТИКИ НМ В УКРАЇНІ

Співак М.В.

*докторант Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України*

AN INTRODUCTION OF NM POLITICS IN UKRAINE

Spivak M.

*doctorant Institute of state and law
them. V. M. Koretskogo of NAS of Ukraine*

Анотація

Розкривається роль політики у формуванні здоров'язбереження, причому здоровий спосіб життя розглядається як явище загальнолюдське, що залежить від загальної культури особистості, виховання і поведінки. Наголошується на тому, що в основу політики «здоров'язбереження» повинен бути покладений принцип «збереження здоров'я здорової людини». Визначені основні вимоги та ключові елементи до політики здоров'язбереження.

Abstract

The role of policies in health maintain, and a healthy lifestyle is seen as a universal phenomenon that depends on the general culture of the person, education and behavior. It is emphasized that the basis of the policy of «health maintain» should be based on the principle of «preservation of health of a healthy person». Identify the basic requirements and key elements of health care policy.

Ключові слова: здоровий спосіб життя, політика, політичні процеси, держава, збереження здоров'я

Keywords: a healthy way of life, politics, political processes, government, health maintain

За останні роки в Україні розгорнулася плідна робота з дослідження процесу державної політики та вироблення практичних рекомендацій щодо процесу державної політики в галузі охорони здоров'я. Дослідників у цій галузі в Україні небагато, але чітко простежується тенденція підвищення інтересу до проблем політики в галузі охорони здоров'я.

Поняття «health maintenance» означає процес, що має підтримуватись постійно і не суперечити потребам майбутніх поколінь. «Здоров'язбереження» слід розуміти, як процес зміцнення та збереження здоров'я, спрямований на перетворення емоційно-психологічної, фізичної та інтелектуальної сфер людини, підвищення ціннісного ставлення до особистого здоров'я і здоров'я інших, загальне усвідомлення людини особис-

тої відповідальності за власне здоров'я. Політика здоров'язбереження – це політика в соціально-культурній сфері, відповідно до якої держава, (або суб'єкти публічної адміністрації (посадові особи), органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання спрямовують свою діяльність на підвищення рівня здоров'я, поліпшення якості життя і збереження генофонду Українського народу [1, С. 775].

Проблеми здоров'я в даний час знаходяться в сфері першорядних інтересів держави. Політика держави в цьому напрямку повинна передбачати формування фізично здорової, освіченої, всебічно розвиненої, соціально активної особистості. В основу політики «здоров'язбереження» повинен бути покладений принцип «збереження здоров'я здорової людини» а не «охорони здоров'я хворої людини». Тобто, на відміну від медицини, суб'єктом здоров'язбереження є практично здорова людина. Такий підхід може бути покладений в основу сучасної концепції здоров'язбереження.

Політика здоров'язбереження повинна включати три основні складові: виховання, культуру і поведінку здоров'язбереження.

Виховання, це всебічний гармонійний розвиток особистості. Виховання здоров'язбереження, передбачає формування у людини певних якостей відповідно до вимог морального, розумового, трудового, фізичного й естетичного виховання. Завданнями такого виду виховання повинні бути: формування переконань, що здоров'я є ціннісним елементом духовного життя людини; формування умінь і навичок поведінки по відношенню до свого здоров'я, формування наукового світогляду по відношенню до проблем екологічного характеру, глобальних проблем, що загрожують здоров'ю, формування санітарно-гігієнічних умінь та навичок; тренування та загартування організму тощо.

Сучасні умови розвитку українського суспільства висувають нові вимоги до системи освіти та виховання підростаючого покоління. Молодь значно раніше інших категорій населення відчуває наслідки деформації суспільства, гостро переживає свою соціальну незахищеність, прискорене падіння духовності, зростання психічної нестабільності та фізичної слабкості. Перегляд стратегії, змісту, методичного забезпечення навчально-виховного процесу, стану здоров'я дітей і молоді, який погіршується з кожним роком, вимагає зміни у ставленні системи освіти до цієї проблеми [2, С. 31].

Культура – освітній процес, що відкриває широкі перспективи в напрямі формування світогляду людини. Проблема культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації набуває особливої значущості, що пояснюється постійним погіршенням стану здоров'я, зумовленим несприятливими соціально-економічними умовами. Завданням культури здоров'язбереження є: створення оптимальних умов для формування здорового організму людини; виховання волі, розвиток спритності, краси тіла і рухів; відмови від тютюнопаління, вживання алкоголю і наркотиків; усвідомлення відповідальності перед майбутнім поколінням за збереження генофонду нації тощо.

На думку В. Горащука «культура здоров'я – це важливий складовий компонент загальної культури людини, обумовлений матеріальним і духовним середовищем життєдіяльності суспільства, що виражається в системі цінностей, знань, потреб, умінь і навичок з формування, збереження й зміцнення її здоров'я» [3, с. 167–174]. Суспільство і держава зацікавлені в тому, щоб процес оволодіння культурою здоров'я громадянами був цілеспрямованим і ефективним [4, с. 132].

Отже, елементом культури здоров'я є уважне і правильне ставлення людини до самої себе, прагнення до самопізнання, формування, розвитку і самовдосконалення своєї особистості.

Поведінка – бажані, видимі прояви людини направлені на збереження фізичного і психічного здоров'я. Поведінка здоров'язбереження є результатом виховання і культури. Завданням поведінки здоров'язбереження є: оволодіння особистістю правилами та нормами моральної поведінки; розвиток почуттів; формування переконань; застосу-

вання здобутих у цій сфері знань, умінь та навичок тощо.

У практичній політиці цей підхід визначає потребу керуватися при розробці заходів щодо здоров'я тим принципом, що, з одного боку, держава відповідає за здоров'я своїх громадян, а з іншого, – громадянин відповідає за здоров'я своєї країни. Певна новизна такого підходу для українського суспільства полягає у незвичності усвідомлення тези особистої відповідальності громадянина за своє власне, а тим більше – за громадське здоров'я. Ця теза є нетрадиційною для вітчизняного менталітету, зважаючи на давню звичку покладатися на державу з усіх кардинальних проблем устрою суспільного буття [5].

Як вказує О. Марків, «для формування здорового суспільства потрібно, щоб більшість його членів усвідомлювали ідеологію збереження здоров'я, а соціально-політична, наукова та освітянська еліта має стати провідником та фундатором соціальних норм, призначених зберігати здоров'я. Здатність до збереження здоров'я розглядається як основа буття людини, де основним є усвідомлення важливості здоров'я, здорового способу життя для цієї життєдіяльності особистості, це характеристики, особливості, які спрямовані на збереження фізичного, психічного, соціального, духовного здоров'я – свого та оточуючих» [6, С.176-182].

Національна ідея, на погляд М. Проданчука, має звучати як «Збереження здоров'я — збереження нації». Звичайно, це прикрий і сумний привід для розбудови національної ідеї. Ця проблема не є суто медичною, вона безпосередньо стосується науки, культури й освіти. Іншими словами, саме науковці відповідають за всі ці напрямки і є носієм тих фундаментальних можливостей, які дають спроможність сформулювати цю національну ідею у правильному ракурсі й закликати політичні сили, владний істеблішмент і все суспільство до її реалізації [7].

О. Федько наголошує, що сьогодні науковці переважно виокремлюють три стратегії сприяння покращенню здоров'ю: захист, активне відстоювання, просування здоров'я для створення основних, найбільш істотних передумов для здоров'я; надання всім людям можливості досягти і реалізувати повністю свій потенціал здоров'я; здійснення посередництва між різними інтересами у суспільстві для забезпечення і досягнення здоров'я.

Ці стратегії підтримуються і забезпечуються п'ятьма напрямками пріоритетної діяльності сприяння покращенню здоров'я: формування політики, сприятливої для здоров'я, створення сприятливого середовища для здоров'я; підвищення спроможності, посилення дій суспільства, громади у напрямку покращення громадського здоров'я; розвиток особистих навичок людей діяти на користь власного та громадського здоров'я, переорієнтація служби охорони здоров'я. Міжнародною спільнотою напрацьована схема змін з метою сприяння здоров'ю, у якій діяльність із сприяння здоров'ю розглядається як єдиний, взаємопов'язаний і взаємозалежний процес [8].

В. Гурц вважає, що досліджувати проблему треба з кількох сторін: здоров'я індивіда як політичного суб'єкта, здоров'я суспільства як політичного суб'єкта, діяльність політичних інститутів (особливо спрямовану на підтримання чи охорону здоров'я), здоров'я самої політичної ситуації, здорових політичних процесів. Сенса здоров'я як політичної категорії є явищем взаємодії, сполучання і взаємного напластування однорідних і різнорідних позитивних, об'єктивних і суб'єктивних, внутрішніх і зовнішніх факторів, умов і причин, спрямованих на гармонійну взаємодію освічених політично індивідів у політично розвиненому суспільстві, яке еволюціонує за законами змін, де влада виконує свої функції, діяльність соціально-політичних інститутів та політичні процеси спрямовані на досягнення загального блага [9].

Дійсно, на сучасному етапі життя суспільства роль політики в житті людини зростає в геометричній прогресії. Політика здатна залучити до дискусії, змінити реальність. Здоров'язбереження в нашій країні слід розглядати як складову національної програми

охорони здоров'я. Котра відповідала б трьом основним вимогам: конкретність, визначеність у часі та реальність. В основу політики «hm» повинні бути закладені такі ключові елементи як відповідальність держави і громадян за стан індивідуального і громадського здоров'я; багатосторонність підходів, урахування різнопланових детермінант здоров'я; доступність та універсальність послуг, що формують основи здоров'я людини; оперативність і гнучкість у реагуванні на потреби та виклики політики здорового збереження; залучення населення до програм здорового способу життя тощо.

Список використаної літератури

1. Spivak M. Problems of understanding and application of term «to save healthy» are in a political science environment// British Journal of Science and Education, London, 2015, № 1. – P. 771-777.
2. Кульчицький В. Й., Кульчицька Т. В. Формування культури здоров'я – одиниці із головних аспектів виховання особистості. Філософія, методологія, психолого-педагогічні аспекти формування культури здоров'язбереження : збірник тез науково-методологічного семінару кафедри філософії та суспільних дисциплін ТДМУ імені І. Я. Горбачевського. – Тернопіль : Вектор, 2013. – 60.
3. Горащук В. П. Формирование культуры здоровья школьников (теория и практика) : монографія / В. П. Горащук. – Луганск : Альма-матер, 2003. – 376 с.
4. Горащук В.П. Теоретичні та методичні засади формування культури здоров'я школярів: дис.... доктора. пед. наук: 13.00.01 / Горащук Валерій Павлович. – Харків, 2004. – 414 с.
5. О. Вакуленко, Л. Жаліло, Н. Комарова, Р. Левін, І. Солоненко, О. Яременко. Теоретико-методологічні засади формування здорового способу життя. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.health.gov.ua/publ/conf.nsf/09e0043b46a8b8e7c2256d8e006e5352/0ead6848c9d6825ac2256ddc0038c24c?OpenDocument>
6. Марків О. Т. Здоров'я людини як фундаментальна цінність культури / О. Т. Марків // Гілея. Філософські науки. – 2009. – Вип. 27. – С. 176-182.
7. Устінов О.В. Збереження здоров'я як національна ідея збереження нації. Видавництво «МОРІОН». 2012. Український медичний часопис. Актуальні питання клінічної практики. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.umj.com.ua/article/34024/zberezhennya-zdorov-ya-yak-nacionalna-ideya-zberezhennya-nacii>
8. Федько О.А. Основні принципи забезпечення здорового способу життя. Електронне наукове фахове видання «Державне управління: удосконалення та розвиток». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=134>.
9. Гурц В. В. Здорова політика – здорове суспільство – здорова людина / В. В. Гурц // Український науково-медичний молодіжний журнал. – 2013. – № 1. – С. 5-6.

ФИЗИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ И СПОРТ

НЕОБХІДНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ТЕОРЕТИЧНИХ ЗНАНЬ У ШКОЛЯРІВ З ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Вітер Н.Б.
вчитель-методист

THE NECESSITY OF FORMING THEORETICAL KNOWLEDGE IN SCHOOLCHILDREN FOR PHYSICAL CULTURE

Viter N.
teacher-methodologist

Анотація

У статті розглянута і проаналізована особлива роль теоретичних знань з предмета «Фізична культура» в навчальному процесі школярів. Для залучення і зацікавленості предметом, нами запропоновано використання таких інтерактивних технологій навчання, як презентація з використанням різноманітних допоміжних засобів з подальшим обговоренням матеріалу. Основними завданнями використання інтерактивних форм в процесі навчання є: вдосконалення способів пошуку, обробки і надання нової інформації, розвиток комунікативних навичок, актуалізація і візуалізація досліджуваного теоретичного матеріалу, формування знань і умінь, з подальшим застосуванням їх на практиці та для самовдосконалення.

Abstract

The article describes and analyzes the special role of theoretical knowledge on the subject of "Physical culture" in the learning process of students. In order to attract and increase interest in the subject, we have proposed the use of interactive learning technologies, such as a presentation using different adjuvants followed by a discussion of the material. The main objectives of the use of interactive forms in the learning process are: the improvement of research methods, processing and the provision of new information, develop communication skills, updating and visualization of the studied theoretical material, the formation of knowledge and skills, and then applying them in practice and cultivation.

Ключові слова: теоретичні знання, фізична культура, школярі, інтерактивні технології.

Keywords: theoretical knowledge, physical education, students, interactive technology.

Процес фізичного виховання школярів згідно з навчальною програмою з фізичної культури для учнів загальноосвітніх шкіл [8] передбачає оволодіння учнями певним обсягом знань, відомостями, інформацією з фізичної культури та спорту.

Фізкультурна освіта – це педагогічний процес, спрямований на формування спеціальних знань в галузі фізичної культури [9].

В процесі проведення уроків фізичної культури та суміжних дисциплін учням необхідно надавати базові знання науково-практичного характеру з широкого кола питань з фізичної культури. Але, на жаль в школі упускається вирішення таких важливих завдань, як формування глибоких і достатньо повних знань про свій фізичний стан і шляхи його покращення, а також виховання інтересів, потреб, які орієнтують людину на здоровий спосіб життя, на самостійну цілеспрямовану діяльність з вдосконалення власного тіла [6].

Аналіз науково-методичної літератури показав, що формування знань з цих питань у системі шкільної освіти має загальний довідково-інформаційний характер [3, 12].

У сучасному шкільному навчальному процесі передачу знань забезпечує вчитель, який формує уміння, навички, фізичні якості, слідкує за фізичним розвитком і фізичною підготовленістю учнів, забезпечує оптимальний режим, пропагандує здоровий спосіб життя, контролює стан учнів на уроці. Але, на думку І.В. Лисак [6], сьогодні в школі виникає парадоксальна ситуація, коли активізація педагогічної діяльності вчителя, застосування ним новітніх технологій, методичних прийомів, наражається на психологічний опір вихованців, оскільки вони приходять на заняття із раніше сформованою суспільністю, а не рідко й батьками думкою – настановою до протесту. Також, у знеціненні теоретичних знань про фізичну культуру, які необхідні школярам, відіграють роль засоби масової інформації, інтенсивно пропагандуючі в рекламі шкідливі звички, вседозволеність та інше.

В теорії фізичного виховання за останні роки спеціалістами висунуто ряд нових поглядів і концептуальних положень з основ реформування і розвитку шкільної фізичної культури. С. Сінгаєвський вважає, що теоретична підготовка – це не окрема епізодична інформаційна робота, не лише засвоєння школярами теоретичних відомостей про фізичну культуру і спорт, не сума чи обсяг певної специфічної інформації, яку треба «видати» учням за період їх навчання у школі. Це постійна робота, яка дає змогу підтримувати, спрямовувати й активізувати так звану мотиваційну ауру (позитивну позицію до фізичної культури), яка в свою чергу охоплює весь процес фізичного виховання, формуючи духовно-психологічний стан особи школяра на рівні існування необхідної ідеології особистої життєдіяльності та способу життя [10].

Додаткової уваги заслуговує думка Л.В. Пескової [7], вона вважає, що особлива роль навчального предмета «Фізична культура» в порівнянні з іншими дисциплінами навчального плану загальноосвітніх шкіл, полягає в тому, що цей предмет є одним з небагатьох який спрямований на пізнання своєї людської природи, а не на вивчення світу навколо. Більше того, це поки єдиний навчальний предмет, в якому закладений потенціал практичної реалізації одного з найважливіших завдань пізнання, яке витікає з давньої мудрості, що говорить: «Пізнай себе». Основна задача фізичної культури спрямована на сприяння зміцненню і підтримку на оптимальному рівні самого необхідного і дорогого чим обдарувала природа кожному людину – її здоров'я. Саме здоров'я, оптимальний фізичний стан організму є матеріальною основою для нормальної життєдіяльності та досягнення успіхів у будь-якій сфері людського буття.

Відсутність у школярів теоретичних знань з фізичної культури різко знижує ефективність навчання і виховання, зменшує інтерес до занять фізичними вправами, заважає прищеплюванню учням позитивного ставлення і потреби в систематичних самостійних заняттях фізичною культурою [7]. З цього випливає, що спеціальні знання з області фізичної культури покликані виконувати роль найважливішого чинника, що забезпечує повноцінне життя, досить повне розкриття найрізноманітніших задатків і здібностей, досягнення майстерності в будь-якому вигляді професійної діяльності. Це можливо досягти тільки шляхом всебічного підвищення рівня фізкультурних знань, якості освіти у сфері фізичної культури, більш пильної уваги до формування її інтелектуального компонента.

Одних тільки фізичних вправ недостатньо для виховання у дітей справжньої особистої фізичної культури з широким розумінням її суті та закономірностей. Саме на основі набутих школярами знань досягається усвідомлене опанування рухових дій. І навпаки, неусвідомлене виконання вправ – одна з основних причин, що не дає змоги зробити фізичну культуру супутником життя, сформувати звичку до щоденної рухової діяльності.

Деякі фахівці [2, 9 та ін.] вважають, що для більш ефективного засвоєння знань з фізичної культури вчителю необхідно вирішити ряд завдань:

- розвивати індивідуальні здібності дитини і створювати специфічні умови для їх

самовдосконалення засобами фізичної культури;

– навчати способам самостійного пошуку необхідної інформації, освоєнню нових рухових дій шляхом осмислення вже раніше вивчених рухів, дослідницькій та конструктивній діяльності, знаходити свої способи вирішення проблемних ситуацій в руховій та розумовій діяльності.

Не таємниця, що більша частина вчителів дають необхідні знання на практичних заняттях в спортивному залі чи майданчику через відсутність кабінетів з фізичної культури чи місць, в яких можливо ефективно проводити уроки з теорії та методики фізичного виховання. В школах недостатньо наочних посібників, плакатів, таблиць для проведення таких уроків. В результаті цього інформація не засвоюється учнями чи засвоюється поверхнево.

Для залучення і зацікавленості предметом «Фізична культура» в освітньому процесі, необхідно використовувати сучасні інноваційні педагогічні технології [11].

Аналізуючи наукові джерела, можна стверджувати, що новітні інноваційні технології несуть у собі не стільки предметний зміст, скільки такі способи організації різних видів діяльності учнів й організаційні форми освітнього процесу, при використанні яких створюються оптимальні можливості для навчання [2]. Але, серед різноманіття типів інноваційних занять [1], на уроках фізичної культури педагогами-практиками використовуються тільки близько шести: уроки-змагання, уроки-ігри, уроки-казки, уроки-мандрівки, уроки-«колове тренування», бінарні та інтегровані уроки. Це свідчить про те, що як науковцями в сфері шкільного фізичного виховання, так і вчителями-практиками ще не розроблено систему проектування, підготовки і проведення інноваційних уроків.

Інноваційні технології навчання мають два напрямки, такі як [5]:

1) «активізація пізнавальної діяльності» – учень отримує готову пізнавальну інформацію від педагога (характер навчання пасивний, учень приймає позицію пасивного об'єкта, відсутні елементи творчості, немає самостійності, з наявністю елементів традиційного репродуктивного навчання), при такому напрямку учень здобуває знання, навички без творчого використання їх на практиці;

2) «інтерактивні технології навчання» (інтерактивність в перекладі з англійської означає «взаємодія») стосуються комунікативно-орієнтованого напрямку в навчанні. Дана модель в освіті сконцентрована на учні як особистості, яка формується, що здатна до самовираження і самореалізації (основною частиною даної технології є особистісно-орієнтована взаємодія викладача та учня).

Інтерактивне навчання як спосіб пізнання, формується в формі занурення учнів у спілкування шляхом діалогової взаємодії, яка виробляє навички спільної діяльності. При інтерактивному навчанні учень не пасивний об'єкт освітнього процесу, не слухач і спостерігач, а активний суб'єкт і учасник.

Коли навчання побудовано як діалог учнів із пізнаваною реальністю, педагог виконує функцію не тільки організатора та керівника, але і співучасника навчального процесу.

Американські дослідники Р. Карнікау і Ф. Макелроу [4] визначили закономірність навчання: людина пам'ятає 10% прочитаного; 20% – почутого; 30% – побаченого; 50% – побаченого і почутого; 80% – того, що говорить сам; 90% – того, до чого дійшов в діяльності.

Таким чином, ми пропонуємо використовувати на заняттях з фізичної культури в школі інтерактивні засоби, такі як презентація з використанням різних допоміжних засобів (дошки, книг, відео, слайдів, комп'ютерів і т.п.) з подальшим обговоренням матеріалу для засвоєння знань з фізичної культури та спорту.

Учень (група учнів) вибирає тему презентації. В кінці заняття з фізичної культури оголошується тема майбутньої презентації і всім задаються 3-5 ключових питань, щоб

клас був підготовлений і відбулася дискусія. Виступаючий готує презентацію на 3-5 хвилин. Після закінчення презентації обов'язково спільне з учнями обговорення, підведення підсумків і озвучування отриманих висновків.

Інтерактивне навчання дозволяє вирішувати одночасно кілька завдань, головним з яких є досягнення цілей навчання, розвиток комунікативних умінь і навичок. Воно допомагає встановленню емоційних контактів між учнями, забезпечує виховне завдання, оскільки привчає працювати в команді, прислухатися до думки інших.

Використання інтерактивних форм в процесі навчання, як показує практика [11], знімає нервову навантаженість учнів, дає можливість змінювати форми їх діяльності, переклювати увагу на вузлові питання теми занять.

Таким чином, теоретична підготовка учнів в області фізичної культури повинна стати необхідною базою для формування наукового світогляду і фізичної культури особистості школяра. Теоретичні знання покликані допомагати учням раціонально застосовувати практичні вміння та навички для зміцнення здоров'я, розвитку фізичних якостей, освоєння різноманітних рухових дій та грамотно, з урахуванням особливостей і можливостей власного організму, організовувати самостійні заняття фізичними вправами.

Література

1. Бабич О. Сучасні інновації на уроках фізичної культури [Електронний ресурс] / О. Бабич. – Режим доступу: <http://mylifespport.ru/text.php?id=124>
2. Єлісеєва Д. Інноваційна технологія зміцнення здоров'я дітей старшого шкільного віку / Д. Єлісеєва // Спортивний вісник Придніпров'я. – Дніпропетровськ, 2015. – № 2. – С. 59-63.
3. Зубаль М. Теоретична підготовка у фізичному вихованні школярів 1–11 класів загальноосвітньої школи / М. Зубаль // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми розвитку // «Спорт для всіх» у контексті європейської інтеграції України». – Тернопіль, 2004. – С. 258-260.
4. Интерактивные формы проведения учебных занятий. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.bti.secna.ru/teacher/umk/doc/Pamyatka_interaktivnye_formy-1.doc
5. Коротаева Е.В. Интерактивное обучение: вопросы теории и практики обучения / Е.В. Коротаева // Педагогическое образование в России. – 2012. – №3. – С. 171-174.
6. Лисак І.В. Теоретична підготовка школярів як важлива складова обов'язкового системного компонента процесу фізичного виховання [Електронний ресурс] / І.В. Лисак. – Режим доступу: http://otherreferats.allbest.ru/pedagogics/00406830_0.html
7. Пескова Л.В. Значення та застосування системи спеціальних знань у сфері фізичної культури [Електронний ресурс] / Л.В. Пескова. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/39274/
8. Постанова Кабінету Міністрів України про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної освіти відповідно до статті 31 Закону України «Про загальну середню освіту» від 23 листопада 2011 р. № 1392. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/28030/
9. Прянишникова О. Формирование теоретических знаний на уроках физической культуры у девушек старшего школьного возраста [Электронный ресурс] / О. Прянишникова, С. Богданова, А. Петров. – Режим доступа: <http://gisap.eu/ru/node/18933>
10. Сінгаєвський С. Фізичне виховання школярів / С. Сінгаєвський // Фізичне виховання в школі. – 1999. – №2. – С.25-28.
11. Сычёва Т.В. Инновационные технологии в физическом воспитании студентов. [Электронный ресурс] / Т.В. Сычева. – Режим доступа: <http://lib.sportedu.ru/Press/FVS/2012N4/p115-119.htm>

12. Шамардіна Г.М. Характеристика теоретичного, методичного та практичного рівня знань про фізичне виховання старшокласників / Г.М. Шамардіна, Н.Г. Долбишева // Теорія та методика фізичного виховання. – 2007. – №9 (35). – С. 26-30.

НЕКОТОРЫЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ОБУЧЕНИЮ ПЕРЕДАЧИ МЯЧА В БАСКЕТБОЛЕ.

Савенко В.Н.,

*старший преподаватель кафедры физического воспитания и спорта Российского университета дружбы народов
г. Москва*

Васильева С.В.

*старший преподаватель кафедры физического воспитания и спорта Российского университета дружбы народов
г. Москва*

SOME RECOMMENDATIONS FOR TEACHING PASSING IN BASKETBALL.

Savenko V.N.

*senior lecturer, Department of physical education and sport of the Russian University of friendship of peoples
Moscow*

Vasilieva S.V.

*senior lecturer, Department of physical education and sport of the Russian University of friendship of peoples
Moscow*

Аннотация

Передача - наиболее забытый элемент игры. Команда, с хорошо пасующими игроками, всегда представляет собой угрозу для защиты, потому что игроки могут дать «пас» любому игроку в любое время. Совершенствование своих навыков передачи и приема мяча, сделают вас лучшим игроком и помогут вашей команде стать победителем.

Abstract

Transmission - the most forgotten element of the game. Team with a good passer players, always is a threat to security, because players can give "pass" to any player at any time. Improve their skills of passing and receiving the ball, will make you a better player and help your team become a winner.

Ключевые слова: баскетбол, игрок, перемещении, передача.

Keywords: basketball, player, move, transfer.

Передача - наиболее забытый элемент игры. Многие игроки не склонны в желании упорно тренировать передачу. Возможно, это происходит потому

В своем лучшем виде баскетбол-это игра, в которой 5(пять) игроков перемещают мяч всей командой. Хорошая передача мяча и прием-суть командной игры, элементы, которые делают баскетбол прекрасной командной игрой.

Передача - наиболее забытый элемент игры. Многие игроки не склонны в желании упорно тренировать передачу. Возможно, это происходит потому, что зрители и журналисты обращают больше внимания на игроков, которые приносят очки и редко

выделяют игроков, которые отдают результативную передачу. Команда, с хорошо пасующими игроками, всегда представляет собой угрозу для защиты, потому что игроки могут дать «пас» любому игроку в любое время.

Совершенствование своих навыков передачи и приема мяча, сделают вас лучшим игроком и помогут вашей команде стать лучшей.

Две основные задачи, решаемые с помощью передач:

1. Перемещение мяча для создания возможности для броска
2. Сохранение владения мячом -сохранения контроля игры.

Скрытые, своевременные и точные передачи создают возможности для гола вашей команде. Чтобы оказаться на позиции для броска, мяч должен быть перемещён в зону бросков с помощью передач или ведения мяча- дриблинга. С помощью передач, мяч перемещается во много раз быстрее, чем при ведении мяча. Когда мяч уже в зоне бросков, быстрый, точный пас передают со стороны, где находится мяч в свободную зону площадки, открывается возможность для атаки.

Перемещение мяча заставляет защитников двигаться, а так же ограничивать партнёру в оказании помощи в защите или атаки игроку с мячом.

Команда, которая контролирует мяч с помощью хороших передач, лишает возможностей противника увеличить счет. Знание, когда и откуда отдать пас, не только представляет вашей команде шанс увеличить счет, но так же оберегает вашу команду от потери мяча из-за перехвата, в результате чего противник получает легкие очки.

Пусть квалифицированный наблюдатель- ваш тренер, учитель или технический игрок, посмотрит на ваш пас и прием. Наблюдатель может использовать проверочные баллы, чтобы оценить ваше исполнение.

Принципы передач мяча

Понимание смысла передач и приема мяча улучшает ваш анализ игры, предвидение, своевременность действий, точность, силу и тактильную чувствительность, то есть все те факторы, которые влияют на ваши навыки, присущие разыгрывающему. Эти принципы помогут вам на различных стадиях игры.

Контролируйте кольцо

Когда вы видите кольцо, вы будете способны видеть всю площадку перед вами, включая открытых партнеров и играет ли опекающий вас защитник против паса, броска или прохода с ведением мяча.

Сделайте передачу вместо того, чтобы начать дриблинг

Пас перемещает мяч во много раз быстрее. Это особенно важно во время быстрого прорыва и, когда мяч перемещается в игре против зоны.

Знай сильные и слабые стороны ваших партнеров

Определяйте позиции, на которые партнеры перемещаются и куда, возможно, будет следующий пас. Делайте передачу своему партнеру тогда и туда, где ваш партнер может принять передачу или сделать удачный бросок.

Опережающий пас

Необходимо предвидеть скорость вашего партнера при прорыве к корзине и сделать хорошую, опережающую передачу, слегка впереди вашего партнера на открытое место.

Используйте обманное движение

Делайте финт перед пасом, но не показывайте направление передачи взглядом. Используйте периферическое зрение, чтобы видеть вашу мишень, не глядя на игрока, принимающего мяч. Используйте элемент неожиданности.

Выведение из равновесия и передача мяча

Вытягивайте своего защитника на себя обманным движением на бросок или на начало дриблинга перед пасом. Не делайте попыток отдать пас мимо отступающего

защитника, у которого будет больше времени и дистанции, чтобы среагировать, перехватить или изменить направление передачи.

Делайте передачу быстро и точно

Исключите лишние движения. Не делайте замахов, чтобы сделать передачу, или не начинайте передачи из-за плоскости вашего тела.

Делайте передачу подальше от защитника

Когда ваш партнер опекается плотно, пасуйте подальше в сторону от защитника. Когда вы принимаете пас, но не находитесь в позиции для броска, держите свои кисти выше пояса и принимайте мяч расслабленной кистью, в позиции готовности сделать другой пас.

Делайте передачу на открытую дальнюю кисть снайпера

Когда партнер открыт и находится в позиции для броска, делайте передачу на открытую кисть снайпера. Снайперу не следует перемещать свою кисть или изменять положение тела, из-за чего пас может пройти мимо цели. Когда вы открыты в позиции для броска и получаете пас, ждите мяч. Подпрыгните, принимая мяч в свои расслабленные кисти, в положении блокировки и поддержки, готовыми к броску. *Основные типы передач включают:*

- Пас от груди;
- Пас отскоком от пола;
- Пас от головы;
- Пас из-за спины.

Тренируйте каждый тип передачи, чтобы выполнять каждую из них автоматически. Учитесь находить и применять нужную передачу для различных игровых ситуаций на площадке. Вы можете тренировать пас с партнером или самостоятельно, чтобы развивать скорость и точность в передачах. Для самостоятельных тренировок вам необходим мяч и ровная стена. Вы учитесь принимать решения, делая передачи при тренировках игровых ситуаций.

Литература

1. Виссел, Хол Баскетбол: шаги к успеху/Хол Виссел; пер с англ. В.А. Жукова. - М.: АСТ: Астрель, 2009, 251 с.
2. Баскетбол / В.М. Корягин, В.Н. Мухин, В.А. Боженар, Р.С. Мозола. - Киев.: Высшая школа, 1989. 232 с.

ГОСУДАРСТВЕННОЕ УПРАВЛЕНИЕ

СОЦІАЛЬНІ МЕДІА: РОЗВИТОК, ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Демченко С.О.

*аспірант кафедри політичної
аналітики і прогнозування
Національна академія державного
управління при Президентові України
м. Київ, Україна*

SOCIAL MEDIA: DEVELOPMENT TRENDS AND PROSPECTS FOR PUBLIC ADMINISTRATION

Demchenko S.

*Postgraduate
Department of Policy Analysis and Forecasting
National Academy for Public Administration
under the President of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Аннотація

Стаття структурно розкриває роль соціальних медіа в межах сучасної державної комунікативної політики України. Пояснює історію та витоки SMM маркетингу зпоміж інших механізмів реклами та піару. Аналізує останні дослідження та рейтинги в сфері соціальних мереж. Виявлено зв'язки нового інтерактивного типу між державою та громадянами, показано неоднорідність предствлення в мережі державних організацій. Стисло виокремлено результати у вигляді ключових висновків до матеріалу.

Abstract

The article reveals the structural role of social media within the modern public communication policy of Ukraine. Explains the history and origins of SMM marketing from other mechanisms of advertising and PR. Analyze the latest research and rating in social networks. Discovered a new interactive type connections between the state and citizens. Showed represent government organizations online. Briefly singled out as a result of key findings to the material.

Ключові слова: соціальні медіа, державна комунікативна політика, державне управління, публіцитний капітал.

Keywords: social media, public communication policy, public administration image capital.

Інформаційна епоха поступово нав'язує свої тенденції розвитку в усіх сферах суспільного буття в Україні. Публіцитний капітал стає нематеріальним активом в державного управління та частиною його бренду. Зосередження уваги держави на політику комунікацій, поміж іншого є ознакою далекоглядності та майбутньої перспективи розвитку для України.

Комунікативна політика відтепер включає в себе нову варіацію зв'язків з громадськістю, що тепер відбуваються через різні канали комунікації, включаючи соціаль-

ні мережі. Рівень популярності соціальних медіа зростає серед звичайних користувачів інтернету, так і серед суб'єктів публічної політики: підприємців, політиків, рекламників, державних установ, громадських організацій, і ЗМІ (телеканали, журнали, газети). Так вони стають орієнтовані на інтернет аудиторію і створюють додаткові майданчики для поширення свого контенту. Наповнення одного сайту вже недостатньо для конкуренції в інтернет середовищі. Сайт вже має мати свою мобільну версію для зручності користувачів смартфонів та планшетів, розповсюдження на аудиторії різних соціальних мереж: facebook, youtube, instagram та інші.

Для популяризації та просування бренду в мережі інтернет компанії використовують такі інструменти: SEO оптимізація, що покращує технічну складову сайту; маркетинг займається рекламою; SMM спеціалізується виключно на предстваленні бренду в соціальних мережах. Кожен з перелічених інструментів містить в собі не один ряд та варіант дії, для роботи за цими напрямками компанії виділяють окремі структурні відділи, а робота вимагає компетентності та навичок, що притаманні тільки цим напрямкам. Наприклад, 5-10 років попереду типова бізнесова компанія мала обов'язково в штаті маркетинговий відділ, який спеціалізувався на рекламі на телебаченні, радіо, в друкованих ЗМІ та зовнішній рекламі. Згодом, з популяризацією соціальних мереж була практика підключати маркетингові відділи до ще одного кластеру знань про соціальні мережі, проте зараз приходить розуміння необхідності виділення цього сегменту в окремий. Наявність основних змагань за лідерство в мережі відбувається на рівні технічної оснащеності сайту, якою займаються окремо SEO спеціалісти. Їх функція полягає в роботі з кодом HTML (Hyper Text Markup Language — мова розмітки гіпертекстових документів), а також з структурою, контентом для підвищення позицій в пошукових системах. Тобто, щоб користувач знайшов саме конкретний сайт через пошукові запити в системах Google, Yandex та інших.

Розвиток цих сегментів породжує активності в аналітичній діяльності центрів, які зазначають постійний ріст залученості в інтернет простір користувачів. За даними аналітичної компанії Nielsen, 81% маркетингологів України планують збільшити використання соціальних медіа у рекламних компаніях 2016 року [1]. Так, аналітика соціальних медіа представлена за критеріями популярності сторінок в Facebook: найпопулярніші бренд, топ-10 популярних постів та інше. Компанія визначає кращий контент, рекламу, обслуговування клієнтів та взаємодію аудиторії з цифровими каналами щомісяця по країнам та напрямкам [2]. Це неймовірно цінна інформація для розробки стратегій позиціонування продуктів та послуг.

Використання соціальних мереж в рамках комунікативної політики органів державної влади набуває все більше популярності серед державних структур. В рамках спільної програми ЄС та Ради Європи “Зміцнення інформаційного суспільства в Україні 2015” було проведено дослідження представленості органів державної влади в мережі інтернет за певними критеріями: наявність сайту та ступінь його інформативності, готовність до спілкування в соціальних мережах [3]. Дослідниками виявлено тенденції до стрімкого розвитку цього аспекту загальної відкритої політики владних інституцій порівняно з попередніми роками. Онлайн-рейтинг державних структур та політичних партій представлених у мережі Facebook станом на початок 2016 року подає сайт Zmiua за показниками кількості фоловерів на сторінку: 1 місце - Міністерство Оборони України (162 404), 2 місце – Патрульна поліція України (121 643), 3 місце – об'єднання Самопоміч (78 928) [4]. Переможці мають різні комунікативні стратегії представлення в мережі, але мають приблизно однаковий приріст аудиторії – до тисячі на добу. Наприклад, Міністерство оборони розміщує публікації в темпі 10 на день, в той час як сторінки Самопоміч та Патрульної поліції мають по 1-му матеріалу, проте через це збирають ширшу аудиторію для обговорень в коментарях.

Загалом, зростання медійної активності громадян та держави – це гарний показ-

ник нового виміру довіри та спілкування, що є основою вже згадуваного публіцитного капіталу. Показники розвитку комунікацій в державі є характерними для громадянського суспільства; зростання активності представництв державних органів в мережі інтернет підвищує рейтинг довіри до влади та формує позитивну думку щодо її діяльності в цілому.

Список використаної літератури

1. Nielsen. Analytics company [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.nielsen.com/ua/uk.html>.
2. Social Media Analytics. Socialbakers. 2015 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.socialbakers.com>.
3. Програма ЄС та Ради Європи “Зміцнення інформаційного суспільства в Україні <http://www.coe.int/uk/web/kyiv/41>
4. Рейтинг Facebook: державні структури, політичні партії <http://zmiya.com.ua/facebook-people-rating/type-gos>.

КОНЦЕПЦІЯ УПРАВЛІННЯ ЗНАННЯМИ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ДОСВІД АВСТРІЇ

Оргієць О.М.

*к.держ.упр., докторант кафедри права та європейської інтеграції
Дніпропетровського регіонального інституту державного управління НАДУ при
Президентіві України*

KNOWLEDGE MANAGEMENT IN GOVERNMENT: AUSTRIA'S EXPERIENCE

Orgiets O.

*PhD in Public Administration, PhD student Dnipropetrovs'k Regional Institute of State
Management affiliated to the National Academy of State Management*

Анотація

Досліджується практика розробки і впровадження концепції управління знань в органах державної влади Австрії. Проаналізовано офіційні документи «Управління знаннями в державному управлінні» (2011 р), «Федеральна стратегія управління знаннями» (2012 р). Доведено, що збереження знань держслужбовців розглядається в країні як першочергове завдання уряду. Відзначається, що впровадження концепції управління знаннями в органах державної влади Австрії спрямоване на розвиток персоналу, зміни в організаційній культурі і IT-підтримку. Наведено кращі приклади поширення знань в австрійській федеральній державній службі.

Abstract

We investigate the practice of development and implementation of knowledge management in government in Austria. Analysis of official documents, such as the position paper "Knowledge Management in Public Administration" (2011), "Federal Strategy Knowledge Management" (2012), argued that the preservation of the knowledge of civil servants in the country is regarded as a priority of the government. It is noted that the introduction of the concept of knowledge management in government in Austria focused on staff development, changes in organizational culture and IT-support. Presents the best examples of the dissemination of knowledge to the Austrian federal public service.

Ключові слова: знання, навчання персоналу, органи державної влади Австрії, передача досвіду, управління знаннями.

Keywords: knowledge, training of personnel, the public authorities of Austria, the transfer of experience, knowledge management.

Наші знання допомагають нам розбиратися в різних ситуаціях, вирішувати і виконувати складні завдання, вчитися на своєму досвіді і відповідно коригувати свою поведінку. Якщо ми працюємо в організації, то наші знання в поєднанні з навичками наших колег сприяють її успішній діяльності. У цілому організаційні знання відображають унікальний досвід взаємодії організації із зовнішнім середовищем, а також взаємовідносин працівників всередині організації. Сьогодні знання - це найважливіший актив сучасної організації, яка не лише це розуміє, а й ефективно управляє ними.

За визначенням Л. Роберт-Уїтт, концепція управління знаннями відноситься до числа тих розпливчастих понять, які можуть одночасно здаватися як всеосяжними, так і не означають нічого конкретного. За останні роки цю концепцію ототожнювали то з управлінням документами, то з інформаційними системами для бізнесу, то із засобами колективної роботи, то з корпоративними порталами і багатьма іншими модними новинками. Але система управління знаннями - це не просто окремо взятий продукт. Мова скоріше йде про всеохоплюючу стратегію організації, мета якої - виявити і звернути на користь установи всю наявну в ній інформацію, досвід і кваліфікацію співробітників, з тим щоб підвищити якість обслуговування клієнтів і скоротити час реакції на мінливі умови сьогодення [2].

З кожним днем у мережі Інтернет з'являється все більше інформації про впровадження програм, які стосуються формування та практичного використання систем управління знаннями у корпоративному середовищі. Актуальність цього питання доводить, що керівники приватного сектору розуміють, що ефективне управління знаннями знижує ризики ведення бізнесу і поліпшує якість і швидкість прийняття управлінських рішень, а також сприяє інноваційної активності. Нажаль, це твердження поки що не стосується вітчизняних органів державної влади. В Україні, як зазначає Т. Маматова, у сфері публічної влади концепція управління знаннями залишається маловідомою. Проте нагальна потреба в її розробці та впровадженні існує, що підтверджується емпіричними даними [1].

У зв'язку з тим, що багато країн працюють у напрямку впровадження управління знаннями в публічному секторі, вважаємо за необхідне дослідити зарубіжний досвід у цій сфері для можливості його імплементації в органах державної влади України. Взірцем такої практики, на наш погляд, є Австрія, в державному управлінні якої спостерігається тенденція застосування сучасного менеджменту, економічних методів управління, а також використання моделей і концепцій, які довели свою ефективність у комерційних структурах.

Враховуючи вікову структуру федеральної державної служби, за прогнозами управління персоналом Федеральної канцелярії Австрії протягом 2012-2023 рр. на пенсію вийдуть 36% державних службовців від загальної їх кількості (станом на 31.12.2011 р.), а це понад 55 тис. осіб [3, с.7]. Визнаючи негативний вплив втрати знань цих службовців на якість державного управління, розробка концепції збереження знань розглядається у країні як першочергове завдання уряду [4, с.90].

Позиційний документ «Управління знаннями в державному управлінні», розроблений Центром досліджень державного управління (Відень) у 2011 році, став першим офіційним документом, в якому були окреслені перспективи системи управління знаннями в державній службі Австрії:

- управління знаннями сприяє стратегічному розвитку організації;
- управління знаннями створює сприятливі умови і середовище для працівників розумової праці;
- управління знаннями сприятиме впровадженню інновацій;
- управління знаннями покращує робочу атмосферу і мотивацію співробітників, збільшує їх готовність ділитися знаннями і спільно розробляти нові [6].

У 2012 р. Федеральним міністерством у справах жінок та державної служби було

розроблено «Федеральну стратегію управління знаннями» (далі – Стратегія), яка розміщена на веб-сайті Федеральної канцелярії на спеціальній сторінці, яка присвячена сфері управління знань. Основна ціль Стратегії - полегшити внутрішню адміністративну діяльність органів державної влади та і збільшити ефективність надання ними адміністративних послуг. Після реалізації Стратегії очікується, що усі службовці федеральної адміністрації, зокрема менеджери, сприймають знання в якості ключового ресурсу, з яким вони дбайливо поводяться. Вони збирають та нагромаджують знання таким чином, щоб інші могли їх швидко знаходити, ефективно використовувати, передавати. Управління знаннями має стати природною частиною адміністративних процесів, а не сприйматися як додатковий тягар, інструменти управління знаннями відомі усім та використовуються належним чином [3, с.8].

Стратегічні цілі Стратегії спрямовані на розвиток персоналу, зміни в організаційній культурі та ІТ-підтримку. Серед них названо:

- *підвищення ефективності* шляхом кращої обробки організаційних знань, що зменшує витрати (усунення непотрібного часу пошуку) і покращує якість надання послуг;
- *стандартизація термінології* для загального розуміння інструментів управління знань;
- *передачу знань* для забезпечення кращого утримання знань службовців, які покидають організацію;
- *формування нової свідомості*: сприяння зміні організаційної культури щодо відкритої комунікації;
- *підвищення функціональної сумісності*: зміцнення співробітництва через міждисциплінарне та організаційне управління знаннями;
- *оновлення технічних засобів навчання*: використання нових технологічних можливостей, таких як Web 2.0 та системи управління ресурсами Cloud Computing [3, с.9].

Співробітники, що виходять з організації, на переконання Р. Габмайера та М.Странтц, володіють знаннями, які набагато корисніші для установи, ніж те, що вони зробили за роки служби (або інші члени організації). У зв'язку з цим важливо ініціювати своєчасний і цільовий процес, щоб виявити неявні знання, які приходять з багаторічним досвідом роботи. Тому ключовим кроком у реалізації Стратегії повинна стати розробка стандартизованої процедури (в ідеалі, однієї, яка може бути застосована у всій федеральній цивільній службі), що буде використовуватися кожний раз, коли співробітник збирається залишити орган державної влади. Метою процедури є виявлення та забезпечення запису цінних неявних знань досвідчених співробітників з метою збереження та передачі їх у довгостроковій перспективі. Використання відповідних методів допоможуть відтворити ці неявні знання, тобто перетворити їх в явний вигляд. Наприклад шляхом проведення поглиблених інтерв'ю, замальовок, карток знань, блок-схем і т.д.. Тільки тоді це знання може бути сформульовано і записано, і таким чином стати корисним не лише для інших співробітників, але й для організації в цілому [4, с.90].

Хорошим прикладом поширення знань в австрійській федеральній державній службі є публічні конкурси серед органів державної влади, які проводяться за принципом «мережа - обмін ноу-хау - навчання один у одного». Національні змагання, що проходять кожні два роки, забезпечують можливість організаціям цивільної служби представити свої інноваційні проекти, а також обмінятися на навчальних платформах оригінальними технологіями, знаннями, вміннями, які ще не стали широко відомими. Вони також дають імпульс для модернізації державного управління, орієнтованої на майбутній розвиток і співпрацю, а також сприяння зовнішній орієнтації державного сектора. Зазначимо, що конкурс з роками набирає популярності. Так, до участі в Австрійській Національній Премії «Адміністрація 2013» було подано 81 проект від органів влади федеральних, регіональних і місцевих рівнів управління, що на 45% більше, ніж

у 2011 році [4, с.91].

Іншим інструментом розвитку персоналу, в основі якого лежить передача знань, є Програма крос-наставництва, яка діє в Австрії з 2005 року. Програма відрізняється тим, що менеджери (наставники) підтримують колег (підопічних) інших міністерств у розвитку їх професійної компетентності, діляться знаннями, отриманими на власному досвіді, дають поради з планування кар'єри та полегшення доступу до професійної мережі. На додаток до роботи в тандемі, в рамках програми наставництва (наприклад, на семінарах) забезпечується можливість поспілкуватися з іншими учасниками. Програма постійно оцінюється і вдосконалюється, щоб максимально задовольнити потреби наставників і їхніх підопічних. Протягом десяти років Програма крос-наставництва дуже добре себе зарекомендувала серед цільової аудиторії: у період 2005-2015 років приблизно 800 наставників і їхніх підопічних прийняли в ній участь. Наставники показати велику прихильність до своїх колег і підкреслити велике значення обміну досвідом та розширення своїх лідерських навичок [5, с.63].

Таким чином, досвід Австрії, як успішної країни у багатьох сферах державного управління, є актуальним для України, зокрема в період реформування органів публічної служби. Аналіз розробки та впровадження концепції управління знаннями в органах державної влади Австрії доводить, що це дієвий спосіб оптимізації внутрішніх організаційних процесів та основа для підвищення ефективності державного управління в Україні.

Список використаної літератури

1. . Маматова Т. Управління знаннями в публічному управлінні: методологічні засади та шляхи практичної імплементації в Україні / Т. Маматова // Публічне управління: теорія та практика. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2012. – № 2 (10). – С. 27–32 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2012-2/doc/1/05.pdf](http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2012-2/doc/1/05.pdf)
2. Робертс-Уитт С. Л. Системы управления знаниями: все знания - на службу фирме / С. Л. Робертс-Уитт // PC Magazine. - 2012. - № 10. - С. 28 - 33.
3. Bundesstrategie Wissensmanagement (2012) - Zugriffsmodus: https://www.oeffentlicherdienst.gv.at/verwaltungsinnovation/wissensmanagement/Bundesstrategie_Wissensmanagement_2.pdf?3s8gqo
4. R. Gabmayer, M. Strantz (2013). The Austrian Federal Civil Service 2013: Facts and figures Section. - Access mode : https://www.oeffentlicherdienst.gv.at/fakten/publikationen/140226_Personalbericht_Innen_EN_web.pdf?53so0c
5. R. Gabmayer, M. Strantz, F. Dohnal (2015). Das Personal des Bundes 2015: Daten und Fakten. - Zugriffsmodus: https://www.oeffentlicherdienst.gv.at/fakten/publikationen/PJB_2015_barrierefrei.pdf?55lr27
6. Positionspapier "Wissensmanagement in der öffentlichen Verwaltung" https://www.oeffentlicherdienst.gv.at/verwaltungsinnovation/wissensmanagement/Positionspapier_Wissensmanagement_2.pdf&prev=search

СОЦИАЛЬНЫЕ КОМУНИКАЦИИ

ЕЛЕКТРОННА МЕРЕЖА АРХІВІВ КИЇВЩИНИ – ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Товкач І.О.,

аспірант, Національний технічний університет України «КПІ»

Піддубний В.О.,

к.т.н., доцент, Національний технічний університет України «КПІ»

Бойко Г.В.

заступник директора, Державний архів Київської області

ELECTRONIC NETWORK OF ARCHIVES OF KYIV REGION – THE MEANS OF SOCIAL COMMUNICATION

Tovkach I.O.

postgraduate, National technical university of Ukraine "KPI"

Piddubnyi V.O.

Ph.D., associate professor., National technical university of Ukraine "KPI"

Boyko G.V.

deputy director, State Archives of Kiev region

Анотація

Зроблено огляд першого в архівній галузі України інтеграційного утворення на основі інформаційних технологій - мережі офіційних сайтів архівних установ Київської області об'єднаних в єдиний інформаційний масив. На даному прикладі впровадження інформаційних технологій в межах цілої області продемонстрована можливість успішної реалізації масштабних інноваційних проектів без залучення додаткового фінансування.

Abstract

The review of the first in archive branch of Ukraine of integration formation on the basis of information technologies - networks of the official websites of archival institutions of Kyiv region, combined into a single information array. On this example, the introduction of information technology within the entire region demonstrated the possibility of successful implementation of scale innovative projects without additional funding.

Ключові слова: електронна мережа, уніфікований сайт, система «ПОЛІДАР», спеціалізована CMS, тематичні інструменти.

Keywords: electronic network, unified website, system "POLIDAR", specialized CMS, thematic tools.

Одним із пріоритетних напрямів діяльності архівних установ України є розширення доступу громадськості до ретроспективної інформації шляхом впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій [1]. Найважливішим показником ефективності інформатизації архівних установ є ступінь доступності їхніх інформаційних ресурсів користувачеві, яка визначається наявністю відповідного програмного забезпечення.

Інформаційно-комунікаційна система «ПОЛІДАР» (далі – Система), яка розроблена в Національному технічному університеті України «Київський Політехнічний Інститут» та у співпраці з фахівцями Державного архіву Київської області (далі – державний архів) адаптована в відповідності до міжнародного стандарту ISAD (G):1999

General international standart archival description до потреб архівної галузі, у повній мірі відповідає вищезазначеному критерію.

Система «ПОЛІДАР» [2] реалізована на основі технології «хмарних обчислень» (SAAS-технології). Вона складається з окремих модулів спеціалізованого призначення, що пов'язані між собою і функціонують як єдине ціле синхронізуючись за допомогою відповідних програм. Перший із цих модулів надає можливість створювати та наповнювати даними сайти без допомоги комп'ютерних спеціалістів. Тому, впровадження Системи розпочалося зі створення власних сайтів архівними установами Київської області за допомогою одного з її функціоналів спеціалізованої системи управління контентом CMS, яка раніше була розроблена в межах виконання ініціативної науково-дослідної роботи №0113U007995. Після створення архівістами певної кількості сайтів, був задіяний функціонал системи – NETWORK, який у формі порталу «Архіви України в Інтернеті» об'єднав всі ці сайти в мережу, яка отримала назву – «Електронна мережа архівів Київщини» (далі – Мережа) [3]. В даний час функціонал NETWORK системи «ПОЛІДАР» доопрацьовується в межах виконання ініціативної науково-дослідної роботи №0116U001140 для використання в перспективному проекті з побудови платформи хмарних сервісів Polidar System.

Портал «Архіви України в Інтернеті» – ефективний та зручний функціонал, на головній сторінці котрого розміщується інтерактивна карта України, з якої користувач може перейти до Київської області та обрати район, в якому він хоче знайти потрібну архівну установу. При виборі району з'являється список архівних установ, які у ньому є, після чого за допомогою відповідного посилання користувач заходить на сайт необхідної установи. Там він може отримати інформацію про установу, мануально переглянувши розділи сайту, або скористатись пошуковими системами по сайту, фондах чи каталогу.

Арсенал порталу «Архіви України в Інтернеті» має різноматичний інструментарій, який забезпечує ряд зручних сервісів, тому деякі з них варто розглянути більш детально. Вони зібрані в наступні розділи:

«Інформаційний модуль» – призначений для інформування громадськості про новини архівної тематики. Зокрема, примітним є те, що інструмент «Новини з архівів» збирає новини з сайтів архівних установ всієї області – автоматично та в реальному часі, по мірі появи їх там, та розташовує в порядку рейтингу ознайомлення з ними відвідувачів порталу «Архіви України в Інтернеті».

«Методичні рекомендації» – комплект інструкцій щодо оформлення даних для розміщення їх на сайті архівної установи;

«Статистика Мережі» – розділ порталу, який забезпечує ефективне збирання статистики з усіх архівних установ області, що дозволяє проводити різноплановий моніторинг їх діяльності, дає можливість оперативно виявляти недоліки та усувати їх. Здійснюється збирання статистики в автоматичному режимі та в реальному часі за допомогою ряду спеціалізованих інструментів: *“Загальна статистика Мережі”* – інструмент що надає можливість зібрати дані про кількість відвідувачів сайтів Мережі, про кількість переглянутих сторінок, та з яких країн вони заходять на сайти Мережі; *“Рейтинг сайтів”* надає можливість отримати вичерпну інформацію про кількість відвідувачів кожного сайту Мережі, та які сторінки вони переглядали; *“Стан наповнення даними сайтів”* дозволяє ознайомитись з відповідною динамікою робіт, що здійснюється в кожній архівній установі області при наповненні сайтів даними, дізнатись про дату останнього оновлення; *“Стан наповнення електронних каталогів”* дає можливість відстежувати динаміку переведення даних з паперових каталожних карток в електронну форму в кожній архівній установі; *“Стан введення даних з описів фондів до пошукової системи”*; *“Відомості про листування з користувачами”*; *“Відомості про службове листування”*; *“Оброблення звернень та повідомлень”*; *“Відвідування службової*

сторінки” показує динаміку оновлення інформаційного контенту на кожному сайті Мережі; *“Електронні журнали (загальна статистика)”*; *“Електронні журнали (детальна статистика)”*; *“Поточна діяльність та новини”* – інформація про ведення в архівних установах ділових щоденників та про регулярність оновлення новин на сайтах архівних установ всієї області.

«Пошук» – один з самих інформативних розділів порталу, який дає можливість широкому загалу громадян глобально здійснювати різні види універсальних пошуків даних, як в середовищі інформаційного контенту всіх розділів сайтів архівних установ Київської області, так і по їхніх базах даних (тобто, це реально діюча та відпрацьована технологія, яка готова для застосування в архівній галузі в межах всієї держави). Пошук здійснюється одночасно по базах даних всіх архівних установ області за допомогою ряду спеціалізованих вискоєфективних інструментів. Розглянемо їх детальніше: *“Пошук по універсальних каталогах”* – інструмент що надає можливість шукати “все про все” за напрямками: «Загальний пошук», «Люди», «Місця», «Події», «Період» (дорадянський, радянський, незалежності, партійні фонди), «Роки». Крім цього, архівісти мають змогу здійснювати пошук за номером фонду, опису чи справи (перейшовши для цього на сайт конкретної архівної установи) та продовжити пошук вже за допомогою локального інструменту; *“Пошук по іменних каталогах”* – інструмент що надає можливість здійснювати пошук за напрямками: «Прізвище», «Зарплата/Стаж», «Період» (радянський, незалежності), «Роки». Даний тип каталогу використовується лише в трудових архівах. Архівісти, перейшовши для цього на сайт конкретної архівної установи, мають змогу здійснювати більш детальний пошук за номером фонду чи справи; *“Пошук по списках фондів”* надає можливість здійснювати пошук даних в списках фондів архівних установ області; *“Пошук по описах фондів”* – інструмент що надає можливість шукати “все про все” в описах фондів, дані з котрих внесено до пошукової системи, за напрямками: «Загальний пошук», «Люди», «Місця», «Події», «Період» (дорадянський, радянський, незалежності, партійні фонди), «Роки». Архівісти, по базах даних, мають змогу здійснювати більш детальний пошук за номером фонду, опису чи справи; *“Пошук по ділових щоденниках”* – даний інструмент здійснює пошук по інформаційних функціоналах на сайтах архівних установ області - «Діловий щоденник» – це інструмент, в якому фіксується поточна діяльність установи або її структурного підрозділу; *“Пошук по сайтах”* надає можливість здійснювати глобальний пошук необхідних даних серед інформаційного контенту всіх розділів сайту, одночасно в усіх сайтах архівних установ.

В даний час на порталі «Архіви України в Інтернеті» проходить апробацію чергова версія функціоналу CORRESPONDENCE системи «ПОЛІДАР», який в перспективі може стати складовою частиною платформи хмарних сервісів – Polidar System. Функціонал CORRESPONDENCE, який на порталі має назву «Листування в Мережі», забезпечує обмін інформацією в Мережі (листування, пересилання файлів, як між архівними установами, так і між архівними установами і користувачами). При надходженні листа адресат сповіщається мелодичним звуковим сигналом та відповідним текстовим повідомленням. Для реагування потрібно натиснути відповідну кнопку та написати текст відповіді.

Сайт установи створений на основі CMS «ПОЛІДАР» надає доступ з «Службової сторінки» до наступних інструментів архівної спеціалізації: **«Електронні журнали»** – комплект з дев’яти журналів для документоведення on-line; **«Діловий щоденник (блог)»** – віртуальна форма для фіксування результатів поточної діяльності відділу; **«Електронний план-звіт»** – інструмент для автоматизації розрахунків при формуванні звітів; **«Електронні довідники»** – комплект інструментів для створення різноматичних електронних довідників: *“Фондовий довідник”* – електронний показчик місця знаходження фондів архіву; *“Електронний каталог”* – для введення даних з паперових ка-

таложних карток, створення та обслуговування електронного каталогу, автоматичного наповнення даними форм для друкування нових паперових каталожних карток; *“Електронні описи фондів”* – для введення даних з паперових описів фондів до пошукової системи та створення електронних описів фондів; *“Фонди”* – електронний список фондів, які зберігає архівна установа, дані якого є системоутворюючими в спеціалізованому інструменті *“Електронний каталог”* (список своїми даними забезпечує автоматичне внесення назв фондів при формуванні та друкуванні каталожних карток); **“Статистика”**, електронний концентратор основних статистичних даних про архівну установу, що дає можливість Системі формувати динамічні звіти на тематичні запити в реальному часі.

За короткий термін свого функціонування система показала високу ефективність та відповідність потребам архівної галузі і, на сьогодні, вона є затребуваною як з боку архівістів так і громадськості. Так, лише за перші півтора місяці 2016 року кількість відвідувань офіційних сайтів архівних установ Київської області з різних країн світу склала 4469 (з одного IP зараховується одне відвідування) при 25341 переглянутих відвідувачами сторінок.

Таким чином архівні установи області стали більш доступними, і тепер через портал та їхні офіційні веб-сайти можна легко ознайомитись з діяльністю та послугами, які вони надають, переглянути реєстри фондів, що в них зберігаються та ознайомитись із науково-довідковим апаратом. Після завершення наповнення даними on-line доступних електронних каталогів, можна буде через портал «Архіви України в Інтернеті», за допомогою пошукової системи здійснювати тотальний пошук по всьому інформаційному масиву, що значно наблизить користувачів до отримання більш якісних інформаційних послуг.

Питанню безпеки інформації в системі приділено велику увагу. Так доступ до Службової сторінки сайту архівної установи закритий двошаровою системою, де пароль має вісім знаків і складається з комбінації цифр та літер. Доступ до системи електронного документоведення закритий трьохшаровою системою, де пароль також має вісім знаків. Крім того є персональний ключ співробітника, який має право заповнювати даними електронні форми (тобто, автора будь-якого запису можна ідентифікувати). При п'яти невірних спробах зайти до Системи, доступ блокується на 30 хвилин, а при повторенні цього – блокується на 24 години, що зводить нанівець застосування програмних засобів підбору пароля. Набрані паролі пересилаються до Системи на віддаленому сервері в шифрованому за допомогою алгоритму MD5 вигляді, тому перехват хакерами пароля нічого їм не дає. Кожен сайт створений на базі платформи «ПОЛІДАР» має на Службовій сторінці кнопку «Резервна копія сайту», за допомогою якої відбувається резервування його інформації. І навіть у випадку розірвання чи закінчення дії договору хостинга інформація буде збережена. Просте натиснення кнопки – і копія сайту вже у комп'ютері, те ж саме – і з системою документоведення, але там своя кнопка. Вся внутрішня інформація, яку архіви зберігають на серверах хостинг-провайдера, має також копії в комп'ютерах архівів (оригінали). Внутрішня інформація, що пересилається між архівами по Мережі, при необхідності може бути зашифрована (кнопка «Захист даних» на Службовій сторінці). Дані шифруються та дешифруються новітнім багатшаровим гібридним методом MHEB [4], в основі функціонування якого лежать три симетричних та один несиметричний алгоритми. Зберігання інформації на віддаленому сервері надійно захищеному своєю системою безпеки, забезпечує вирішення проблеми захисту від комп'ютерних вірусів. Алгоритм взаємодії Системи з масивами даних дозволяє реалізацію конфігурації, при якій Система розташовується в «хмаринці», а сервер, на якому розміщені документи, знаходиться в установі, тому про загрози безпечному функціонуванню електронних інформаційних ресурсів в «Електронній мережі архівів Київщини» та на порталі «Архіви України в Інтернеті», залишається лише вести

глибокі теоретичні диспути з елементами гіпотетичних припущень.

Отже, позитивний досвід архівних установ Київської області, де була реалізована можливість самостійно і без зайвих зусиль створювати офіційні сайти лише їх співробітниками, та наступне об'єднання цих сайтів у ефективну Мережу, засвідчив, що на даний час вже відпрацьовано необхідну методику та набуто достатньо досвіду експлуатації високотехнологічної інформаційно-комунікаційної системи «ПОЛІДАР». А відтак – все це разом дозволяє інформувати широкий загал про практичну можливість тотального забезпечення всіх архівних установ України веб-сайтами на безоплатній основі (до витрат слід віднести лише оплату доступу до інтернету та хостінг), та побудову на базі даної Системи загальнодержавної галузевої мережі «Електронної мережі архівів України», з наступною трансформацією її в соціальну мережу архівної сфери.

Список використаної літератури

1. Пріоритети у роботі Державної архівної служби України // офіційний веб-портал Державної архівної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archives.gov.ua/Archives/Prioritytety_2014.pdf – Назва з екрану (15.02.2016).
2. Polidar System: Архівна установа // веб-сайт компанії Starline Telecom [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.starlinetelecom.in.ua/#polidarSystemArch> – Назва з екрану (15.02.2016).
3. Електронна мережа архівів Київщини // веб-портал «Архіви України в Інтернеті» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archives.in.ua/district/view_archives.php?en=false&name=Kyiv_region – Назва з екрану (15.02.2016).
4. Ляшук О.М. МНED – високоефективний метод захисту даних на основі багатозарядного гібридного шифрування /О.М.Ляшук// Міжнародна науково-технічна конференція «Радіотехнічні поля, сигнали та системи». Київ, 11 — 15 березня 2013 р.: матеріали конференції — Київ, 2013. — С. 220 — 221.